

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEKLİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLAR ARASI İKTİSAT PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DEKİ GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN
TÜRKİYE'NİN BÜYÜME ORANLARINA ETKİSİ**

ÖZGE AKAY

DOÇ. DR. İLKAY DİLBER

MANİSA-2015

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEKLİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLAR ARASI İKTİSAT PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DEKİ GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN
TÜRKİYE'NİN BÜYÜME ORANLARINA ETKİSİ**

ÖZGE AKAY

DOÇ. DR. İLKAY DİLBER

MANİSA-2015

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 03.12.2015 tarih ve 31/12. sayılı toplantısında jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 23. Maddesi gereğince Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Yüksek Lisans Programı öğrencisi Özge AKAY'ın "*Türkiye'deki Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Türkiye'nin Büyüme Oranlarına Etkisi*" Konulu tezi incelenmiş ve aday 29/12/2015 tarihinde saat 10.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır. Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra **9.0** dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

BAŞKAN

Doç. Dr. İlkay DİLBİR

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Coşkun ÇİLBANT

ÜYE

Prof. Dr. Hüseyin Avni EGELİ

Evet Havır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’deki Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Büyüme Oranları Üzerindeki Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../20...

ÖZGE AKAY

İmza

ÖZET
TÜRKİYE’DEKİ GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN TÜRKİYE’NİN
BÜYÜME ORANLARINA ETKİSİ

Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir dönemde meydana getirilen milli gelirin o ülkede yaşayan kişiler ya da üretimde görev alan üretim faktörleri arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması ve eşitsizliğin önlenmeye çalışılması uzun yıllardır Türkiye’de üzerinde durulan bir sorundur. Çünkü gelişmekte olan ülkelerdeki gelir dağılımındaki dengesizlik sosyal ve ekonomik sorunların kaynağını oluşturmaktadır.

Bu çalışma iktisat politikasının temel amaçlarından biri olan adil gelir dağılımı konusuna dikkat çekmek ve Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme oranları üzerine etkisi olup olmadığını göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu perspektifle çalışmanın birinci bölümünde gelir dağılımının kavramsal ve kuramsal çerçevesi incelenerek, ikinci bölümünde Türkiye’de gelir dağılımı türleri, 1980- 2013 yılları arasında ölçülen verilere ve Türkiye’nin dünya ülkeleri arasındaki durumuna yer verilmiştir. Üçüncü bölümünde ise 1980-2013 dönemi için Türkiye’ de gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme ile arasındaki ilişkinin yönünü ve büyüklüğünü ortaya koyabilmek için ekonometrik uygulama yapılmıştır.

ABSTARCT
DISTRIBUTION OF INCOME INEQUALITY IN TURKEY OF IMPACT ON
TURKEY'S GROWTH RATES

Income distribution, the national income generated in a country in a given period that people living in the country or it refers to the distribution of tasks between production area factors of production. Ensuring fairness in income distribution and trying to prevent inequality is a problem contemplated over many years in Turkey. Because imbalance in income distribution in developing countries is a source of social and economic problems.

This study, to draw attention to fair distribution of income, which is one of the main objectives of economic policy and income inequality in Turkey is intended to show whether the effect on growth rates. This perspective in the first part of the work, examining the conceptual and theoretical framework of the income distribution, in the second part, types of income distribution in Turkey, measured data between the years 1980-2013 and the place was given situation between Turkey and other countries. In the third chapter, econometric application was made to clarify the direction and magnitude of the relationship between the growth of income inequality in Turkey for the period 1980-2013.

ÖNSÖZ

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve tecrübesi ile lisansüstü öğrenim hayatımın tüm zorlu aşamalarında her yönden yardımcı olan, beni aydınlatan ve desteğini hiç eksik etmeyen, kendisini tanımaktan büyük onur duyduğum sevgili danışman hocam Sayın Doç. Dr. İlkay DİLBER'E çok teşekkür ederim. Öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve her zaman yanımda olan, bu zorlu süreçte elimi bırakmayıp her durumda beni cesaretlendiren aileme yürekten teşekkür ederim.

Özge AKAY

Manisa, 2015

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTARCT.....	V
I	
ÖNSÖZ.....	VI
I	
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	X
TABLOLAR	
LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER	
LİSTESİ.....	XII
EKLER	
LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
GELİR DAĞILIMININ KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	
1.1.GELİR.....	5
1.2.GELİR DAĞILIMI VE TÜRLERİ	5
1.2.1.Kişisel Gelir Dağılımı	6
1.2.2.Fonksiyonel (İşlevsel) Gelir Dağılımı.....	7
1.2.3.Sektörel Gelir Dağılımı	8
1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	9
1.2.5. Eğitim Durumuna Göre Gelir Dağılımı.....	9
1.2.6. Meslek Gruplarına Göre Gelir Dağılımı	10
1.2.7. Sosyal Gruplara Göre Gelir Dağılımı.....	10
1.2.8. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı	11
1.3.GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİK ÖLÇÜTLERİ	11
1.3.1. Pareto Gelir Dağılımı Formülü	11
1.3.2. Lorenz (Yoğunlaşma) Eğrisi.....	12
1.3.3. Gini Katsayısı	14
1.3.4.Yüzde Payları Analizi	14
1.3.5. Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü	15
1.3.6. Theil Endeksi	15
1.3.7. Kuznets Katsayısı Ve Eğrisi	16
1.4. GELİR DAĞILIMI KURAMLARI	17
1.4.1. Fizyokratlar.....	18
1.4.2. Klasik Gelir Dağılımı Kuramı	18

1.4.3.Neo-Klasik Gelir Dağılımı Kuramları.....	19
1.4.4. Keynesyen Gelir Dağılımı Kuramları	20
1.4.5.Monetaristlerin Gelir Dağılımı Kuramları.....	21
1.5. GELİR DAĞILIMINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER	21
1.5.1. Büyüme.....	21
1.5.2. Enflasyon.....	22
1.5.3. Dışa Açıklık	22
1.5.4. Nüfus ve İş gücü yapısı	23
1.5.5. Servet Dağılımı	23
1.5.6. Eğitim	24
1.6. GELİR DAĞILIMINI BOZAN FAKTÖRLER.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

2.1 TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE TÜRLERİNE GÖRE GELİR DAĞILIMI ANALİZİ	27
2.1.1. Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı	27
2.1.2. Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı	36
2.1.3. Türkiye'de Bölgesel Gelir Dağılımı.....	40
2.1.4. Türkiye'de Sektörel Gelir Dağılımı	45
2.2. DÜNYADA GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ İLE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

3.1.MODELDE KULLANILAN VERİLERİN ELDE EDİLMESİ	59
3.2.MODELİN KURULMASI ve VERİLER.....	60
3.3.BİRİM KÖK TESTİ	65
3.4.GECİKME UZUNLUĞUNUN BELİRLENMESİ	68
3.5.EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ	69
3.6.GRANGER NEDENSELLİK TESTİ.....	71
3.7.VAR ANALİZİ	73
3.8. ETKİ-TEPKİ FONKSİYONLARI VE VARYANS AYRIŞTIRMASI.....	78
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	89
EKLER.....	97
EK: 1.....	98
EK:2.....	103

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSKD	: Gayri Safi Katma Değer
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDI	: İnsani Gelişme Raporu
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
İSO	: Uluslar arası Standartlar Organizasyonu
KDV	: Katma Değer Vergisi
MG	: Milli Gelir
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PSBR	: Kamu Sektörü Borçlanma Gereği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİBS	: Toplam İç Borç Stoku
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Gelire göre sıralı %20'lik Gelir Dağılımı (1963-2013)	29
Tablo 2:Türkiye'de Hane halkı harcanabilir Gelirinin Gelir Türlerine Göre Dağılımı	38
Tablo 3:İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS)	41
Tablo 4: Kişi Başı Bölgesel Gayri Safi Katma Değer – İstatistikî Bölge Birimleri sınıflaması, Düzey2.....	42
Tablo 5: Ana Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (1968-2013).....	46
Tablo 6: Çok Yüksek İnsani Gelişme Endeksinde İlk 5 Ülke.....	49
Tablo 7: Çok Yüksek İnsani Gelişme Endeksinde Son 5 Ülke	50
Tablo 8 : Yüksek İnsani Gelişme Endeksinde İlk 5 Ülke	51
Tablo 9 : Yüksek İnsani Gelişme Endeksinde Son 5 Ülke	52
Tablo 10 : Orta İnsani Gelişme Endeksinde İlk 5 Ülke	53
Tablo 11: Orta İnsani Gelişme Endeksinde Son 5 Ülke	54
Tablo 12: Düşük İnsani Gelişme Endeksinde İlk 5 Ülke.....	55
Tablo 13: Düşük İnsani Gelişme Endeksinde Son 5 Ülke	56
Tablo 14: İnsani Gelişme İndeksinde Türkiye'nin Ülkeler arasındaki Yeri	57
Tablo 15: ADF Birim Kök Testi.....	67
Tablo 16: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	69
Tablo 17: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	70
Tablo 18: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	70
Tablo 19: Granger Nedensellik Testi Sonuçları	72
Tablo 20: VAR Modeli	74
Tablo 21: Otokorelasyon- LM Testi Sonuçları	76
Tablo 22: Normal Dağılım Testi Sonuçları.....	77
Tablo 23: White Değişen Varyans Testi	77
Tablo 24: Varyans Ayırıştırması Analiz Sonuçları.....	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Pareto Gelir Dağılımı Piramidi	12
Şekil 2: Lorenz Eğrisi	13
Şekil 3: Türkiye'nin 1994 – 2013 yılları arası Lorenz Eğrisi	33
Şekil 4: Türkiye'nin 1963- 2013 Yılları Arası Gini Katsayısı	35
Şekil 5: Gini Katsayısı, Gsyih, Tıbs/Gsyih, Harcamalar ve Reel Faiz Oranı Serileri (1980-2013)	64
Şekil 6: Birinci dereceden farkları alınmış Gini Katsayısı, Gsyih, Harcamalar, İç Borç Stoku ve Reel Faiz Oranı Serileri (1980-2013)	68
Şekil 7: VAR Modeli Durağanlık Grafiği	76
Şekil 8: Etki-Tepki Grafikleri.....	80
Şekil 9: Gini Katsayısı Etkileri Varyans Ayrıştırması.....	84

EKLER LİSTESİ

EK 1: Dünya Ülkelerinin İnsani Gelişme Endeksleri, Gelir eşitsizliği ve Gini Katsayısı Verileri

EK 2: Dünya Ülkelerinin Gini Katsayıları (En adaletli gelir dağılımından en adaletsiz gelir dağılımına doğru sıralı)

GİRİŞ

Gelir dağılımını eşitsizliği günümüzde dünyanın karşılaştığı en ciddi sorunlardan biri olup gelişmiş ve gelişmekte olan ülke farkı gözetilmeksizin oluşmaktadır. Türkiye’de de gelir dağılımı eşitsizliği sorunu, uzun yıllar yaşanmaktadır. Bu süreç boyunca devlet pek çok ekonomi politikaları uygulamış ve bu oluşan eşitsizliği önlemeye çalışmıştır. Fakat Türkiye ekonomisi, ülke içi veya ülke dışı konjonktürel süreçten oldukça etkilenmektedir. Bu nedenle değişik yıllarda finansal krizler sonrası alınan tedbirler ve mali sektördeki göz ardı edilen sorunlar gelirden pay alanları olumsuz etkilemiş, var olan gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmıştır. Gelir dağılımı konusu önemini yalnızca günümüzde elde etmemiş, eski çağlardan beri önemini korumuştur. Çünkü eski çağlardan beri insanlar yaşamları boyunca hayatlarını en iyi şekilde sürdürmek amacıyla olmuşlardır. Zamanla toplumların gelişip büyümesiyle de ekonomide buna bağlı olarak gelişmiş ve büyümüştür. Ekonominin gelişmesi ve toplumların büyümesi hayatlarını en iyi şekilde sürdürmek amacıyla olan insanların gelir dağılımı sorunuyla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Eski çağlardan günümüze uzanan gelir dağılımı sorunu birçok iktisatçının dikkatini çekmiş ve iktisatçılar iktisat literatürün de yer alan çalışmalar yapmışlardır.

Gelir dağılımının ilk analizleri Malthus ve Ricardo tarafından yapılmıştır. Klasik iktisatçılardan Malthus ve Ricardo’nun temellerini attıkları pozitif iktisat kuramının temel sorunu, üretim faktörlerinin, rant, kar ve ücret gibi üretimden aldıkları payların en etkin nasıl dağıtılacağı olmuştur. Ricardo, iktisat politikasının konusunun, topraktan elde edilen ürünlerin üç sınıf arasında kar, ücret ve rant şeklinde bölüşümüne ilişkin yasaların belirlenmesi olduğunu ileri sürmektedir. Ricardo, gelir dağılımı ve ekonomik büyümeyi birlikte ele almış ve büyümeyi faktör paylarının gelişimine bağlamıştır¹.

Fizyokratlar gelir dağılımını ele alırken tarım sektörünü tek üretken sektör olarak incelemişlerdir. Quesnay’e göre, tek üretken faaliyet tarımdır ve toplum tarımdaki üreticiler ile toprak sahipleri olarak ayrılmaktadır. Sonuç olarak, tarımdan doğan gelirin nasıl paylaşılmaya çalışıldığını açıklayan fizyokrat yaklaşım, tarım

¹Mustafa Miynat, “Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1980 Sonrası Türkiye Örneği)”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003.

sektöründe yapılan üretim ve buna bağlı olarak ortaya çıkan bölüşüm ilişkilerinin belirlenmesine yönelik düşünceler ortaya koymuştur².

Marx, toprak, sermaye, emek gibi üretim faktörlerinin bireyler arasındaki eşit dağılımının toplumsal sınıfları etkileyerek, sınıflar arası gelir dağılımını belirlediğini savunmuştur. Marx gelir dağılımına sadece ücret ve kar çerçevesinden bakmış, emek dışı payın dağılımıyla ilgilenmemiştir. Bu bağlamda Marx elde edilen gelirin emek ve sermaye arasındaki bölüşümüne odaklanmıştır³.

Mill, Değer Teorisi'nde değerın fayda ve üretim koşullarına bağlı olduğunu ileri sürerek, gelir dağılımı kanunlarının üretim kanunlarının tersine, sosyal kanunlar olmaları nedeniyle değişebilir olduğunu savunmuştur⁴.

Bastiat ve Carey de Klasik iktisatçıların benimsediği kötümserliğe karşı çıkararak ekonomideki bütün bir artısin emeğin payını artıracakını düşünmüşlerdir. Onlara göre özgürlük gelişmeyi, gelişme verimliliği, verimlilik üretimi ve üretim daha adil gelir dağılımını getirecektir⁵.

Menger, Walras ve Marshall'ın öncülük ettiği Neo klasik iktisatçılar gelir dağılımı konusunda Klasiklerden farklı olarak, gelirlerin sınıflar arasında değil, üretime katılan faktörler arasında paylaşılması üzerinde durmuşlardır. Neoklasik bölüşüm teorisi, faktör gelirlerini, birbirinden ve net üretim değerinden bağımsız olarak, bir arada belirlemeye yöneliktir. Neoklasik bölüşümde, hiçbir faktör geliri, toplam üretimin değerine bağlı olarak belirlenmemektedir⁶.

Keynes, gelirin yeniden dağılımında vergilerin önemini vurgulayarak, etkin vergi politikaları uygulayarak yüksek gelirli kişilerden, düşük gelirli kişilere kaynak transferi yoluyla gelirin adil dağılımının sağlanacağını ileri sürmüştür. Kaldor'un "işçiler kazandıklarını harcar, girişimciler ise harcadıklarını (yatırdıklarını) kazanırlar" sözü, gelir dağılımında Keynesyen okulun genel kuralı olmuştur. Kaldor

² Ali İhsan Çelen, "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımı ve Bu Dağılımı Etkileyen Faktörler", Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Temmuz, 2009.

³ Recep Kök, "İktisadi Düşünce (Kavramların Analitik Evrimi)", Anadolu Matbaacılık, İkinci Baskı, İzmir 2000.

⁴ Mustafa Miynat, "Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1980 Sonrası Türkiye Örneği)", Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003.

⁵ Devrim Ersezer, "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri", Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2004.

⁶ Yasar Uysal, "Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikasının Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)", DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Temmuz-Ağustos-Eylül, 1999, s.30.

tam istihdam halindeki bir ekonomide, nispi faktör paylarının (ücret ve kar) yatırım oranını belirlediğini ileri sürmektedir. Kaldor'a göre, daha yüksek bir yatırım düzeyinde, sürekli bir istihdam dengesi için zorunlu olan daha yüksek bir tasarruf-gelir oranını gerçekleştirmek için gelir dağılımında bir aktarımın gerekli olduğudur⁷.

Eğilmez ve Kumcu (2005), gelir dağılımını, bir ülkede milli gelirin kişiler ya da üretim faktörleri arasındaki bölüşümü olarak açıklamışlardır. Negatif vergi kavramı çerçevesinde, artan oranlı tarife uygulanması ve böylece yüksek gelirliden düşük gelirlilere aktarım yapılması vurgulanmıştır⁸.

Perotti (1992) eşitsizliğin, büyümeyi düşüreceğini, çünkü eşitsizliğin yoksulların krediye ulaşım olanaklarını kısıtlaması nedeniyle yatırımı ve dolayısıyla büyümeyi olumsuz olarak etkileyeceğini savunmuştur⁹.

Kuznets'in hipotezine göre, kalkınmanın başlangıcında düşük gelir düzeylerinde, gelir dağılımı nispeten daha adildir. Daha sonra gelir artarken gelir eşitsizliği artmaya baslar. Kişi başına gelir sanayileşmiş ülkelerin düzeyine yaklaştıkça gelir dağılımı düzelecek ve eşitsizlik azalacaktır. Kuznets'in bu ilişkisini zayıf bulup karşı çıkanlar olduğu gibi birçok destekleyen de söz konusudur¹⁰. Diğer bir deyişle Kuznets hipotezine göre, gelir eşitsizliği (gelir dağılımındaki eşitsizlik) iktisadi kalkınmanın ilk aşamasında artar ve sonrasında azalmaya baslar. "U Dönüsü" olarak adlandırılan bu hipoteze göre, orta gelirli ülkelerdeki gelir eşitsizliğinin, en az gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelere göre daha büyük olması beklenebilir. Bu durum, iktisadi gelişme sürecinde düşük verimliliğe sahip tarıma dayalı bir ekonomiden, yüksek verimliliğe sahip endüstriyel bir ekonomiye geçişi içerir. Sanayileşme tamamlandığında ise gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azalma eğilimine gireceği öngörülür¹¹.

Dollar ve Kray (2001), nüfusun en yoksul % 20'lik kesiminin gelirinin ortalama gelirle oransal olarak değiştiğini göstererek, ekonomik büyüme ile gelir

⁷ Yasar Uysal, "Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikasının Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)", DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Temmuz-Ağustos-Eylül, 1999, s.30.

⁸ Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, "Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması", 9.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

⁹ A. Oğus, "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı", IV. İktisat Kongresi, İzmir, 2004.

¹⁰ A.Ç. Danişoğlu, "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri", İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 2005.

¹¹ A. Konukman ve C. Çiftçi, "Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri", Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt:19, Özel Sayı, 2008.

dağılımı arasında bir korelasyon olmadığı, ekonomik büyümenin yalnızca bu kesimin mutlak gelirini etkileyeceği sonucuna ulaşmıştır¹².

Alesina ve Rodrik (1994), hükümetlerin sosyal harcama gereksinimlerini arttırmasıyla vergilerin artacağını, bu nedenle de büyümenin olumsuz olarak etkileneceğini ileri sürmüşlerdir. Çalışmada, sosyal harcamaların zamanla eşitsizliği azaltacağına ve vergileri düşürmenin büyümei etkileyeceği sonucuna varılmıştır. Gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişki konusunda bir uzlaşmaya varılamamış ve ortaya çıkan sonuçların, verilerin kalitesinden ve kullanılan örneklemeden etkilendiği düşüncesi hakim olmuştur¹³.

Aktan (2002), vergi politikasının gelir dağılımına etkisini incelediği çalışmasında, genel kanının aksine, artan oranlı vergi sisteminin, düz oranlı vergi sistemine göre daha adaletsiz olduğunu savunmuş, bu bağlamda düz oranlı vergi sisteminin gelir dağılımını daha olumlu etkilediğini öne sürmüştür¹⁴.

¹² A. Oğus, “ Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı”, IV. İktisat Kongresi, İzmir, 2004,s.4.

¹³ Oğus, s.4.

¹⁴ Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yasar, “Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk Sorunu İle Mücadelede Vergi Tarifesinin Belirlenmesi: Artan Oranlı Mı, Yoksa Düz Oranlı Vergiler Mi?”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Coşkun Can Aktan (ed.), Hak-İs Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMININ KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Burada ekonomik ve sosyal bakımdan son derece önemli bir konu olan gelir dağılımı kavramı açıklanarak gelir dağılımının önemi tartışılacaktır.

1.1.GELİR

Gelir, üretim ve hizmet süreçlerinin sonucu olarak, gerçek ve tüzel kişilerin elde ettikleri parasal kazanımdır. Mal ve hizmet üretiminde kullanılan tüm girdilerin giderleri ile araç ve gerecin aşınma payları satış fiyatından çıkarıldığında geriye kalan fazlanın yani net katma değer, sürece katılan işçilere ve sermaye sahiplerine düşen bölümü, onların gelirini oluşturmaktadır¹⁵.

Gelir, üretim öğelerinin, ulusal ürün oluşumuna katılmalarının karşılığı olarak bir yıl içinde elde ettikleri parasal değerlerin toplamıdır¹⁶. Bu tanımda üretim öğeleri dediğimiz kavram gelir kaynaklarıdır. Emekten elde edilen gelire ücret, topraktan elde edilen gelire rant, sermayeden elde edilen gelire faiz, ve girişimcinin elde ettiği gelire de kar denir.

1.2.GELİR DAĞILIMI VE TÜRLERİ

Gelirin elde edilmesi kadar, elde edilen gelirin de toplumların çeşitli katmanları arasında adil ve dengeli olarak dağıtılması önemlidir. Bu nedenle İktisat ve Sosyal Bilimler literatürünün de gelir dağılımı ile ilgili birçok tanıma yer verilmiştir.

Bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin o ülkedeki kişiler ya da üretimde görev alan üretim faktörleri arasında dağılımına gelir dağılımı denir¹⁷.

Milli gelirin kişiler ya da sosyal gruplar arasında paylaşılma biçimini belirleyen toplumsal ilişkilere bölüşüm ilişkileri adı verilir. Bölüşüm ilişkilerinin sonucunda kişi veya gruplara düşen gelirin ifadesine gelir dağılımı denilmektedir¹⁸.

¹⁵ Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, "Türkiye Ekonomisi", Remzi Kitapevi, 11. Basım, Kasım 2000, s.451

¹⁶ Prof. Dr. Hüseyin KARAKAYALI, "Makro Ekonomi", 5.Basım, Manisa, 2005.

¹⁷ Prof. Dr. Zeynel DİNLER, "İktisat", Ekin Kitapevi, birinci basım, Bursa, 2007.

¹⁸ DPT, Gelir Dağılımını İyileştirme ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2599, ÖİK:610, Ankara, 2001, s.3

Ekonomik birimlerin yaratılan milli gelirden ne kadar pay aldıkları oldukça önemlidir. Aynı zamanda toplumun refah ve gelişmişlik düzeyinin bir göstergesidir. Gelir dağılımı araştırmaları içinde yaşanan toplumun sosyal ve politik yapısını anlama ve açıklama imkanı vermektedir. Gelir dağılımı gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki değişimini, gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi, büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koymaktadır¹⁹.

Görüldüğü gibi gelir dağılımı konusu iktisat literatüründe önemi oldukça büyüktür ve birçok konu üzerindeki etkileri incelenmiştir. Son olarak radikal fikirleriyle çığır açan İktisatçı John Maynard Keynes, Klasik İktisatçıların öne sürdüğü teorileri kabul ettiği ama aynı zamanda Klasik İstihdam teorisine karşı çıktığı kitabında gelir dağılımından şu şekilde söz etmiştir.

Keynes 'İstihdam Faiz ve Para Genel Teorisi' adlı kitabının ilk sayfalarında Ricardo'nun kötümser nüfus teorisinin yazarı Maltus'a göndermiş olduğu bir mektuptan söz etmektedir. Adı geçen mektubun bir yerinde Ricardo şöyle demektedir. "Size göre iktisat bilimi ulusal refahın artış nedenlerini araştırmaktadır. Bana göre ise bu bilim, bu refah artışının üretime katılanlar arasında nasıl paylaşılacağını araştırmalıdır. Gün geçtikçe birinci tanımın boş ve aldatıcı olduğuna, ikincinin ise bilimin gerçek amacını yansıttığına daha çok inanmaktayım"²⁰.

Bir ülkenin milli gelirinin ülkede yaşayan bireyler arasında nasıl bölüştüğünü iki yaklaşım ile tanımlayabiliriz. Kişisel ve Fonksiyonel (İşlevsel) Gelir Dağılımı. Fakat diğer türlerini de ele alarak incelenmelidir.

1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir, kişi veya hane halkı birimlerinin belirli bir yılda sağladıkları toplam kazançları ifade eder²¹. Burada toplam kazançlar emek gelirleri, sermaye gelirleri ve ek olarak hükümetin sağlamış olduğu transfer gelirleridir (sübvansiyonlar).

¹⁹ DPT, Gelir Dağılımını İyileştirme ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2599, ÖİK:610, Ankara, 2001, s.3

²⁰ Yumuşak, İbrahim Güran ve Mahmut Bilen, "Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt.1, Sayı.1, 2000.

²¹ Prof. Dr. Halil SEYİDOĞLU, "İktisat Biliminin Temelleri", Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2006, s.408.

Kişisel gelir dağılımını ulusal gelirin nüfus veya hane halkı yüzdelerine göre dağılımını ifade eder. Burada söz konusu edilen kişisel gelirin “kullanılabilir” kişisel gelir olduğuna işaret etmek gerekir. Kullanılabilir kişisel gelir, kişisel gelirler toplamından, ödenen vergilerin çıkartılmasından sonra kalan kısımdır. Bu açıdan bakıldığında, gelir üzerinde ödenmesi gereken vergilerin ödenmemesi veya eksik ödenmesi durumunun, kişisel gelir dağılımını önemli bir biçimde etkileyeceği açıktır²².

Kişisel gelir dağılımı, şu açılardan önemlidir²³:

1. Fertler arasında gelir eşitsizliklerinin göstergesi olarak ve ekonomik incelemelerde değişik amaçlarla kullanılabilir. Örneğin; çeşitli ülkeler arasında gelir eşitsizliklerinin karşılaştırılmalarında ya da aynı ülke içerisinde gelir eşitsizliklerinin yıldan yıla nasıl bir gelişme gösterdiğini incelemede kullanılması gibi.
2. Keynesyen görüşe göre toplumsal ve ferdi tüketim ile tasarruf düzeyi gelirin bir fonksiyonudur. Dolayısıyla, kişisel gelir dağılımının değişmesi ile beraber marjinal tüketim eğilimleri farklı olan sosyal gruplarının gelir düzeyleri değişecek bu da toplam tüketim miktarını dolayısıyla kısa dönemde istihdam hacmini uzun dönemde ise potansiyel büyüme hızını kısmen değiştirecektir.
3. Kişisel gelir dağılımındaki dengesizlikler toplumda eşitliği, dağılımı toplumda adaleti, refahı, sosyal barışı ve ekonomik istikrarı bozar. Bu nedenle de kişisel gelir dağılımının dengeli olması büyük önem taşır.

1.2.2.Fonksiyonel(İşlevsel) Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı yukarıda da değindiğimiz gibi fizyokratlardan bu yana ele alınan bir kavramdır ve fizyokratların en önemli temsilcilerinden Quesnay tarafından “Ekonomik Tablo” adlı çalışmasında ele alınmıştır.

Fonksiyonel gelir dağılımı, toplam gelirin üretim faktörleri arasındaki bölüşümüdür. Emeğin payı ücret, doğal kaynakların payı rant, sermayenin payı faiz ve girişimcinin payı ise kardır²⁴. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu paylara ilişkin verilerin yetersiz oluşu ya da doğru olmamasından dolayı bu ülkelerdeki sınıflandırma, ücret ve ücret dışı gelirler olmak üzere iki gruba

²² Prof. Dr. Halil SEYİDOĞLU, “İktisat Biliminin Temelleri”, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2006, s.408

²³ Prof. Dr. Mustafa ÖZATEŞLER, “Ekonomi Bilimi-1”, İzmir, 2013, ss.347-348

²⁴ Prof. Dr. Tümay ERTEK, “Temel Ekonomi” , İstanbul, 2007, s. 196

ayrılmıştır. Yani, üretim faktörlerinin dörde ayrılmasına dayanan bu sınıflandırma yerine, sadece emek ve mülk gelirlerini inceleyen ikili bir sınıflandırma da kabul edilmektedir²⁵.

Fonksiyonel gelir dağılımından hareket ederek milli geliri hesaplamak mümkündür. Diğer yandan milli gelirin içinde üretim faktörlerine düşen payın ne olduğu, toplumda emeği ile para kazana ücretliler (ücret ve maaş gelirleri) ile sahip oldukları üretim faktörleri aracılığıyla gelir elde edenlerin paylarının (kar, faiz ve rant geliri) karşılaştırması sıkça yapılır. Yıllar itibariyle milli gelir içinde faktörlerin paylarındaki değişimler gözlenerek, fonksiyonel gelir dağılımının istihdam ve milli gelire etkisi araştırılabilir. Milli gelir içinde ücret gelirlerinin nispi payı artar ve kar gelirlerinin payı azalır, yatırımlar azalacak, istihdam düşecek ve sonuçta büyüme oranı olumsuz etkilenecektir²⁶.

1.2.3.Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı bir ekonomide bulunan tarım, sanayi, hizmet, ticaret ve diğer sektörlerin milli gelirden aldıkları payı göstermektedir. Ülkenin endüstrileşme sürecinde hangi konumda olduğu küreselleşme sürecinde ise hangi sektöre ağırlık vermesi ve vermemesi gerektiği konularında uygulanacak ekonomi politikasına ışık tutar²⁷.

Bir ekonomide tarım, hizmetler ve sanayi adı altında üç ana sektör vardır. Sektörel gelir dağılımı bir ekonomide bu üç ana sektörün gayri safi milli hasılaya ne oranda katıldığı değerlendirilmesidir. Yani tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar bunların uzun dönemde izledikleri yol, sosyal hasılaya katkısı gibi ekonomik veriler devlete gösterge teşkil ederek hangi sektörlerin teşvik edileceğini, hangi sektörlerin milli gelir dağılımını ne şekilde etkilediğini sektörlere göre gelir dağılımının sonuçlarına bakarak karar verme imkanı sağlar. Sektörel gelir dağılımı analizleri ülkenin gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi verir. Az gelişmiş ülkelerde ekonomi tarıma dayalı olduğundan tarım sektörünün milli gelirdeki payı fazladır Gelişmiş ekonomilerdeyse ekonomi sanayileşmesini tamamlayıp hizmet aşamasında olmasından dolayı tarım sektörünün milli gelirdeki payı azdır²⁸. Çünkü

²⁵ Prof. Dr. Mustafa ÖZATAŞER, “Ekonomi Bilimi-1”, İzmir, 2013, ss.347-348

²⁶ Prof. Dr. Zeynel DİNLER, “İktisada Giriş”, Bursa, 2006, Ekin Kitapevi Yayınları, s.296

²⁷ Uzunhasanoğlu, 2007, s.3 Aktaran: Kamu-Sen, 2010, s.20

²⁸ Türkiye Kamu-Sen, Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar, Ankara: Kamu-Sen Arge Merkezi, 2010, s.21

bu ülkelerde, öncelikle sanayileşme olgusunun yaşandığı, daha sonra ön plana çıkan hizmetleşme olgusu ile tarım sektörünün yanında sanayi sektörünün payının da gerilediği görülmektedir. Türkiye’de ise, sanayileşme ile hizmetleşmenin bir arada yaşandığı, hatta bilgi çağında olmamızın da etkisiyle hizmetleşme olgusunun, sanayileşme olgusunun bir adım önünde gelişme gösterdiği söylenebilir. Buna rağmen hizmetleşme olgusunun, gelir dağılımında istihdamdaki kadar yoğun yaşanmadığı ifade edilmektedir. Çünkü Türkiye’de planlı dönemde, istikrarlı bir sanayileşme politikası izlenemediği için, sanayi sektörünün özellikle istihdam oluşturma şansının düşük olduğu belirtilmektedir. Bu dönemde, sanayi sektörünün milli gelirdeki payının, istihdamdaki payına göre daha fazla arttığı görülmektedir²⁹.

1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Milli gelirin ülkedeki farklı bölgelerde yaşayan kişilere göre dağılımıdır. Gelir dağılımı ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki farklılıkları gösterir. Bölgesel gelişim araştırmacıları ve ülkedeki politika yapıcılarını için önemli bir kaynaktır³⁰. Bölgesel gelir dağılımını, ülke içinde gelişmişlik düzeyini karşılaştırmada önemli bir araç olarak görülmektedir³¹. Gelişmiş ülkelerde, bölgeler arasındaki kişi başına düşen milli gelir arasındaki fark gittikçe azalırken, az gelişmiş ülkelerde gittikçe arttığı belirtilmektedir³².

Bölgesel gelir dağılımını dengesizliklerin giderilmesi özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun nedeni bölgesel gelir dağılımının bölgeler arasında gösterdiği farklılıkların göç, çarpık kentleşme ve artan alt yapı talebi gibi birçok problemi de beraberinde getirmesidir³³.

1.2.5. Eğitim Durumuna Göre Gelir Dağılımı

Bir ekonomide oluşan toplam gelirin o ekonomiyi oluşturan kişilerin eğitim durumları açısından gelirden aldıkları payları ifade eder. Daha açık bir ifade ile

²⁹ Eren Aslan, “Türkiye Ekonomisi”, Birinci Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2006.

³⁰ Yeşim Kuştepe, “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, www.nuveforum.net/attachments/4174d1214325568-gelir-sbe-pdf (24 Ekim 2010), s.7

³¹ Erdem Hepaktan ve Asil Aklaya, “Türkiye’de Gelir Dağılımının Bölgesel Yönden İncelemesi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.VIII, Y.y., S.2, 2001 ss.39-54.

³² Ömer Yılmaz, “Bölgesel Eşitsizlik: Türkiye Örneği”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak-Şubat: C.15, 2001, S.1-2, s.1-19.

³³ Türkiye Kamu-Sen, Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar, Ankara: Kamu-Sen Arge Merkezi, 2010, s 22

toplam gelirin, okur-yazar olmayan, okur-yazar olup bir okul bitirmeyen, ilkokul mezunu olan, ortaokul mezunu olan, ortaokul dengi meslek okulu mezunu, lise mezunu olan, lise dengi meslek lisesi mezunu olan, yüksek okul mezunu olan, üniversite mezunu olanlar arasında ne şekilde dağıldığını ve uzun zaman sürecinde bu dağılımın ne yönde değişiklikler gösterdiğini ifade eder. Eğitim düzeyinin gelirdeki getirisi incelendiğinde, fert başına ortalama geliri en düşük olan kesimin okur-yazar olmayanlar, en yüksek olan kesimin ise yüksek okul ve fakülte mezunları olduğu görülmektedir³⁴.

1.2.6. Meslek Gruplarına Göre Gelir Dağılımı

Bir ekonomide oluşan toplam gelirin o ekonomiyi oluşturan meslek grupları arasındaki dağılımını ifade eder. Daha açık olarak toplam gelirin ilmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler; müteşebbis, direktör, üst kademe yöneticisi; idari personel ve benzeri çalışanlar; ticaret ve satış personeli; hizmet işlerinde çalışanlar; tarım, hayvancılık, orman ve balıkçılık işlerinde çalışanlar; tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar, ulaştırma makineleri kullananlar; iktisaden faal olmayıp gelir elde edenler arasında ne şekilde paylaşıldığını ifade eder. Türkiye’de de fert başına geliri en yüksek olan kesim müteşebbis, direktör ve yönetici olarak çalışanlardır. Fert başına geliri en düşük olan kesim ise tarım, hayvancılık, orman ve balıkçılık işlerinde çalışanlardır³⁵.

1.2.7. Sosyal Gruplara Göre Gelir Dağılımı

Gelir dağılımında incelenmesi gereken önemli bir konuda sosyal grupları meydana getiren ücretli ve maaşlıların büyük bir kısmını oluşturan işçi ve memurlar, küçük esnaf ve sanatkârlar, kendi hesabına çalışanlar ve işverenler arasında yaratılan gelirin nasıl bölüştüğünü ortaya koymaktır. Sosyal grupların sahip olduğu ekonomik potansiyele ilişkin göstergeler farklı olduğuna göre, bu grupta da ancak görece adaletten söz etmek mümkün olacaktır. Sosyal adaletten ve dengesizliklerin giderilebilmesinden söz etmek için bu grupta yer alan işçi, memur, küçük esnaf,

³⁴ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.37.

³⁵ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.38.

kendi hesabına çalışan ve işverenler arasındaki ilişkilerin de ortaya konulması gerekmektedir³⁶.

1.2.8. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı

Cinsiyete göre gelir dağılımı türünde, gelirin, kadınlar ve erkekler arasında nasıl paylaşıldığı incelenmektedir. Bu dağılım türünde cinsiyetin eğitim durumu, meslek grupları ve sektörler arasında nasıl bir dağılım gösterdiği hakkında bilgi edinilebilmektedir³⁷.

1.3.GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİK ÖLÇÜTLERİ

Gelir Dağılımı konusunda önemli olan ve üzerinde durulması gereken bir diğer konu da, gelir dağılımı eşitsizliğinin ne şekilde ölçülebileceğidir. İktisat literatüründe gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için birçok metot kullanılmıştır.

1.3.1. Pareto Gelir Dağılımı Formülü

İktisat literatüründe gelir dağılımındaki eşitsizliği ilk olarak ele alan ve bunu teorik çerçevede inceleyen kişi Vilfredo PARETO' dur. Vilfredo PARETO 1897 yılında yayınladığı “cours d' economie politique” adlı çalışmasında gelir dağılımı kanununu istatistikî verilere dayandırarak açıklamıştır. Bu istatistiki çalışmalar ise “Pareto Grafiği” adlı logaritmik bir grafik üzerinde göstermiştir. Geliri (x) yatay eksene, gelir elde edenlerin sayısı ise dikey eksene koyarsak gelir dağılımı;

$$Y = eA/(x - a)k$$

denklemleri ile ifade edilen bir parabol verir. Denklemlerde Y: gelir elde eden kişi sayısını, x: geliri, e:2,718 olan irrasyonel bir sayı, a: eğrin başladığı en düşük gelir

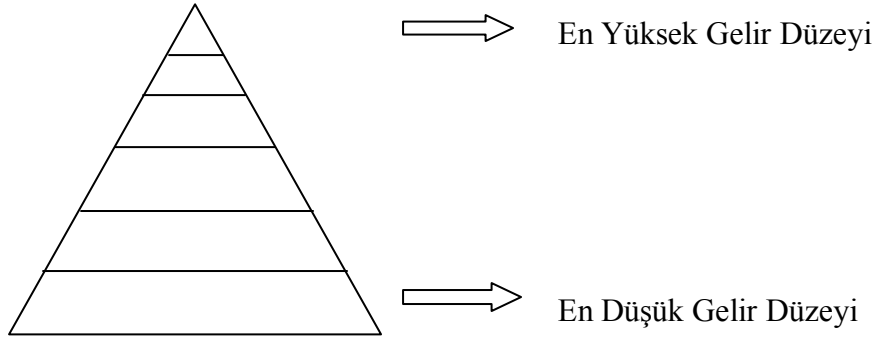
³⁶ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.39-40.

³⁷ Esra DURMAZ, “Afyonkarahisar İl Merkezinde 2008 Yılı Kişisel Gelir Dağılımı” , Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2010.

seviyesini, A: sabit bir sayı ve k gelir dağılımının eşitsizlik derecesini gösterir ve $k > 0$ 'dır³⁸.

Pareto'ya göre, ulusal gelirin aileler arasında bölüşümü, hemen her toplumda piramit benzeri bir dağılım göstermektedir. Piramidin tepesinde, yani en sivri noktasında, o toplumun en yüksek gelir düzeyine ulaşmış birkaç aile; piramidin tabanına doğru inildikçe, yani daha düşük gelir düzeylerine geldikçe genişleyen gruplar: ve nihayet en düşük gelir grubunda, yani piramidin tabanında, en yüksek sayıda aile bulunmaktadır.

Şekil 1: Pareto Gelir Dağılımı Piramidi

Kaynak: Pareto'nun gelir dağılımı metodolojisinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuş.

Pareto, gelir bölüşümünün bireylerin çeşitli kapasitelere sahip bulunmaları nedeniyle kişiler arasında eşit bir bölüşüm göstermeyeceğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla gelir bölüşümü, gönenc (refah) maksimizasyonunun etkilemeyen bir veri durumudur³⁹.

1.3.2. Lorenz (Yoğunlaşma) Eğrisi

Yoğunlaşma eğrisi adı da verilen Lorenz eğrisini Amerikalı istatistikçi Max Lorenz (1905) geliştirmiştir⁴⁰. Toplumda gelirin ne ölçüde eşit veya eşitlikten uzak

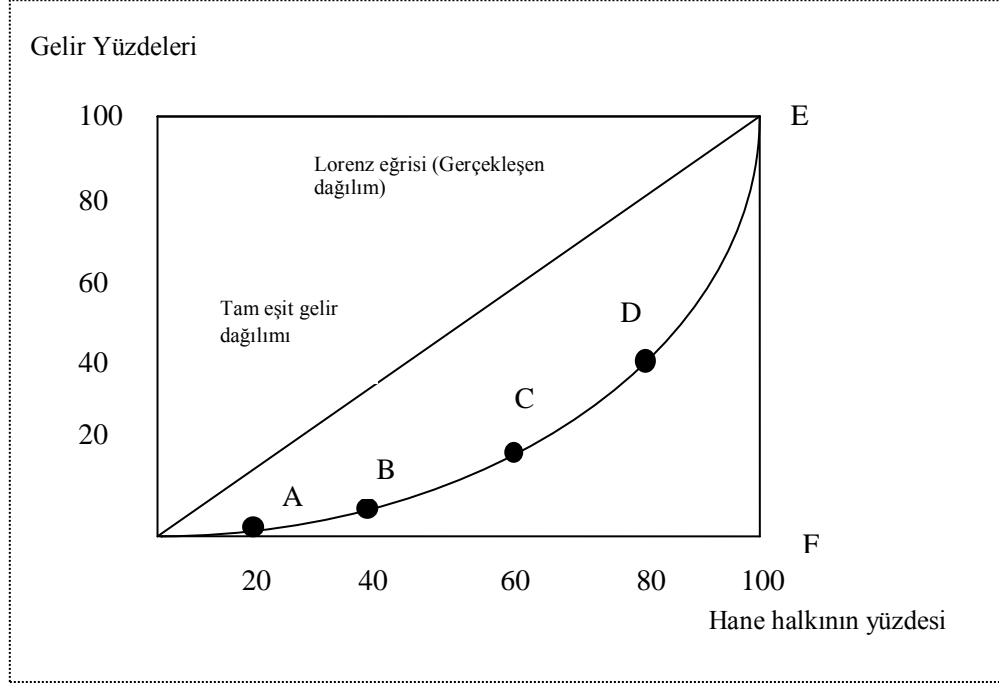
³⁸ Prof. Dr. Mustafa ÖZATAŞER, "Ekonomi Bilimi-1", İzmir, 2013, s.349

³⁹ Prof. Dr. Hüseyin KARAKAYALI, "Makro Ekonomi", Emek Matbaası, Manisa, 2005, s.88

⁴⁰ Prof. Dr. Hüseyin KARAKAYALI, "Makro Ekonomi", Emek Matbaası, Manisa, 2005, s.91

biçimde dağıldığını göstermek için yaygın olarak kullanılan bir grafik yöntem Lorenz eğrisidir.

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

Kaynak: Prof. Dr. Hüseyin KARAKAYALI, “Makro Ekonomi”, 2005, s.91

Şekil 1’deki gibi, yatay ekseninde en alttan yukarıya doğru nüfus veya hane halkı yüzdelerinin, dikey ekseninde ise bunların ulusal gelirdeki yüzde paylarının gösterilmesiyle elde edilir. Grafiğe göre tam eşit bir gelir dağılımı, OE gibi düz ve çapraz (diyagonal) bir çizgi ile gösterilir. Böyle bir çizgi, belirli nüfus (hane halkı) yüzdesinin milli gelirden de aynı oranda bir pay aldığı anlamına gelir.

Buna karşılık, yüzde nüfus gruplarının ulusal gelirden almakla oldukları payları gösteren noktaların birleştirilmesinden toplumun gerçek Lorenz eğrisi elde edilir. O halde, mutlak eşitlik çizgisi ile gerçek gelir dağılımını gösteren Lorenz eğrisi arasındaki alan gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçüsünü ifade eder. Bu alan ne kadar büyürse (Lorenz eğrisinin mutlak eşitlik çizgisinden uzaklaşması), gelir dağılımında eşitsizlik o derece artar, ne kadar küçülürse (eğrinin mutlak eşitlik çizgisine yaklaşması) eşitsizlik o derece azalır.

Eğer yukarıda değinildiği gibi, gerçek lorenz eğrisi düz çapraz çizgi (OE) ile tam olarak çakışmış olsaydı, bu boşluk tümünden kaybolacak ve ancak ideal koşullarda düşünülebilecek olan mutlak gelir eşitliğine ulaşılmış olacaktır.

Gelir dağılımında tam eşitlik karşısındaki aşırı durum ise tam eşitsizliktir. Böyle gerçek dışı bir durumda da toplumda yalnız bir kişi (hane halkı) gelirin yüzde 100'ünü elde eder, kalanların milli gelirden aldıkları pay ise sıfırdır. Bu aşırı durumda Lorenz eğrisi, grafiğin yatay ve dikey kenarı ile çakışır ve F noktasına göre dik bir açı oluşur. Açıkça anlaşılacağı gibi, böyle bir aşırı gelir eşitsizliği, çapraz çizginin altında kalan alanın tümüyle temsil edilmiş olur⁴¹.

1.3.3. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, kişisel gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan ölçülerden biridir. Gini katsayısı '0' ile '1' arasında değişen bir katsayı olma özelliğine sahiptir. Bir toplumda gelir adaletli olarak paylaşılmışsa (herkes eşit gelir elde ediyorsa) Gini katsayısı '0' değerini almakta, toplumdaki gelirler yalnız bir kişi tarafından alınmışsa Gini katsayısı '1'e eşit olmaktadır. Gini katsayısının değeri gelir düzeyinin büyüklüğüne değil, farklı gelir düzeyleri arasında kalan kişilerin sayısına bağlıdır.

Gini oranı, Lorenz eğrisine bağlı olup Lorenz ile köşegen arasında kalan alanın, köşegenin altında kalan toplam alana oranına eşittir. Gini oranının artması eşitsizliğin arttığını, azalması ise eşitsizliğin azaldığını gösterir.

1.3.4. Yüzde Payları Analizi

Yüzde payları kişisel gelir dağılımını adaletsizliğini oldukça sık kullanılan ve eşitsizlik ölçüleri içinde en açık olanıdır. Özellikle uluslar arası kıyaslamalarda gelir sahiplerini gelir düzeylerine göre %20'lik dilimler halinde beş eşit gruba bölerek her gelir grubunun toplam gelirden aldığı payları belirler. Aynı mantıkla yine gelir düzeylerine göre %1'lik, %5'lik veya %10'luk nüfus gruplarının milli gelirden aldıkları paylarda saptanabilir. Özellikle en yüksek gelire sahip %20'lik nüfus ile en düşük gelire sahip %20'lik nüfusun milli gelirden aldıkları paylar oldukça önemlidir.

⁴¹ Prof. Dr. Halil SEYİDOĞLU, "İktisat Biliminin Temelleri", Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2006, s.409-410

Bu iki ekstrem durum arasındaki farkların büyümesi eşitsizliğin arttığı anlamına gelmektedir⁴².

1.3.5. Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü

Gini Oranı ve benzer ölçüler gelir yelpazesinin çeşitli noktalarında eşitsizliğe verilecek tartı konusunda gizli yargılar taşırlar. Diğer bir deyişle, değişik gelir dağılımlarını çeşitli gelir eşitsizlik ölçülerine göre sıraladığımız zaman ortaya düzgün olmayan bir sıralama çıkabilir. Bunun nedeni eşitsizliğe verilecek tartıların farklı olmasıdır. Bu tartılar değer yargılarından bağımsız olmadıkları için Atkinson, sosyal refah fonksiyonunu geliştirerek, çeşitli eşitsizlik ölçülerini bu sosyal refah fonksiyonuna göre yeniden sıralamaya çalışmıştır⁴³.

Atkinson'un sosyal refah fonksiyonunda; toplumun eşitsizliğe verdiği değer (ağırlık) 0 ile sonsuz arasında değer almaktadır. Bu ağırlığın 0 olması; toplumun gelir dağılımı konusunda kayıtsız olduğunu, diğer bir ifadeyle gelir dağılımına önem vermediğini, ağırlığın sonsuz olması ise toplumun sadece en düşük gelir grubuna sahip olan kişilerle ilgilendiğini göstermektedir. Atkinson ölçüsü, gelirlerin eşit dağılması halinde belirli bir zamandaki sosyal refah seviyesine ulaşabilmek için o zamanki toplam gelirin ne kadarlık bir kısmının yeterli olduğunu ifade etmektedir. Atkinson ölçüsünü gelirin yeniden dağılımından doğan potansiyel kazançların bir ölçüsü olarak yorumlamak mümkündür⁴⁴.

1.3.6. Theil Endeksi

Henry Theil tarafından, ekonomik aktörler arasında, bilginin aktarımı sırasında meydana gelen kayıpların ölçümü için geliştirilmiş bir endekstir⁴⁵. Daha sonra ekonomik alandaki çeşitli eşitsizlikleri, ölçme ve değerlendirmede de

⁴² Mehmet Hakan BAYRAMIÇ, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunları ve Çözümleri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.44

⁴³ Erkan Işığışok, “Kişisel Gelir Dağılımındaki Eşitsizliği Belirlemede Kullanılan İstatistiksel Ölçüler”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt.14, Sayı.1-2, Mart-Kasım 1993, ss.221-222

⁴⁴ DPT, Gelir Dağılımını İyileştirme ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2599, ÖİK:610, Ankara, 2001.s.8

⁴⁵ Henry Theil, “Economics and Information Theory”, *North-Holland Publications*, Amsterdam, 1967.

kullanılmaya başlanmıştır⁴⁶. Entropi, kapalı sistemlerdeki dengesizlik veya rastlantısallığı, aktarılan mesajlardaki bilgi kaybını veya termodinamiğin ikinci kanununa işaret etmek için kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerde entropinin ise, bir sistemin veya toplumun kaçınılmaz bozulmasına işaret ettiği ifade edilmektedir⁴⁷. Çeşitli alanlarda oldukça yaygın bir kullanıma sahip olan Theil entropi endeksi, bölgelerarası gelir eşitsizliğinde genel olarak şu şekilde hesaplanmaktadır⁴⁸.

$$T = \sum_{i=1}^x x^i \log\left(\frac{x^i}{q_i}\right)$$

Formülde,

T: Theil endeksi,

xi: i bölgesinin GSYİH' den aldığı payı,

qi: i bölgesinin toplam nüfustan aldığı payı ifade etmektedir.

Theil endeksinin sıfır değeri alması, her bölgenin, hem nüfustan hem de gelirden aldığı payın eşit olması anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, değerin sıfıra yaklaşması bölgesel gelir eşitsizliği azalıyor anlamına gelmektedir. Farklı biçimlerde formüle edilerek ayrıştırılabilen Theil endeksi, çalışmanın amacına göre farklı şekillerde düzenlenebilmektedir⁴⁹.

1.3.7. Kuznets Katsayısı Ve Eğrisi

Kuznets 1955 yılında beş ülke verilerini kullanarak yapmış olduğu çalışmada gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olduğunu ileri sürer. Buna göre gelir düzeyi arttıkça eşitsizlik önce artmakta sonra ise azalmaktadır. Bu ilişki

⁴⁶ P. Conceiçao ve P. Ferreira, "The Young Person's Guide to the Theil Index: Suggesting Intuitive Interpretations and Exploring Analytical Applications", *UTIP Working Paper*, Number 14, 2000.

⁴⁷ Yalçın Tuncer, "Bölgelerarası Benzeşme ve Türkiye: 1963-1973", Birinci Baskı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1978.

⁴⁸ Lütfü Öztürk, "Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (IBSS) Göre Eşitsizlik Endeksleri İle Bir Analiz: 1965- 2001", *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.y. , S.10, Kasım, 2005, s. 95-110.

⁴⁹ Ferhan Gezici ve Geoffrey Hewings, "Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey", *Regional Economics Application Laboratory*, Working Papers, No: Real 01-T-13, November 2001.

ters U savı olarak bilinmekte olup gelir düzeyi-gelir dağılımını gösteren eğri ise Kuznets eğrisi olarak adlandırılmaktadır⁵⁰.

Ülkelerde ekonomik gelişmelere bağlı olarak büyümenin olması ilk önce gelir eşitsizliğini arttıracaktır. Ancak bir zaman sonra gelirin artması gelir dağılımındaki iyileşmeyi beraberinde getirecektir. Kuznets eğrisi bu nedenle aşağıda bulunan şekildeki gibi ters U şeklindedir⁵¹.

Kuznets, sektörel dengesizlikleri toplam üretimin sektörel yüzde dağılımıyla ilişkilendirerek özetleyen bir formül geliştirmiştir. Kuznets katsayısının formülü aşağıdaki gibidir⁵².

$$K = Y^i |(X_i / Y_i) - 1|$$

X_i = i. Sektörün üretimdeki payı

Y_i = i. Sektörün istihdamdaki payı

Kuznets katsayısı 0 ile 1 arasında değişen ve sıfıra yaklaştıkça gelir bölüşümünde eşitliğe yaklaşıldığını, bire yaklaştıkça da uzaklaştığını gösteren bir katsayıdır. Kuznets katsayısı açısından sektörlerin durumuna bakıldığında sektör ortalaması ülke ortalamasına eşit olursa Kuznets katsayısı sıfır olacaktır. Eğer ülkedeki toplam üretim sadece bir sektöre yapılarak üstelik bu sektörün istihdam içindeki payı oldukça azsa katsayı bir çıkacaktır⁵³.

1.4. GELİR DAĞILIMI KURAMLARI

Gelir dağılımı sorunu görülüyor ki eski zamanlardan günümüze kadar sorun olarak görülmüş ve ele alınmıştır. Bu kısımda gelir dağılımı kuramlarının tarihsel gelişimini inceleyeceğiz.

⁵⁰ Süleyman Özmucur, Türkiye’de Gelir Dağılımı Vergi Yüğü ve Makroekonomik Göstergeler, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1996, s.5

⁵¹ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, Makro Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Coşkun Can Aktan(Ed.), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002

⁵² Ferhat Akyüz, ”1980 Sonrası Dönemde Türkiye’deki Gelir Dağılımı Dengesizliği ve Yoksulluğun Boyutlarını Etkileyen Faktörlerin incelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi SBE, 2002), s.24

⁵³ Gülten Kazgan, Türkiye’de Gelir Bölüşümünü Bozan Etmenler ve İyileştirilmesine Yönelik Politikalar, İstanbul: TOBB Yayınları, 1992, s.1

1.4.1. Fizyokratlar

Makro ekonomik anlamda gelir dağılımı üzerinde duran ilk bilimsel okul mensupları fizyokratlardır. Fizyokratlarda gelir akımı fikrini belirten iktisadi tablo, yaratılan tarımsal ürünün sınıflar arasında dağılışını ve harcanışını gösteren bir şemadır⁵⁴. Ekonomik tablo'da Quesnay, Fransa'da gelir dolaşımının nasıl olduğunu ve etkili bir dağıtımın nasıl olması gerektiğini, kanın insan vücudundaki dolaşımından esinlenerek açıklamıştır. Quesnay eserinde, bireyler arası gelir dolaşımından ziyade sınıflar arasındaki gelir dolaşımını açıklamıştır. Quesnay analizinde toplumu toprak sahipleri, üretken sınıf olan çiftçiler (ticaret) ve sanayi ve imalat kesimi (etkisiz ve kısır sınıf) olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu üçlü yapı içinde üretilen net ürünün nasıl paylaşıldığını ele almıştır⁵⁵.

1.4.2. Klasik Gelir Dağılımı Kuramı

Modelin oluşturulmasında A. Smith ve R. Malthus'un katkılarının bulunmasına karşın, en büyük payın D. Ricardo'ya ait olması nedeniyle modele "Ricardo Modeli" de denilmektedir. Büyüme modellerinin başlangıcı olarak adlandırılan bu model, 19. Yüzyıl İngiltere' sinin yaşadığı sorunları ve koşulları yansıtmaktadır.

Bir büyüme modeli olarak adlandırılmasına karşın, temelde uzun dönemde bölüşüm ilişkilerini açıklayan bu modelin önemi, aslında ilk sistemli büyüme modeli olmasında yatmaktadır. Model, bölüşüm gibi çok önemli noktaları aydınlatması nedeniyle (Magnificent Dynamics) "Muhteşem Dinamikler" ve az sayıda ilişkiler bütünü üzerine kurulduğu için de (Ricardiyen Vice) "Ricardo'nun Özü" olarak nitelendirilmektedir. Modelin dayanaklarından biri RANT, diğeri ise ÜCRET kuramıdır.

Ricardo'ya göre nüfusun artışı, tarımsal ürün talebini arttıracaktır. Tarımsal üretim artışı için yeni ve daha verimsiz toprakların işletmeye açılmasıyla rantlar artış gösterecektir. Uzun dönemde ücretler en az geçim düzeyinde sabitlense de, nüfusun ve çalışanların sayısının artışı, toplam ücret düzeyini arttıracaktır. Böylece uzun

⁵⁴ Erdoğan ALKIN, "Gelir ve Büyüme Teorisi", İÜ yayınları, Yayın No:3466, İstanbul, 1987, s. 192.

⁵⁵ "Uluslar arası İktisat, Kalkınma ve Büyüme, İktisadi Doktrinler Tarihi, Türkiye Ekonomisi", İhtiyaç Yayıncılık, Ankara, 2012, s.108.

dönemde rantların ve ücretlerin artması nedeniyle karlar düşecek, aşırı karlar ortadan kalkacaktır. Sonuçta yatırımlar ve sermaye birikimi duracaktır.

Modelin Varsayımları;

- I. Ekonomide, tam rekabet ve tam istihdam varsayımları egemendir.
- II. Ücretler kısa dönemde emek arz ve talebine göre belirlense de, uzun dönemde en az geçim düzeyinde olmak üzere sabittir.
- III. Yatırım karlarla doğru orantılıdır.
- IV. Sermaye birikimi karların bir fonksiyonudur.
- V. Tarımda azalan verimler yasası işlemektedir ve teknik gelişme hızı çok düşüktür.
- VI. Sanayide teknik gelişme hızı çok yüksektir ve artan verimler söz konusudur.
- VII. Tarımdaki azalan verimler, sanayideki artan verimleri etkilemekte ve ekonomide toplam ürün için azalan verimle hali geçerli olmaktadır.
- VIII. Ekonomide üç sınıf vardır: İşçileri (emekçiler) girişimciler (sermayedarlar) ve toprak sahipleri.
- IX. Girişimciler harcadıklarını kazanmakta, işçiler ise kazandıklarını harcamaktadır. Bu nedenle tasarruf sahibi girişimcilerdir.
- X. Emek ve sermaye birbirinin tamamlayıcısıdır, ikamesi değil⁵⁶.

1.4.3.Neo-Klasik Gelir Dağılımı Kuramları

Neo-klasik iktisatçıların bölüşüm düşüncelerine göre her üretim faktörü yarattığı ürünün marjinal verimliliği ölçüsünde gelir elde etmelidir. Marjinal verimlilik, azalan verimler yasasına bağlı olarak işler. Buna göre bir firmanın işgücü yada sermaye talebi bu faktörlerin elde ettiği ürünün marjinal getirileri, o faktörlerin aldığı ücret yada faize eşitlenene kadar devam edecektir. Bu durumda marjinal verimlilik kuramına göre kar maksimizasyonu faktörü çalıştırmanın maliyetinin, o faktörün ürettiği son ürünün getirisine eşit olduğu düzeyde gerçekleşecektir⁵⁷. Her üretim faktörü üretimden marjinal verimi kadar pay aldığından toplumda herhangi bir sömürü düzeninden bahsedilemez. Emek ücretini, sermaye de faizini alır.

⁵⁶ Prof. Dr. Hüseyin KARAKAYALI ve Yrd. Doç. Dr. İlkey DİLBER, "Kuramlarda Büyüme ve Kalkınma", Manisa, Emek Matbaacılık ve Yayıncılık San. Ve Tic. Ltd. Şti. , 2010, ss.153-154.

⁵⁷ Karakayalı ve Dilber, ss.153-154.

Walrasgil dengede geriye herhangi bir artık kalmaz. Milli gelir faktör payları tarafından paylaşılır.

Marjinal verim ve gelir dağılımı teorisi Walras, Marshall, Clark ve Wickstead tarafından ortaya konulmuş, Hicks tarafından son şeklini almıştır⁵⁸.

1.4.4. Keynesyen Gelir Dağılımı Kuramları

1929 yılında meydana gelen ve Büyük Buhran olarak adlandırılan iktisadi kriz, Klasik iktisadi yaklaşımın tartışılmasına neden olmuş ve Klasik iktisadi yaklaşımlarla krizden çıkmanın mümkün olmadığı yönünde yaygın bir kanaat oluşmuştur. Çünkü 1929 Krizi ile birlikte üretimde azalma olmuş ve milyonlarca insan işsiz kalmıştır. Bu durum ise Klasiklerin ileri sürdüğü gibi ekonominin her zaman tam istihdam dengesinde olmayacağını açık biçimde ortaya koymuştur. Dolayısıyla, Büyük Buhran neticesinde ortaya çıkan deflasyon ve işsizlik sorunu Klasik iktisat tarafından çözülememiştir. Keynes'in piyasanın görünmez elinin başarısız olduğunu ileri sürerek, yerine devletin görünen elini ikame etmesi devrim niteliğinde olmuştur⁵⁹.

Keynes, kapitalist bir ekonominin iki önemli sorunundan birinin tam istihdam diğerinin ise gelir dağılımı olduğunu ifade etmiştir. Ancak General Theory of Employment, Interest and Money isimli eserinde efektif talep ve çarpan teorisi yardımıyla sadece tam istihdam sorununu çözmeye çalışmıştır, gelir dağılımı konusunda ayrı bir model geliştirmemiştir. Sonraları K. Boulding ve J. Robinson, Keynesyen anlamda birer dağılım modeli kurmaya girişmişlerdir. Çarpan teorisini gelir dağılımı sorununa başarıyla uygulayan ilk iktisatçı ise N. Kaldor olmuştur⁶⁰.

Kaldor'un modeli yatırımları ön plana çıkarır. Bu model aynı zamanda çarpan katsayısının kullanıldığı ilk modeldir. Teknolojik değişmeler veridir. Tasarruf ve yatırım eşitliği varsayımı geçerlidir ve bu eşitlik büyüme sürecinden çok bölüşüm sürecini açıklamakta kullanılır⁶¹.

⁵⁸ Sencer DİVİTÇİOĞLU, Değer ve Bölüşüm Marksist İktisat ve Cambridge Okulu, İÜ yayınları NO: 2168, İstanbul 1976, s.162

⁵⁹ Yüksel Bilgili, "İktisat Okulları", 8.bası, İstanbul, 2012, s.111.

⁶⁰ Erdoğan ALKIN, Gelir ve Büyüme Teorisi, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1992, s.151.

⁶¹ Prof. Dr. Hüseyin KARAKAYALI ve Yard. Doç. Dr. İlkay DİLBER, "Kuramlarda Büyüme ve Kalkınma", Manisa, Emek Matbaacılık ve Yayıncılık San. Ve Tic. Ltd. Şti , 2010, s.169.

1.4.5.Monetaristlerin Gelir Dağılımı Kuramları

Monetaristler hiçbir istikrar politikasına güven duymamaktadır. Onlara göre izlenen politikalar etkisizdir. Modern iktisatçılardan Friedman, klasik düşüncenin piyasa yaklaşımı teorisinden hareket ederek, serbest piyasada fiyat mekanizmasının iktisadi faaliyetlerde gelir dağılımını sağlama fonksiyonuna sahip olduğunu savunmaktadır. Friedman'a göre, toplumu oluşturan bireyler arasında gelir dağılımını fiyat mekanizması sağlamaktadır⁶².

Monetarist yaklaşımda gelir dağılımı sorunu için genel çözüm, refah devleti sisteminin ortadan kaldırılması bunun yerine zenginden fakire gelir transfer eden sistemin getirilmesidir. Friedman 'Negatif Gelir Vergisini' önermiştir. Sistemde devletin fakirlik çizgisinin altında gelire sahip olanlardan, vergi alınmaması aksine devletin bir ödemede bulunması önerilmektedir⁶³.

1.5. GELİR DAĞILIMINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Gelir dağılımını belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında iktisadi politikalar, büyüme, enflasyon, dışa açıklık, nüfusun ve iş gücünün yapısı, kayıt dışı ekonomi, faiz oranı, servet dağılımı, eğitim durumu gibi önemli olanların yanı sıra bunların dışında da faktörler bulunmaktadır. Bunların bazıları; yüksek enflasyon, para arzı artışları, yüksek faizler, yüksek devalüasyon, bütçe açıkları, nüfus artışı, iç borçlanma, tekelleşme, haksız koruma ve teşvikler, gelişme hızı büyüklüğü, etkin olmayan vergi sistemi, özelleştirme vb. sayılabilir. Gelir dağılımını etkileyen faktörlerin tümüne değinmek zor olacağı için önemli olanları ele alınacaktır.

1.5.1. Büyüme

Ekonomik büyüme, yatırımları ve dolayısıyla istihdam hacmini arttırmaktadır. Gelir dağılımı eşitliğinin sağlandığı şartlarda ekonomik büyüme, düşük gelire sahip toplum kesimlerinin gelir düzeyini olumlu yönde etkilemektedir.

⁶² Arif ERSOY *İktisadi Düşünceler Tarihi*, İzmir: Akyol Nesriyat ve Matbaacılık, 1990, s.189

⁶³ Milton Friedman, *Kapitalizm ve Özgürlük*, Çeviri: Doğan Erberk, Nilgün Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul, 1988, ss. 308- 311

Ancak ekonomik büyüme ve kalkınma, sadece sermaye sahipleri ile bağlantılı hale getirildiğinde, gelir dağılımı eşitsizliğinin düşük gelirliler aleyhine gelişeceği bir gerçektir⁶⁴.

Alesina ve Perotti'ye göre, gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi bağlantılı hale getiren temel faktör, politik istikrarsızlıktır⁶⁵.

1.5.2. Enflasyon

Enflasyon fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle gelirlerini fiyat artışları karşısında koruyamayan gruplar enflasyon nedeniyle gelir kaybına uğrayacaklardır. Gelirlerini enflasyona karşı koruyamayanlar düşük gelir grubundakiler ve sabit gelirlilerdir. Sonuç olarak, enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin olumsuz olacağı beklenmektedir. Öte yandan, enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda yapılmış ampirik çalışmalar, ortaya çıkan etki konusunda kesin sonuçlara ulaşamamışlardır. Ancak, genel olarak yapılan değerlendirmeler yüksek oranlı enflasyonun gelir dağılımını bozacağı yönündedir⁶⁶.

Gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun, hane halklarının satın alma güçleri üzerinde önemli etkileri vardır. Enflasyon oranının düşmesi ise kaynakların yeniden dağılımına neden olarak düşük gelirlilerin satın alma gücünü arttırmaktadır. Düşük enflasyon oranı, alt gelir grupları açısından kamu transferlerinin reel değerini arttırmaktadır⁶⁷.

1.5.3. Dışa Açıklık

Hecksher-Ohlin ve Stolper-Samuelson tezleri ticaret serbestliği sonucunda dış ticaret arttıkça gelir dağılımında bir düzelme öngörmektedir. Buna karşın ampirik çalışmalar bu konuda kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Kimi araştırmacılar, ticaret

⁶⁴ W. Arthur Lewis, *The Theory of Economic Growth*, New York, USA: Harper Torchbooks; Harper and Row, 1970.

⁶⁵ Alberto Alesina ve Roberto Perotti, "Income Distribution, Political Instability and Investment", *European Economic Review*, Vol:40, (1996), s.1204.

⁶⁶ Galli, R. ve R.van der Hoven, (2001), 'Is inflation bad for income inequality: the importance of the initial rate of inflation', *ILO Employment Paper*, No. 2001/29.

⁶⁷ Aninat, Eduardo ve diğerleri. "Adressing Equity Issues in Policy Making, Lessons from the Chilean Experience", Vito Tanzi, Chu Ke-Young ve Gupta Sanjaev (Ed.). *Economic Policy and Equity* içinde. Washinton, DC: IMF, 1999, ss.122-123.

artışının gelir dağılımını düzeltici etkisi olmadığı sonucuna ulaşırken, kimileri de dış ticarete açıklığın gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır⁶⁸.

1.5.4. Nüfus ve İş gücü yapısı

Bölgenin demografik yapısının, aynı zamanda bölgenin gelir seviyesinin şekillenmesinde belirleyici bir etkisinin olduğu ifade edilmektedir. Özellikle bölgede nüfus artış hızının yüksek seviyelerde olması, gelir dağılımı yapısını olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biri olarak görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, nüfus artış hızı seviyesinde milli gelir artısının sağlanabilmesinin, gelir dağılımının dengeli bir seviyeye getirilmesinde önem taşıdığı belirtilmektedir⁶⁹.

Bölgesel gelir dağılımının belirlenmesinde, diğer önemli bir faktör olarak bölgesel istihdam yapısından söz edilmektedir. Gerek ulusal düzeyde, gerekse bölgesel düzeyde oluşan gelirden pay alabilmek için ilk önce bireylere istihdam olanağının sağlanması gerekmektedir. İstihdam olanaklarının sınırlı olduğu ve yoğun işsizliğin görüldüğü bölgelerde, gelir dağılımı yapısının da dengeli bir yapıya kavuşturulamayacağı söylenebilir⁷⁰.

1.5.5. Servet Dağılımı

Gelir seviyesinin dengeli bir noktaya getirilmesinde karşılaşılan sorunlardan biri olarak da, servet dağılımının dengesiz olması görülmektedir. Bu nedenle, gelir bölüşümünün de servete bağlı olarak ortaya çıkan dengesizliğin giderilmesinde arazi, bina gibi belirli bir servet üzerinden alınan ve dolaysız olan servet vergileri önem kazanmaktadır. Servetin yeniden oluşumu ise, bilindiği gibi tasarruflar yoluyla gerçekleşmektedir. Gelir dağılımının çok bozuk olması durumunda, tasarruflar, geliri yüksek küçük bir grup tarafından yapılabilir ve bu durum söz konusu grubun servetini daha da artırabilir. Böylece gelir dağılımındaki bozulma artabilecektir.

⁶⁸ K. Değer, Ticari Liberalizasyon ve Gelir Dağılımı: Gelişmekte olan Ülkeler Üzerine Bir Analiz, SBF Dergisi, 2006, 61-2, ss. 63-87.

⁶⁹ Nihat Ersungur, “Türkiye’de Nüfus Olgusu ve Gelir”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.

⁷⁰ TÜİK (1988-1999); <http://www.tuik.gov.tr>

Servet dağılımı konusunun iktisadi literatür de pek yer almadığı görülmektedir. Bunun nedeni ise bu konuda veri yetersizliğinin olması ile açıklanabilir⁷¹.

1.5.6. Eğitim

Gelir dağılımı konusunun en önemli faktörlerinden biri olan eğitimde gelir dağılımı eşitsizliğinin nedeni kişiler arası bilgi ve beceri farklılıklarıdır. Oluşan farklılıklar alınacak eğitim ile kapatılabilir. Bu nedenle gelir eşitleyici özelliğinden ötürü eğitim, gelir dağılımının iyileştirilmesi çabasının en önemli unsurlarından biri olarak gündemdeki yerini almıştır. Eğitime bu ayrıcalığı sağlayan özellik ise eğitimin mikro düzeyde bireysel geliri ve makro düzeyde ekonomik büyümeyi belirleyen önemli faktörlerden biri olmasıdır⁷².

Gelir farklılıklarını belirleyen etmenler, Mincer'in insan sermayesi modelinde analiz edilmiştir. Modelin özünde, bireylerin eğitim seviyesi en önemli etmen olarak ortaya çıkar. Bireylerin eğitim düzeylerindeki artışlar işgücü verimliliğini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi artırır⁷³.

1.6. GELİR DAĞILIMINI BOZAN FAKTÖRLER

Türkiye'de gelir dağılımını bozan faktörler genel olarak şöyle özetlenebilir:

- Kamu kesimindeki açıklar, Kamu Sektörü Borçlanma Gereğini (PSBR) artırarak kamu kesiminin piyasalardan borçlanmasına, bu ise bir taraftan özel kesimin yatırımları dolayısıyla istihdamın artışının yavaşlamasına, diğer taraftan reel faizleri yükselterek, emek dışı gelirlerin payını artırmaktadır.
- Vergi politikalarında dolaylı vergilere daha fazla önem verilmesi, düşük gelirli kesimler aleyhine ortam hazırlamaktadır.

⁷¹ Gülhan Aktaş (Kaya), “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, ss.48-49.

⁷² Ramazan Sarı, Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58 (2), s. 180.

⁷³ Şenay Üçdoğruk , K. M. Özcan, Ve Y. Z. Özcan, Türkiye’de Gelişmişlik Endeksine Göre Seçilmiş İllerde Gelir Farklılıklarını Belirleyen Etmenler, Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi, s. 30.

- Açık finansman, yani para miktarının üretim artışına paralel olarak belirlenmemesi sonucu 25 yılı aşkın süredir yüksek oranda seyreden enflasyon, dar ve sabit gelirlileri olumsuz etkilemektedir.
- Kredi politikası uygulamalarında gelir dağılımına yönelik hedeflerin yeterince dikkate alınmaması, sektörel ve bölgesel gelir dağılımını daha da bozmaktadır.
- Sermaye piyasasında yaşanan gelişmeler ve özelleştirme de kullanılan yöntemler, sermayenin tabana yayılmasından çok, kamuya ve özel girişimcilere kaynak aktarımında kullanılmaktadır.
- Fiyat politikası, KİT ürünleri ve tarımsal destekleme fiyat politikaları yoluyla, emek ve tarım dışı kesimlere kaynak aktarımında kullanılmaktadır. Aktarılan kaynakların etkin kullanılmaması, üretim yerine ranta ve tüketime yönelmesi, gelir dağılımı sorununun daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Böylece, büyük halk kitlelerinin gelir ve tüketimi kısılarak yaratılan zorunlu tasarruflar, yatırım yoluyla ekonomiye dönmekte; emek payındaki azalma, savunulduğu gibi, büyümeye hizmet etmemektedir.
- Miras hukuku ve küçük çiftçilerde hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan arazi parçalanması, daha sonra mülksüzleşme sürecine dönüşmekte ve bu süreç, gelir bölüşümünü düşük gelirli gruplar aleyhine bozmaktadır.
- Piyasa yapıları girişimcilerin aşırı kar elde edebilecek düzeyde tekeli ve oligopolistik bir yapı göstermektedir. Ayrıca, kamu kesiminin yaptığı zamlar, mevcut piyasa yapısı içinde, girişimcilerin, gösteriş etkisiyle ek kar etmelerine ortam hazırlamaktadır.
- Sosyal güvenlik sisteminde, kapsam olarak ortaya çıkan gelişmelere karşın, içerik olarak önemli sorunlar bulunmaktadır.
- İşgücü piyasalarına ilişkin temel sorun, örgütlenme düzeyinin yetersizliği, örgütlü kesimde ise sendikaların etkin olmamasıdır. Ayrıca, yüksek oranlı işsizlik, sendikaların etkinliğini azaltırken, taşeronlaşma ve kaçak işçi çalıştırma gibi yollara başvurulmaktadır.
- Tarım ve diğer sektörler arasında gelir farkının çok yüksek olması, diğer sektörler için tarım kaynaklı işgücü arzının esnekliğini artırmaktadır. Buna bağlı olarak reel ücreti artırmadan istihdamı artırma şansına sahip olan sanayi ve hizmetler sektörü, karlarını büyük ölçüde artırmaktadır.

- Özellikle 1980 sonrasında, yatırımların yetersizliği yanında sektörel ve bölgesel dağılımın dengesizliği, bir taraftan işsizlik, diğer taraftan göç olgusunu artırmış, büyük kentlerde işsiz ve/veya düşük ücretle çalışmaya hazır işsizler ordusu yaratmıştır. Bu, bir taraftan emek aleyhine sonuçlar yaratırken, ayrıca, genelde kaçak, marjinal sektörlerin ortaya çıkmasına, kayıt dışılığın genişlemesine neden olmaktadır. Buna bağlı olarak vergi gelirlerinin yeterince artmaması, gelir dağılımının düzenlenmesinde kullanılacak kaynakları sınırlandırmaktadır.
- Eğitim politikasında, özellikle 1980 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, gelir dağılımındaki dengesizliği artırmıştır. Çünkü, bölüşüm dengesizliğinin azaltılmasında etkili bir araç olmasına karşın eğitimde fırsat eşitliği sağlanması yönünde bir politika bulunmamaktadır. Nitekim iyi eğitim alınabilmesi, yüksek gelire gereksinim oluşturmakta; bunu da ancak, yüksek gelirli gruplar sağlayabilmektedir. Kırsal kesimde de eğitim düzeyinin düşüklüğü dikkate alındığında, sektörel gelir bölüşümü dengesizliği nedeniyle kırsal alanlardan kente göç edenlerin ucuz emek olarak çalışması kaçınılmaz olmaktadır. Bir başka deyişle, Türkiye koşullarında sektörel gelir bölüşümü dengesizliği, fonksiyonel bölüşümdeki dengesizliğe kaynaklık etmektedir.
- Teknolojik gelişmeler, emeğin sermaye ile ikame olanağını artırmaktadır. Böylece, işsizlik yanında ikame olanakları da işgücü üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Bu nedenle ücretler artsa bile, istihdam azalışı ve/veya yetersiz artışı nedeniyle ücret payı düşmektedir.
- Bu koşullarda fonksiyonel gelir bölüşümde emek aleyhine ortaya çıkan bir gelişme, sektörel bölüşümde tarım aleyhine, bu ise geri kalan bölgelerin daha çok tarım bölgeleri olması nedeniyle de bölgesel bölüşümde geri kalmış bölgeler aleyhine gelişme yaratmaktadır. Buna bağlı olarak kişisel gelir bölüşümü de düşük gelirli gruplar aleyhine bozulmaktadır. Bu gelişme, bölüşüm türlerinin birbirinden bağımsız olmadığını ortaya koyması yanında, bölüşüme yönelik politikalara tek boyutlu bir bakış açısının yetersiz olacağı anlamına da gelmektedir⁷⁴.

⁷⁴ DPT, Gelir Dağılımını İyileştirme ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2599, ÖİK:610, Ankara, 2001, s. 91.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

2.1 TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE TÜRLERİNE GÖRE GELİR DAĞILIMI ANALİZİ

İnsanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için üretimde bulunmaları ne kadar önemliyse, üretimden elde edilen toplam gelirin dağılımı da o kadar önemlidir. Bu nedenle iktisat literatüründe var olan iktisat okullarının neredeyse hepsi gelir dağılımı konusunu ele almış ve oluşturdukları gelir dağılımı modellerinde çoğunlukla fonksiyonel gelir dağılımını kullanmışlar.

Bu bölümde Türkiye'nin 1980 ve sonrası kişisel gelir dağılımı hakkında bilgi verilecek daha sonra fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde durulacak, günümüze kadar olan veriler analiz edilecektir.

2.1.1. Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı

Türkiye'de farklı kurumlar tarafından farklı tarihlerde yapılmış gelir dağılımı araştırmaları vardır ve tüm bu çalışmalar birbirlerinden çeşitli yönleri itibariyle farklılık göstermektedirler. Fakat hepsinin ortak bir amacı vardır. Bu amaç gelir dağılımının süreç içerisinde göstermiş olduğu gelişmeyi ortaya koymaktır. Elde edilen sonuçlar insan sermayesine yapılacak yatırımların gelir dağılımını düzeltici boyutları olacağını kanıtlaması bakımından önemlidir⁷⁵.

Gelir dağılımı konusunda yapılan ilk çalışma Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1963 yılında yapılmıştır. Söz konusu bu çalışmada 327.000 gelir vergisi mükellefinin formlarından yararlanılmıştır. İlk kapsamlı gelir dağılımı çalışması olduğundan oldukça önemlidir. Ancak bu çalışmaya yapılan eleştiriler de az değildir. En fazla eleştiri gelir vergisi kapsamının çok dar olduğu ve bunun ülkenin temsilinde hatalı olduğu yönünde olmuştur⁷⁶.

⁷⁵ DPT, Gelir Dağılımını İyileştirme ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2599, ÖİK:610, Ankara, 2001, s.16

⁷⁶ Süleyman Özmucur, Türkiye'de Gelir Dağılımı Vergi Yüğü ve Makroekonomik Göstergeler, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1996, s.1.

1968 gelir dağılımı çalışması Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiş olan bir ankete dayanmaktadır. Söz konusu veriler kent ve kırsal ayrımını dikkate almıştır⁷⁷.

Gelir dağılımı araştırmalarının üçüncüsü yine Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün yaptığı Türkiye'nin yapısı ve nüfus sorunları konusunda ülke çapındaki alan araştırmasının sonuçlarına dayanarak DPT tarafından yapılan 1973 gelir dağılımı araştırmasıdır. Türkiye çapında çok aşamalı kümeli tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 6500 hane halkına uygulanmış ancak soru kâğıtlarının kullanılabilir nitelikte olan 4658'i değerlendirilmeye alınmıştır. Anketten elde edilen gelir kavramı hane halkı yurtdışından gelen transfer gelirlerini kapsama almayan kullanılabilir gelirdir⁷⁸.

DİE'nin yaptığı 1973 – 1974 kırsal yerler gelir ve 1978 – 1979 kentsel yerler hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketleri vardır. Birde 1989'da Kamar'ın kamuoyu araştırmalarına göre gelir dağılımı verileri hesaplanmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarının ilk ikisinin Türkiye genelinde gelir dağılımını yansıtmadığı, diğerinin de doğrudan gelir belirlemeğe yönelik olmayıp, geliri kaba bir istatistik olarak görmesi nedeniyle dikkate alınmamıştır⁷⁹.

Türkiye'de hane halkları arasında gelirin nasıl dağıldığına ilişkin bir diğer çalışma TÜSİAD tarafından 1986 yılında hazırlanmıştır. Bu çalışmada Türkiye'de sosyoekonomik önceliklerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle bir gelir dağılımı araştırması olmayıp Türkiye'de hane halklarının sosyoekonomik açıdan nasıl bir durumda olduğunu belirten bir araştırmadır⁸⁰.

1973 gelir dağılımı araştırmasının yöntemiyle 1986 araştırmasının yöntemi arasında farklılıklar bulunur. 1986 araştırması hane harcamaları arasındaki eşitsizliği ölçerken 1973 araştırması hane gelirleri arasındaki eşitsizliği incelemiştir. Hane gelirleri harcamaların yanında tasarrufları da içermektedir. Gelir arttıkça tasarruf artışı hızlanır. Burada gelirin artmasıyla tasarrufu artan grup yüksek gelirlilerdir. Bu nedenle gelirin haneler arası dağılımının harcamalar dağılımından daha eşitsiz olması beklenir⁸¹.

⁷⁷ Süleyman Özmucur, Türkiye'de Gelir Dağılımı Vergi Yükü ve Makroekonomik Göstergeler, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1996, s.1.

⁷⁸ Mehmet Hakan Bayramıç, "Türkiye'de Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2006, s. 72.

⁷⁹ Bayramıç, s. 73.

⁸⁰ Bayramıç, s. 73.

⁸¹ Mustafa Sönmez, Türkiye'de Gelir Eşitsizliği, 1. Basım, İstanbul: İletişim yayınları, 1990, s.90

1987 ve 1994 yıllarında ise DİE tarafından yapılan ve en geniş örneklem hacmine sahip araştırmalar olan Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri uygulanmıştır. 1987 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi; beş bölge bazında ve kent-kır ayrımında gelir ve tüketim farklılaşmasını belirlemek üzere, Türkiye genelini kapsayan ilk anket olarak düzenlenmiştir. İkinci büyük araştırma olan ve Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından uygulanan 1994 Hane halkı Gelir Dağılımı Anketi'nde 7 coğrafi bölge, 19 bağımsız il merkezi ve kent-kır ayrımında Türkiye geneli kapsamıdır⁸².

DİE adı 2004 yılında değişikliğe uğrayıp TÜİK olmuştur. 2004 yılından itibaren TÜİK gelir dağılımı araştırmalarına devam etmiştir.

Tablo 1: Gelire göre sıralı %20'lik Gelir Dağılımı (1963-2013)

Yıl	Toplam (total)	1.%20'lik	2.%20'lik	3.%20'lik	4.%20'lik	5.%20'lik
1963	100	4,5	8,5	11,5	18,5	57,0
1968	100	3,0	7,0	10,0	20,0	60,0
1973	100	3,5	8,0	12,5	19,5	56,5
1978	100	2,9	7,4	13,0	22,1	54,7
1983	100	2,7	7,0	12,6	21,9	55,8
1986	100	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9
1987	100	5,2	9,6	14,1	21,2	49,9
1994	100	4,9	8,6	12,6	19,0	54,9
2002	100	5,3	9,8	14,0	20,8	50,0
2003	100	6,0	10,3	14,5	20,9	48,3
2004	100	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2
2005	100	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4
2006	100	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4
2007	100	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9
2008	100	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7
2009	100	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6
2010	100	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4
2011	100	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7
2012	100	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6
2013	100	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6

Kaynak:www.tuik.com (17 Haziran 2014)

⁸² DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 16

Türkiye de ilk kişisel gelir dağılımı araştırması 1963 yılında yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda; nüfusun en düşük %20'lik grubu gelirin %4,5'ini alırken en yüksek %20'lik grubun gelirin % 57'sini aldığı tespit edilmiştir. 1968 yılı gelir dağılımı araştırması sonucunda nüfusun en düşük %20'lik grubu gelirin %3'nü en yüksek %20'lik grubun gelirin % 60'ını aldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç Türkiye'de kişisel gelir dağılımı eşitsizliğinin artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. 1973 yılı araştırması sonuçlarına göre 1963 ve 1968 yıllarına göre çok ufak da olsa bir düzelme gözlenmiştir. Fakat 1973-1974 dönemi OPEC'in petrol fiyatlarını arttırmasıyla oluşan ekonomik bunalım, enflasyon ile durgunluğun bir arada olduğu stagflasyon durumunu ortaya çıkarması gelir dağılımını da etkilemiştir.

1978 ve 1983 yıllarına gelindiğinde nüfusun en düşük %20'lik grubunun gelirden aldığı pay sıra ile %2,9 ve % 2,7'ye kadar gerilemiştir.1986 yılı araştırma sonuçlarına göre ise bu oran kadar yükselerek sınırlıda olsa bir iyileşme göstermiştir. Hatta yükselme bir sonraki yılda devam ederek 1987 yılı araştırma sonuçlarında nüfusun en düşük %20'lik grubunun gelirden aldığı pay %5,2'ye ulaşmıştır.

1980'li yılların sonuna doğru gözlenen bu sınırlı düzelmede; personel kanunundaki değişikliğin, ücretliler ve diğer dar gelirliler yararına gelir vergisi oranının azaltılmasının, vergi iadesi sağlanmasının ve toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan ücret artışlarının etkisi olmuştur. Fakat takip eden yıllarda yüksek enflasyon baskısı altında kalan ücret politikası ve iç ticaret hadlerinin tarım ürünleri aleyhine gelişmesi, tekrar gelir dağılımının geniş halk kitleleri aleyhinde gelişmesine neden olmuştur⁸³.

1994 yılı verilerine bakıldığı zaman Türkiye'de patlak veren krizin etkisi ile iyileşme gösteren gelir dağılımı oranlarında yeniden bozulmalar görülmüştür. Nüfusun en düşük %20'lik grubu gelirin %4,9'unu alırken, nüfusun en yüksek %20'lik grubu gelirin %54,9'unu aldığı tespit edilmiştir.

⁸³ Mahmut Bilen ve İbrahim Güran Yumuşak, "Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkileri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.1. p p.77-96, ISSN: , DOI: , 2000, s.78.

Öte yandan 2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da; gelir dağılımının iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması ve refah artışının toplumun tüm kesimlerine adil olarak dağıtılması temel hedef olarak benimsenmiştir. Bunun yanında, dar gelirli ve yoksul kesimleri ortalama refah seviyesine yaklaştırmayı ve mutlak yoksulluğu gidermeyi amaçlayan ekonomik ve sosyal politikaların geliştirilmesi ve transfer sisteminin; yoksullar ve yoksullaşma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan gruplar lehine gelirin yeniden dağılımını sağlayacak bir yapıya kavuşturulması esas alınmıştır⁸⁴. Bu nedenle gelir nüfusun en yüksek %20'lik grubundan diğer gruplara dağılmaya başlamış olup, oranlar nüfusun en düşük %20'lik grubu gelirden aldığı pay %5,3'e ulaşmıştır ve bu artış 2005 yılına kadar devam etmiştir. 2006 yılında nüfusun en düşük %20'lik grubunun aldığı pay tekrar düşmüş ve %5,1 olmuştur.

Türkiye ekonomisinde 2007 yılında görülmeye başlayan ekonomik istikrarsızlık belirtileri, 2008 yılında daha da derinleşerek büyük boyutlu bir krize dönüşmüştür. Krizin çıkış noktası olarak, dünya ekonomisinde önemli bir paya sahip olan ABD olarak görülmektedir. 2008 Krizinin etkileri de 2009 yılının verilerin görülmektedir. Nüfusun en düşük %20'lik grubunun gelirden aldığı pay %5,6'ya gerilemiş, en yüksek %20'lik grubunun gelirden aldığı pay ise %47,6'ya yükselmiştir.

2010, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında azalarak artan bir düzelme görülmektedir. Nüfusun en düşük %20'lik gruplarının gelirden aldığı pay birbirlerine yakın bir seyir izlemiş ve sırası ile %5,8 , %5,8 , %5,9 ve % 6,1 olarak gözlemlenmiştir.

Ulusal gelirden bazı kişi ve gruplar daha fazla, bazıları ise daha az pay aldığını yukarıda gösterilen veriler ile görmekteyiz. Bu duruma neden olarak yalnız yaşanan krizleri, ekonomik istikrarsızlıkları göstermek doğru olmaz. Bu nedenlerin yanında;

- **Yetenek Farklılıkları:** İnsanlar çeşitli yeteneklere sahip bulunurlar. Örneğin, bazıları sporcu, bazıları ses sanatçısı ve bazıları teknik eleman vb. O halde bazılarının daha fazla gelir elde etmeye daha yatkın olduğunu söylemek yerinde olur.

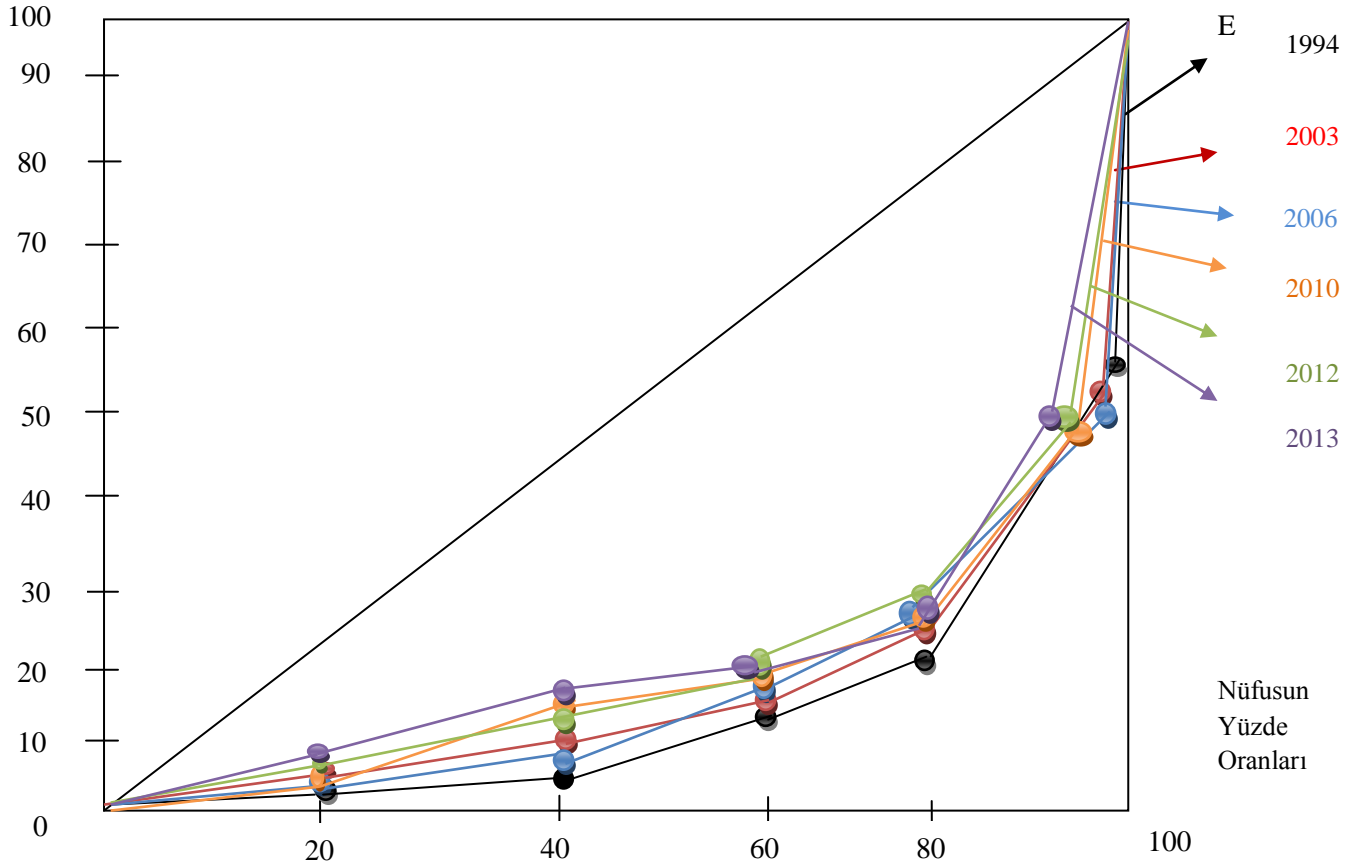
⁸⁴ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Sosyal Sektörlerde Gelişmeler, Ankara, Haziran 2000, s.12.

- **Çalışma Yoğunluğundaki Farklılıklar:** Bazı insanlar diğerlerine göre daha uzun saat çalışırlar. Bu durum büyük ölçüde gönüllü gelir farklılıklarıyla sonuçlanır.
- **Risk Üstlenimi:** Birçok insan risk üstlenerek daha fazla gelire sahip olabilirler. Örneğin, belirsizliklerin oldukça fazla yaşandığı borsalarda, birçok insan bazı hisse senetlerine yatırımda bulunabilirler ve sonuçta diğer insanlara göre daha varlıklı olabilirler.
- **İşin Gereği Olarak Ücret Farklılıkları:** Bazı işler diğerlerine göre ya daha zor ya daha tehlikeli ya da daha yorucu ve yıpratıcıdır. İnsanların bu işleri yapmalarını özendirmek için bazı finansal büyüklükler sağlanır. Örneğin gece çalışan fabrika işçisine, gündüz çalışan işçiden daha yüksek ücret ödenir. Pilotlar diğer subaylardan daha fazla tazminat alırlar.
- **Okul ve Diğer Tür Eğitimler:** İnsanların okulda veya diğer şekillerde aldıkları eğitim “beşeri sermaye yatırımı”dır. Çalışanlar gelecekteki gelirlerinin daha yüksek olması için, becerilerini ve yeteneklerini geliştirmek amacıyla cari gelirlerinden vazgeçebilirler. Böyle bir şey yapıldığında doğal olarak öğrenim farklılıklarının gelir farklılıklarının önemli bir nedeni olduğu kabul edilmektedir.
- **İş Deneyimi:** Bir işte diğerlerine göre daha deneyimli olanlar daha yüksek ücret elde ederler.
- **Miras Yoluyla Servet Aktarımı:** Tüm gelirler çalışma sonucu elde edilmez. Bazı gelirler servete yapılan yatırımlar sonucu elde edilir ve bu servetin bir bölümü miras yoluyla kuşaktan kuşağa geçer. Kuşaktan kuşağa yalnızca fiziksel ve finansal servet miras olarak kalmaz, aynı zamanda beşeri sermaye de miras olarak geçebilir. Beşeri sermayenin kuşaktan kuşağa geçmesi genetik bir olgudur.
- **Piyasalardaki Rekabet Koşulları:** Bir ekonomide mal ve faktör piyasalarında tam rekabet koşullarından daha çok aksak rekabet koşulları geçerlidir. Dolayısıyla bu tür piyasalarda faaliyet gösteren firmalar üretimlerini yapay olarak azaltarak, fiyatlarını yükseltmek suretiyle aşırı kar elde edebilirler. Bu durum gelir dağılımını monopolcü ve oligopolcü firma sahipleri lehine değiştirir.

- **Bölgelerarası ve Yörelere arası Gelişmişlik Farkları:** Bir ekonomide ekonomik gelişme, gelişmeye en uygun koşulları taşıyan bölge ve yörelerde daha fazla olur. Örneğin Türkiye’de Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri, İstanbul, Bursa, Kocaeli, İzmir, Adana, Antalya, Kayseri, Gaziantep vb. şehir ve yöreler daha hızlı bir şekilde gelişmektedir. Bu yörelerde insanlar hem kolayca iş bulabilmekte hem daha yüksek ücret elde etmektedir.
- **Şans Faktörü:** Gelir dağılımı dengesizliklerinin bazen şans faktörüne bağlı olarak da ortaya çıktığını görebiliriz. Örneğin su kuyusu açmak için toprağı kazan bir çiftçi petrol ya da benzer kıymetli maden bulabilir. Yolu olmayan dağlık bir yöreden yol geçmesi sonucu turizmin gelişmesi değersiz arazilerin değerlendirilmesine neden olabilir. O halde gelir farklılıklarının önemli bir kısmı şans faktörü sonucu oluşabilir⁸⁵.

Toplam Gelir Yüzdeleri

Şekil 3: Türkiye’nin 1994 – 2013 yılları arası Lorenz Eğrisi

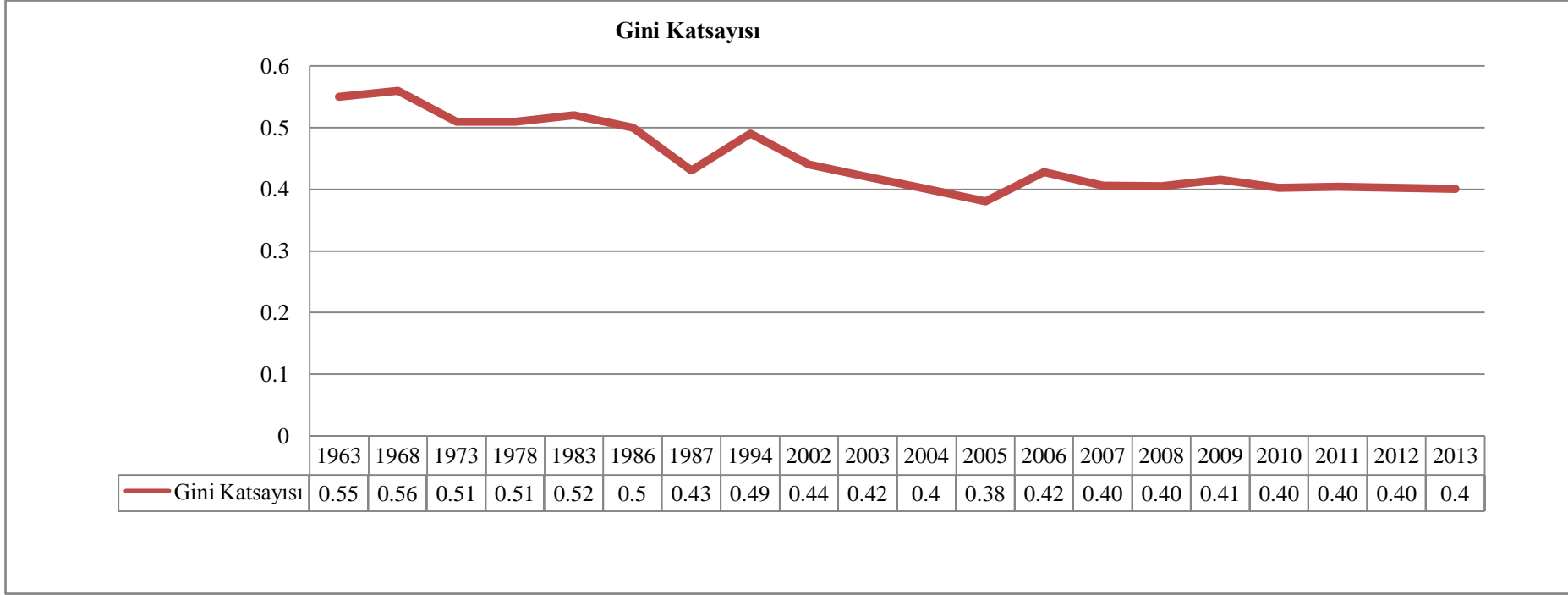
Kaynak: TÜİK, Hane halkı Gelir Dağılımı Anketi 1994, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2013 verilerinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

⁸⁵ Prof. Dr. Hüseyin KARAKAYALI, “Ekonomi Kuramı”, Emek Matbaacılık, 7. Basım, Manisa, 2007, s.345.

Şekil 2 'de Türkiye'nin 1994, 2003, 2006, 2010, 2012 ve 2013 yılları arası Lorenz eğrileri görülmektedir. 1994 yılında Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna en uzak noktada oluşmaktadır. Nüfusun ilk %20'si gelirin %4,9'unu, ikinci %20'si gelirin 8,6'sını, üçüncü %20'si gelirin 12,6'sını, dördüncü %20'si gelirin %19,0'ını son %20'si gelirin %54,9'unu almıştır. Bu durum gelir dağılımındaki eşitsizliğin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. 2003 yılında Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu biraz daha yaklaşarak daha yakın bir eğri oluşturmuştur. Bunun nedeni nüfusun ilk %20'sinin gelirden aldığı payın artarak %6,0 ve nüfusun son %20'sinin gelirden aldığı payın azalarak %48,3 olmasıdır. 2006 yılında nüfusun ilk %20'si gelirden aldığı pay azalmış %5,1' e gerilemiştir. Son %20'sinin payı ufak bir artışla %48,4' e ulaşmıştır. 2010 yılında Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna biraz daha yaklaşmış ve rakamlar nüfusun ilk %20'lik dilimi için %5,8'e yükselmiş, nüfusun son %20'lik dilimi için %46,4' e düşmüştür. 2012 yılında nüfusun ilk %20'si gelirin %5,9'unu, ikinci %20'si gelirin 10,6'sını, üçüncü %20'si gelirin 15,3'ünü, dördüncü %20'si gelirin %21,7'sini son %20'si gelirin %46,6'sını almıştır. 2013 yılına gelindiğinde rakamlar hemen hemen aynı seviyede kalmış ve nüfusun ilk %20'si gelirin %6,1'ini, son %20'si gelirin %46,6'sını almıştır.

Görüldüğü üzere 1994 yılı itibariyle Türkiye'nin gelir dağılımı eşitsizliğinde iyileşme gözlemlenmektedir.

Şekil 4: Türkiye'nin 1963- 2013 Yılları Arası Gini Katsayısı

Kaynak: TÜSİAD” Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, s.34, TÜİK, Hane halkı Gelir Dağılımı Anketi 1994, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2013 verilerinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Şekil 3'ten de anlaşılacağı üzere yıllara göre Gini katsayısı oldukça değişim göstermiştir. Türkiye'de 1963-1986 yılları arasında Gini katsayısı 0,50-0,60 arasında değişirken 1987-2008 yılları arasında 0,40-0,50 seviyesinde değişim göstermiştir. Yine Gini katsayısının uzun vadeli eğilimi azalma yönündedir. Dolayısıyla gelir dağılımındaki adaletin yıllar geçtikçe sağlanmaya başladığı gözlemlenebilir.

Öte yandan 1994-2004 yılları arasında gelir dağılımında bir iyileşme yaşadığını söylemek mümkündür. Bunun başlıca nedeni, 1994 yılından sonra ülkemizde 1994, 1998, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerdir. Ekonomik krizlerden en olumsuz etkilenen kesim dar ve sabit gelirliler olsa da krizdeki kayıplar dikkate alındığında yüksek gelirli grupların düşük gelirli gruplara oranla daha büyük miktarda maddi kayıpları olup bu da gelir dağılımında bir iyileşme olduğu görünümü vermektedir. Bunun yanında bu süreçte yürürlüğe giren İşsizlik Sigortası Kanunu'nun da kriz dönemlerinde ücretli çalışanları kısmen koruduğunu söylemek mümkündür. Ancak uygulanan neoliberal politikalar ve sosyal devlet uygulamalarının rafa kaldırılması sonucunda gelir dağılımında yeniden bozulmalar yaşanmıştır⁸⁶.

2005 yılına gelindiğinde Türkiye'nin gini katsayısı en iyi seviyesine ulaşarak en adil gelir dağılımı gerçekleşmiştir. 2007 'de 0,40 seviyelerine tekrar yükselerek 2013 yılına kadar aynı seviyesini korumuştur.

2.1.2. Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim süreci sonucunda meydana gelen hasılanın faktörler arasındaki paylaşımıdır. Böylece hasılanın ne kadarının ücret maaş geliri, ne kadarının tarım geliri ve ne kadarının kar, faiz ve rant geliri şeklinde bölüştüğünü ortaya koyar⁸⁷.

Genellikle gelişmekte olan ülkeler, kendi yapılarından kaynaklanan bir faktörel dengesizlik içindedirler. Bu ülkelerde emek arzının fazlalığına karşılık sermaye kıt bir üretim faktörüdür. Böyle bir durumda, piyasalara müdahale edilmediği takdirde, emek ve sermaye piyasalarında arz ve talep kanunları

⁸⁶ Türkiye Kamu-Sen, Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar, Ankara: Kamu-Sen Arge Merkezi, 2010, s.33.

⁸⁷ Rıdvan KARLUK, Türkiye Ekonomisi Tarihsel gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, Beta Yayınları, 5. Basım, İstanbul-1997, s.78.

çerçevesinde faktörlerin fiyatları, yani ücret ve faiz seviyesi, bu faktörlerin kıtlık derecesine göre belirlenmektedir⁸⁸.

Türkiye'de Planlı Dönemden önce fonksiyonel gelir dağılımı konusunda kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır. Daha sonraki yıllarda gerçekleştirilen en önemli çalışma, 1973 DPT Araştırmasıdır. Sonraki yıllarda Özmucur (1987), DİE (1987), OECD (1993), İSO (1993) ve Temel (1994) bu konuda araştırmalar yapmışlardır.

TÜİK, gelirleri; emek gelirleri, gayrimenkul kirası, menkul kıymet gelirleri, müteşebbis gelirleri olarak sınıflandırmaktadır. Ayrıca, herhangi bir mal ya da üretim faktörü karşılığı olmaksızın yapılan ödemeleri (emekli maaşı, dul, yetim ve özürlü aylıkları, burslar vb.) transfer gelirleri adı altında ele almaktadır.

⁸⁸ Sami Güçlü, Mahmut Bilen, 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler, Yeni Türkiye Dergisi, sayı.6, Eylül-Ekim, 2005, s.2

Tablo 2:Türkiye’de Hane halkı harcanabilir Gelirinin Gelir Türlerine Göre Dağılımı

	1994	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,0	100,00
Maaş ve Ücret	23,7	35,8	38,7	38,7	39,2	40,8	39,7	41,9	42,9	43,7	44,8	46,5	48,3
Yevmiye	4,6	2,9	3,1	3,5	3,3	3,7	4,0	4,1	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2
Müteşebbis	42,5	34,5	32	31,8	28,8	24,2	23,2	22,4	20,4	20,2	21,4	20,4	19,6
Tarım						7,1	6,4	6,2	5,4	6,3	6,8	6,8	6,4
Tarım Dışı						17,1	16,8	16,1	15,0	13,8	14,6	13,6	13,2
Gayrimenkul	11,6	4,4	3,6	2,7	2,9	3,1	4,1	4,4	5,0	4,2	3,9	3,5	3,3
Menkul Kıymet	7,7	4,9	2,6	2,2	2,7	6,1	7,0	4,2	5,3	4,5	3,8	3,3	3,1
Sosyal Transferler	10	17,5	20	21,2	23,0	17,8	18,2	19,1	19,6	20,5	19,4	20,0	19,7
Diğer Gelirler						1,5	1,1	0,9	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr> (17 Haziran 2014)

1994 yılında maaş ve ücret gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı, % 23,7 iken, 2002'de % 35,8'e, 2003'te % 38,7'ye yükselmiştir. 2004 yılında ücret ve maaşların payı sabit kalmış 2005'te ise % 39,2'ye yükselmiştir. 2006 yılında yükselme devam etmiş, 2007'de yaşanan küçük bir düşüşün ardından 2008'de % 41,9'a ulaşmıştır. Günümüze kadar da bu artış devam etmiştir. 2013 yılına gelindiğinde % 48,3 oranına ulaşmıştır. Yevmiye gelirlerinin payı, 1994 yılında % 4,6 iken, 2002'de % 2,9'a düşmüş, 2003'te % 3,1'e, 2004'te % 3,5'e yükselmiştir. Ancak, 2005'te gerileyerek % 3,3'e düşmüştür. 2006 yılında tekrar yükseliş göstermiş olsa da fazla uzun sürmemiş 2008 yılında % 4,1'e ulaşarak azalma eğilimine geçmiştir. 2013 yılına gelene kadar süren azalan eğilim % 3,2'ye gerilemiştir. Müteşebbis gelirlerinin payı 1994 yılından itibaren sürekli azalmıştır. Müteşebbis gelirlerinin payı 1994 yılında % 42,4 iken, 2002'de % 34,5'e, 2003'te % 32'ye, 2004'te % 31,8'e, 2005'te % 28,8'e, 2006'da % 24,2'ye, 2007'de % 23,2'ye, 2008'de % 22,4'e, 2009'da % 20,4'e, 2010'da ise % 20,2'ye gerilemiştir. 2011 yılında yaşanan ufak bir artışın ardından gerileme devam etmiştir. 2012'de % 20,4'e ve 2013'de % 19,6'ya ulaşmıştır.

Gayrimenkul kira gelirlerinin payı da 1994 yılından 2005'e kadar sürekli azalmıştır. Gayrimenkul kira gelirlerinin harcanabilir gelir içindeki payı, 1994 yılında % 11,6 iken yıllar itibariyle sürekli azalarak 2004'te % 2,7'ye düşmüş, 2005 yılında ise % 2,9'a yükselmiştir. Yükseliş 2009 yılına kadar devam etmiş ve 2009 yılında %5,0' e ulaşmıştır. Fakat 2010 yılında % 4,2 oranına gerileyerek tekrar azalma eğilimine girmiştir. 2013 yılında ise % 3,3' e gerilemiştir.

Menkul kıymet gelirlerinde de gayrimenkul kira gelirlerine benzer bir eğilim ortaya çıkmıştır; 1994'ten 2005'e gelindiğinde menkul kıymet gelirlerinin payı yaklaşık üçte iki azalmıştır. Menkul kıymet gelirlerinin payı 1994 yılında % 7,7 iken sürekli azalmış, 2004'te % 2,2'ye düştükten sonra 2005 yılında yükselerek % 2,7 olmuştur. 2006 yılında daha da yükselen bu oran % 6,1 seviyesine yükselmiştir. Son yükselişini 2007 yılında yaşayarak % 7,0 ulaşmıştır. 2007 yılından itibaren azalma eğilimine giren menkul kıymetler, 2013 yılında % 3,1'e düşmüştür.

1994–2005 döneminde en çarpıcı gelişme sosyal transferlerde yaşanmıştır. 1994 yılında sosyal transferlerin toplam gelirler içindeki payı % 10 iken, 2002'de % 17,5'e yükselmiştir. Bunun en önemli sebebi ise, 1994 ve 2002 yılları arasında ödeme

yapılan emekli sayısının %75 artmış olmasıdır⁸⁹. 2003'te % 20'ye, 2004'te % 21,2, 2005 yılında ise % 23'e yükselmiştir. Ancak 2006 yılında % 17,8'e gerilemiştir. Gerilemenin ardından yaşanan artış 2010 yılına kadar devam etmiş ve 2010 yılında % 20,5'e ulaşmıştır. 2011 ve 2012 yılında yaşanan dalgalanmanın ardından 2013 yılında % 19,7'e gerilemiştir.

2.1.3. Türkiye'de Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgeler arasındaki dengesizlikler, bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından farklılıkların olmasından kaynaklanmaktadır. Bu farklılıkların ortaya çıkardığı sonuçlar bölgeler arasında gelir dağılımının da değişmesine neden olmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımındaki dengesizliklerin tek başına ele alınmaması, buna neden olan diğer etmenlerin oluşturduğu dengesizliklerin de ortaya konulması ve sonuçlarının değerlendirilerek çözüm yollarının buna göre aranması gerekmektedir.

Bölgesel GSKD, bir bölgede yerleşik ekonomik birimlerin belli bir dönemde bu bölgedeki ekonomik faaliyetleri sonucunda ürettikleri mal ve hizmetlerin (çıktı) değerinden, bu üretimde bulunabilmek için kullandıkları mal ve hizmetler (ara tüketim) değerinin çıkarılması sonucu elde edilir. Bölgesel gayrisafi katma değer ile bölgede ikamet eden üretici birimlerin ekonomik faaliyetlerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır, bu nedenle üretici birimin yerleşik olduğu bölge hesaplamalarda esas alınmaktadır. Bölgesel GSKD, bölgede ikamet eden hane halklarının gelirinin ölçüsü değil, bölgenin üretim gücünün bir göstergesidir. 26 bölge için yayımlanan gayri safi katma değer tahminlerinin bölgesel gayri safi yurtiçi hâsıla tahminlerinden temel farkı, KDV ve ÖTV gibi ürün üzerinde bulunan vergileri içermemesidir. Bölgesel GSKD hesapları dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetlerinin ara tüketime giden kısmını da kapsamaktadır⁹⁰.

⁸⁹ Rıdvan Karluk, Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm, Beta Basım, İstanbul, 2005, s.92.

⁹⁰ Tüik, Bölgesel Sonuçlar 2004-2011, Nisan 2014, s.2.

Tablo 3:İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS)

İBBS Düzey 1		İBBS Düzey 2	
TR	Türkiye	TR	Türkiye
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Balıkesir, Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir
		TR32	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara
		TR52	Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya, Isparta, Burdur
		TR62	Adana, Mersin
		TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
		TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: TÜİK, “Gayri Safi Katma Değer”, Bölgesel Sonuçlar, 2004-2011, s v.

Tablo 4: Kişi Başı Bölgesel Gayri Safi Katma Değer – İstatistikî Bölge Birimleri sınıflaması, Düzey2

		Kişi başına GSKD (TL)															
		2004	Sıra	2005	Sıra	2006	Sıra	2007	Sıra	2008	Sıra	2009	Sıra	2010	Sıra	2011	Sıra
TR	Türkiye	7.307		8.338		9.632		10.744		12.020		12.000		13.406		15 500	
TR10	İstanbul	11.375	1	12.818	1	14.859	1	16.799	1	18.689	1	18.300	1	20.149	1	23 247	1
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	9.022	6	10.617	5	12.426	5	13.733	5	15.682	5	14.981	5	17.288	5	20 169	5
TR22	Balıkesir, Çanakkale	6.465	10	7.448	10	8.246	10	9.624	10	11.528	9	11.733	8	12.993	8	15 013	8
TR31	İzmir	9.448	5	10.592	6	12.137	6	13.384	6	14.817	6	14.476	6	16.195	6	19 187	6
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	7.618	8	8.468	9	9.881	9	10.496	9	11.626	8	11.578	9	12.803	9	14 534	9
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	5.789	13	6.845	11	8.092	11	9.079	11	10.575	11	10.794	11	12.033	10	13 888	11
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	9.923	4	11.542	3	13.555	3	15.231	2	16.630	3	15.939	4	17.313	4	20 332	4
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	10.286	2	11.758	2	13.847	2	15.029	3	16.990	2	16.436	3	18.215	2	22 028	2
TR51	Ankara	9.993	3	11.165	4	13.084	4	14.471	4	16.136	4	16.526	2	18.008	3	20 554	3
TR52	Konya, Karaman	5.567	14	6.343	13	7.157	13	8.124	13	9.239	13	9.460	13	10.170	13	11 935	13
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	8.661	7	9.889	7	11.215	7	12.351	7	13.236	7	13.394	7	15.160	7	16 972	7
TR62	Adana, Mersin	5.821	12	6.691	12	7.674	12	8.569	12	9.431	12	9.461	12	10.734	12	12 125	12
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	4.518	19	5.140	19	5.628	19	6.497	19	7.605	19	7.571	21	8.598	20	9 900	19

TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	5.262	15	6.008	16	6.736	17	7.722	17	8.696	17	8.861	16	10.022	15	11 882	14
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	5.205	16	5.866	17	6.712	18	7.801	15	8.726	16	8.881	15	9.972	16	11 192	16
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	7.459	9	8.864	8	10.240	8	10.523	8	11.187	10	11.048	10	11.943	11	14 313	10
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	5.984	11	6.306	14	6.952	15	7.756	16	8.551	18	8.758	17	9.930	17	11 057	18
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	5.083	17	5.854	18	6.823	16	7.514	18	8.855	15	8.646	18	9.678	18	11 338	15
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	5.076	18	6.168	15	7.033	14	7.880	14	9.042	14	8.983	14	10.160	14	11 154	17
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	4.260	21	4.620	21	5.428	21	6.137	21	7.071	20	7.707	19	8.734	19	9 893	20
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2.933	24	3.379	24	3.834	25	4.125	25	4.613	25	5.026	25	6.090	25	6 708	25
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	4.320	20	5.057	20	5.557	20	6.297	20	7.066	21	7.584	20	8.468	21	9 759	21
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	2.688	25	3.126	26	3.372	26	3.814	26	4.379	26	4.846	26	5.575	26	5 894	26
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	3.835	22	4.504	22	5.086	22	5.403	22	5.888	22	6.063	22	7.372	22	8 303	22
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	3.404	23	3.736	23	4.172	23	4.441	23	4.770	24	5.220	24	6.255	24	7 179	24
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	2.653	26	3.348	25	4.128	24	4.426	24	4.882	23	5.482	23	6.805	23	7 862	23

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Gayrisafi Katma Değer, 2004-2008, 2009-2010, 2011.

Cari fiyatlarla bölgesel gayri safi katma değerin, yıl ortası bölge nüfus tahminine bölünmesi ile TL cinsinden kişi başı bölgesel gayri safi katma değer elde edilir. Hesaplanan bu değer in ithalat ağırlıklı ortalama dolar kuruna bölünmesi ile dolar değeriyle kişi başı bölgesel gayri safi katma değere ulaşılmaktadır.

Tablo 4’te 2004-2011 yılları itibariyle kişi başı en yüksek GSKD TR10 (İstanbul) bölgesi için hesaplanmıştır. TR10’un kişi başı GSKD’si 2004 yılında 11 375 TL ve 2011 yılında 23 247 TL olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında kişi başı en düşük GSKD 2 653 TL ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesine aitken; sonraki yıllarda kişi başı en düşük gayri safi katma değerin TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) bölgesinde olduğu gözlenmektedir. GSKD’si düşük olan Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde gelir dağılımını daha dengeli hale getirmek için daha fazla hane halkı bireyini üretim sürecine katabilmek, bunun için de bu bölgelerde istihdam olanaklarını artırmak ve nitelikli insan gücü yetiştirmek amacıyla eğitim imkânlarını olgunlaştırıp özellikle geri kalmış bölgelere ulaştırmak gerekliliği açıkça görülmektedir.

2004 yılında kişi başı bölgesel gayri safi katma değeri Türkiye ortalamasının üzerinde olan 9 bölge yer alırken, 2011 yılında Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan bölge sayısının 7’ye düştüğü görülmektedir. 2004-2011 döneminde TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) ve TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgelerinin kişi başı GSKD artış hızları Türkiye ortalamasının altında gerçekleştiği için, 2011 yılında bu iki bölge Türkiye ortalamasının altına gerilemiştir. Kişi başı bölgesel gayri safi katma değerinde 2004 yılına göre en hızlı gelişen bölge TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) olmuştur. 2004 yılında Türkiye ortalamasının sadece %36’sı kadar kişi başı katma değer yaratabilen ve sıralamada sonuncu olan TRC3 bölgesi, 2011 yılında üç bölgeyi geçerek 23. sıraya yükselmiş ve Türkiye ortalamasının %51’i kadar kişi başı katma değer yaratmıştır.

Kişi başına yaratılan gayri safi katma değerin bölgesel dağılımı incelendiğinde, 2011 yılında 2004 yılına göre iyileşme olduğu, yani bölgelerin kişi başı GSKD’ sinin Türkiye ortalamasına yaklaştığı gözlenmektedir. ⁹¹

⁹¹ TÜİK, “Gayri Safi Katma Değer”, Bölgesel Sonuçlar, 2004-2011, s.11.

2.1.4. Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı

Gelirin sektör el dağılımı, bir ekonomide yaratılan toplam hâsılanın iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımını ifade etmektedir. Sektörel dağılım hesaplamaları ile zaman içinde gelir dağılımındaki meydana gelen değişikliklerin hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine değiştiği analiz edilir⁹².

Türkiye ekonomisinde, GSMH’nın üretime katkıda bulunan sektörler arasında dağılımı Tablo 5’ teki verilere bakılarak yorumlanabilir.

1968 yılında Tarım sektörünün GSYİH’ den aldığı pay % 39,8, Sanayi sektörünün aldığı pay % 16,7 ve Hizmetler sektörünün aldığı pay % 43,4 olarak görülmektedir. Bu oranlara göre GSYİH’ den en yüksek payı Hizmetler sektörü almış ve ardından tarım sektörü gelmiştir. En düşük payı ise Sanayi sektörü almıştır. Tarım sektörünün payının en yüksek payı alması Türkiye’nin o dönemde az gelişmiş ülke olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. 1977 yılına kadar geçen süreçte Tarım sektörü % 29,9’a gerilemiş, Sanayi sektörünü % 17,6’ ya ve Hizmetler sektörü de % 52,5’e yükselmiştir.

1980 de yaşanan süreç nedeniyle Sanayi sektörü etkilenmiş ve GSYİH içindeki payı %18,6’ ya gerilemiştir. 1988’ e kadar Tarım sektörünün payı düşmeye devam etmiş ve % 16,7’ye gerilemiştir. Sanayi sektörü ve Hizmetler sektörü ise artış göstererek sırasıyla % 26,3 ve % 57 ’ ye ulaşmıştır. 1990’ların sonların doğru Sanayi sektörünün ve Hizmetler sektörünün GSYİH’ den aldığı paylar en yüksek seviyelere ulaşarak sırasıyla % 32,5 ve % 62,2 olmuştur.

2000’li yıllara gelindiğinde yaşanan krizin etkileri sektörleri etkilemiştir. Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı % 10,1’e ulaşarak gerilemeye devam etmiş, Sanayi sektörü de gerileyerek % 27,9’ a ulaşmış ve hizmetler sektörü de % 55,6’ya gerilemiştir. 2013 yılına gelene kadar Tarım Sektörünün payı gerilemeye devam etmiş ve % 7,4’e düşmüştür. Sanayi sektörü de yaşadığı en yüksek seviyenin ardından düşüşe geçerek 2013 yılında % 23,6’ya gerilemiş ve Hizmetler sektörü %57,7 ile 2013 yılında sektörler arasında GSYİH’ in en yüksek payını almıştır.

⁹² S. Rıdvan KARLUK, Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm, 10. Baskı, İstanbul: Beta, 2005, s.69

Tablo 5: Ana Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (1968-2013)

YILLAR	TARIM			SANAYİ			HİZMETLER		
	Değer	Sektör Payları %	Büyüme Hızı %	Değer	Sektör Payları %	Büyüme Hızı %	Değer	Sektör Payları %	Büyüme Hızı %
1968	65 151	39,8	-	27 330	16,7	-	71 034	43,4	-
1969	71 206	39,0	9,3	31 228	17,1	14,3	80 326	44,0	13,1
1970	76 278	37,1	7,1	34 457	16,8	10,3	94 832	46,1	18,1
1971	90 009	35,3	18,0	44 137	17,3	28,1	120 916	47,4	27,5
1972	98 477	32,3	9,4	55 047	18,1	24,7	151 339	49,6	25,2
1973	122 601	32,0	24,5	69 023	18,0	25,4	191 847	50,0	26,8
1974	177 179	34,1	44,5	89 172	17,1	29,2	253 657	48,8	32,2
1975	225 929	33,5	27,5	115 292	17,1	29,3	332 908	49,4	31,2
1976	265 605	31,0	17,6	157 243	18,3	36,4	434 104	50,7	30,4
1977	327 408	29,9	23,3	193 296	17,6	22,9	575 780	52,5	32,6
1978	497 050	30,4	51,8	285 208	17,5	47,5	850 134	52,1	47,6
1979	767 524	26,9	54,4	568 887	20,0	99,5	1 514 178	53,1	78,1
1980	1 350 135	25,8	75,9	971 066	18,6	70,7	2 909 417	55,6	92,1
1981	1 884 011	23,8	39,5	1 675 008	21,2	72,5	4 342 008	55,0	49,2
1982	2 325 980	22,2	23,5	2 347 936	22,4	40,2	5 818 270	55,5	34,0
1983	2 881 853	20,7	23,9	2 974 695	21,4	26,7	8 049 265	57,9	38,3
1984	4 659 020	21,2	61,7	4 618 820	21,0	55,3	12 719 305	57,8	58,0
1985	6 958 813	19,8	49,4	7 743 606	22,1	67,7	20 393 062	58,1	60,3
1986	9 808 612	19,2	41,0	12 791 204	25,0	65,2	28 479 509	55,8	39,7
1987	12 874 222	17,2	31,3	18 696 897	25,0	46,2	43 150 806	57,7	51,5
1988	21 582 647	16,7	67,6	33 978 240	26,3	81,7	73 663 617	57,0	70,7
1989	37 209 335	16,4	72,4	60 966 831	26,8	79,4	129 147 842	56,8	75,3

1990	66 725 079	17,0	79,3	98 368 742	25,0	61,3	227 966 350	58,0	76,5
1991	91 913 101	14,6	37,7	158 972 771	25,2	61,6	379 231 089	60,2	66,4
1992	156 051 193	14,3	69,8	273 151 962	25,0	71,8	664 164 890	60,7	75,1
1993	293 733 744	14,8	88,2	472 662 764	23,8	73,0	1 215 470 588	61,3	83,0
1994	572 670 842	14,8	95,0	992 554 144	25,7	110,0	2 303 204 203	59,5	89,5
1995	1 163 076 914	15,0	103,1	2 004 573 408	25,8	102,0	4 594 805 750	59,2	99,5
1996	2 350 374 597	15,9	102,1	3 575 765 244	24,2	78,4	8 845 970 347	59,9	92,5
1997	3 925 650 028	13,6	67,0	6 970 059 642	24,2	94,9	17 940 173 465	62,2	102,8
1998	8.756.883	12,5		22.787.912	32,5		36.449.787	51,9	
1999	10.976.380	10,5	25,3	31.538.869	30,2	38,4	59.724.542	57,1	63,9
2000	16.816.164	10,1	53,2	46.579.030	27,9	47,7	92.627.817	55,6	55,1
2001	21.235.210	8,8	26,3	64.365.191	26,8	38,2	140.493.239	58,5	51,7
2002	36.055.787	10,3	69,8	88.159.079	25,2	37,0	192.806.969	55,0	37,2
2003	45.134.860	9,9	25,2	113.207.739	24,9	28,4	246.493.011	54,2	27,8
2004	52.994.026	9,5	17,4	138.081.200	24,7	22,0	303.808.832	54,3	23,3
2005	60.709.608	9,4	14,6	160.069.507	24,7	15,9	350.935.355	54,1	15,5
2006	62.658.502	8,3	3,2	188.434.723	24,8	17,7	417.325.040	55,0	18,9
2007	64.327.333	7,6	2,7	209.312.330	24,8	11,1	480.744.879	57,0	15,2
2008	72.269.626	7,6	12,3	232.294.973	24,4	11,0	550.020.615	57,9	14,4
2009	78.770.465	8,3	9,0	218.283.421	22,9	-6,0	567.395.800	59,6	3,2
2010	92.732.631	8,4	17,7	258.788.745	23,6	18,6	629.025.640	57,2	10,9
2011	103.628.154	8,0	11,7	316.050.447	24,4	22,1	730.774.538	56,3	16,2
2012	111.682.488	7,9	7,8	336.806.353	23,8	6,6	814.484.562	57,5	11,5
2013*	115.658.178	7,4	3,6	368.796.064	23,6	9,5	902.929.864	57,7	10,9

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler, (17 Haziran 2014)

2.2. DÜNYADA GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ

İkinci bölümde kullandığımız veriler ile Türkiye'nin gelir dağılımı hakkında bilgi edindik. Ancak bir ülkenin gelir dağılımı hakkında içinde bulunduğu durumu değerlendirebilmek için diğer ülkelerin gelir dağılımları hakkında bilgi edinmekte gereklidir. Bu nedenle dünya ülkeleri verilerini Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) içinde yayımlanan 2014 yılı İnsani Gelişme Raporundan (HDI) derleyerek tablo oluşturuldu.

İnsani gelişme son yıllarda ekonomik büyümeden daha geçerli bir kavram olarak kabul edilmektedir. İnsani gelişme insanların seçimlerinin artmasıyla daha uzun, sağlıklı ve mutlu bir hayata ulaşmaları olarak tanımlanmaktadır. İnsani gelişme ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır⁹³

İnsani gelişmenin ekonomik büyümeye yol açtığı bağ da gelir dağılımının adil olmasına bağlıdır. Gelir dağılımı düzeldikçe beslenme, eğitim ve sağlık koşulları düzelir. Bunların sonucunda işgünün verimliliği artar. Gelir dağılımının bozulması siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa yol açarak ekonomik performansın aşınmasına neden olur⁹⁴.

İnsani gelişme endeksi değerlendirilirken Çok Yüksek insani gelişme, Yüksek insani gelişme, Orta insani gelişme ve Düşük insani gelişme olarak ayrılır. Bu nedenle aşağıdaki tabloları oluştururken bu ayrıma göre ilk 5 ve son 5 ülke bazında günümüz verileri ile değerlendirmeye aldık.

⁹³ Gustav Ranis, Frances Stewart, Alejandro Ramirez, "Economic Growth and Human Development", edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 61-84, Oxford University Press. 2005, s.61.

⁹⁴ G. Ranis, F. Stewart, A. Ramirez, s.67.

Tablo 6: Çok Yüksek İnsani Gelişme Endeksinde İlk 5 Ülke

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
1 Norveç	0.944	10.7	25.8
2 Avustralya	0.933	16.6	..
3 İsviçre	0.917	13.2	33.7
4 Hollanda	0.915	11.8	30.9
5 Amerika	0.914	35.6	40.8

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014 s.168-171.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) içinde yayımlanan 2014 yılı İnsani Gelişme Raporunda (HDI), Çok Yüksek İnsani Gelişme gösteren ülkeler arasında ilk 5 ülke tablo 6 da gösterilmiştir. Birinci sırada Norveç, ikinci sırada Avustralya, üçüncü sırada İsviçre, dördüncü ve beşinci sırada ise sırasıyla Hollanda ve Amerika gelmektedir.

Gelir eşitsizliğinde sıralama değişmektedir. Gelir dağılımında en eşit ülkeden başlanırsa, birinci sırayı yine Norveç alırken, ikinci sırada bu kez Hollanda, üçüncü sırada İsviçre, dördüncü ve beşinci sırada ise sırasıyla Avustralya ve Amerika yer almaktadır.

Gelir dağılımında ise adaletli ülke sıralamasında birinci sırada Norveç, ikinci sırada Hollanda, üçüncü sırada İsviçre, Avustralya'nın Gini Katsayısı belirtilmediği için son olarak Amerika son sırada yer almaktadır.

Tablo 7: Çok Yüksek İnsani Gelişme Endeksinde Son 5 Ülke

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
44 Küba	0.815
46 Kuveyt	0.814
47 Hırvatistan	0.812	17.6	33.7
48 Letonya	0.810	19.8	34.8
49 Arjantin	0.808	28.1	44.5

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014 s.168-171.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) içinde yayımlanan 2014 yılı İnsani Gelişme Raporunda (HDI), Çok Yüksek İnsani Gelişme gösteren ülkeler arasında son 5 ülke tablo 7 de gösterilmiştir. 44. sırada Küba, 46. sırada Kuveyt, 47. sırada Hırvatistan, 48. Ve 49. sırada sırası ile Letonya ve Arjantin yer almaktadır.

Gelir eşitsizliği adalet sıralaması için son 5 ülke değerlendirildiğinde birinci sırada Arjantin, ikinci sırada Letonya ve üçüncü sırada Hırvatistan yer almaktadır. (Küba ve Kuveyt'in verileri olmadığı için sıralamaya dâhil edilmemiştir.)

Gelir Dağılımındaki adalet sıralamasına göre Çok Yüksek İnsani Gelişme Endeksine baktığımızda Arjantin son sırada yer almaktadır.

Tablo 8 : Yüksek İnsani Gelişme Endeksinde İlk 5 Ülke

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
50 Uruguay	0.790	27.1	45.3
51 Bahamalar	0.789	24.5	..
51 Karadağ	0.789	11.3	28.6
53 Belarus	0.786	11.1	26.5
54 Romanya	0.785	17.3	27.4
55 Libya	0.784

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014 s.168-171.

Tablo 8 de görüldüğü gibi Yüksek İnsani Gelişme gösteren ülkeler arasında ilk 5 ülke verilmiştir. Bu ülkeler 50. sırada Uruguay, 51. sırada Bahamalar ve Karadağ, 53.sırada Belarus, 54. sırada Romanya ve 55. sırada Libya'dır.

Gelir eşitsizliği için tablo 8'deki verilere baktığımızda birinci sırada Uruguay, ikinci sırada Bahamalar, üçüncü sırada Romanya, dördüncü sırada Belarus yer almaktadır. (Libya'nın verileri olmadığı için sıralamaya dâhil edilmemiştir.)

Gelir Dağılımı adalet sıralamasında birinci sırada Belarus, ikinci sırada Romanya, üçüncü sırada Karadağ, dördüncü sırada ise Uruguay yer almaktadır. (Libya ve Bahamalar'ın verileri olmadığı için sıralamaya dâhil edilmemiştir.)

Tablo 9 : Yüksek İnsani Gelişme Endeksinde Son 5 Ülke

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
96 Jamaika	0.715	30.1	45.5
97 Saint Lucia	0.714
98 Kolombiya	0.711	41.5	55.9
98 Ekvator	0.711	32.1	49.3
100 Surinam	0.705	37.3	52.9
100 Tongo	0.705
102 Dominik Cumhuriyeti	0.700	29.3	47.2

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014 s.168-171.

Tablo 9 verilerine göre, Yüksek İnsani Gelişme gösteren ülkeler arasında son 5 ülkenin sıralaması yer alıyor. Bu ülkeler, 96. sırada Jamaika, 97. sırada Saint Lucia, 98. sırada Kolombiya ve Ekvator, 100. sırada Surinam ve Tongo, 102. sırada ise Dominik Cumhuriyeti yer almaktadır.

Gelir eşitsizliği sıralaması için son 5 ülke değerlendirildiğinde birinci sırada Kolombiya, ikinci sırada Surinam, üçüncü sırada Ekvator, dördüncü sırada Jamaika, beşinci sırada Dominik Cumhuriyeti yer almaktadır. (Saint Lucia ve Tongo'nun verileri olmadığı için sıralamaya dâhil edilmemiştir.)

Gelir dağılımında adalet sıralamasında birinci sırada Ekvator iken son sırada ise Kolombiya yer almaktadır.

Tablo 10 : Orta İnsani Gelişme Endeksinde İlk 5 Ülke

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
103 Maldivler	0.698	23.2	37.4
103 Moğolistan	0.698	12.3	36.5
103 Türkmenistan	0.698
106 Samoa	0.694
107 Filistin, Devlet	0.686	15.0	35.5
108 Endonezya	0.684	17.7	38.1
109 Botswana	0.683	55.5	..

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014 s.168-171.

Orta İnsani Gelişme gösteren ülkeler arasında ilk 5 ülke tablo 10 da verilmiştir. Bu verilere göre 103. sırada Maldivler, Moğolistan ve Türkmenistan, 106. sırada Samoa, 107. sırada Filistin, 108. sırada Endonezya ve 109. sırada Botswana yer almaktadır.

Gelir eşitsizliği sıralaması için ilk 5 ülke değerlendirildiğinde birinci sırada Botswana, ikinci sırada Maldivler, üçüncü sırada Endonezya, dördüncü sırada Filistin, beşinci sırada ise Moğolistan yer almaktadır. (Türkmenistan ve Samoa'nın verileri olmadığı için sıralamaya dâhil edilmemiştir.)

Gelir dağılımında adalet sıralamasında birinci sırada Filistin, ardından Moğolistan ve Maldivler, en son sırada ise Endonezya yer almaktadır. (Türkmenistan, Samoa ve Botswana'nın verileri olmadığı için sıralamaya dâhil edilmemiştir.)

Tablo 11: Orta İnsani Gelişme Endeksinde Son 5 Ülke

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
139 Lao Halkı Demokratik Cumhuriyeti	0.569	16.8	36.7
140 Kongo	0.564	30.3	47.3
141 Zambiya	0.561	42.6	57.5
142 Bangladeş	0.558	28.3	32.1
142 Sao Tame ve Principe	0.558	44.2	50.8
143 Ekvator Ginesi	0.556

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014 s.168-171.

Orta İnsani Gelişme gösteren ülkeler arasında son 5 ülke tablo 11 de verilmiştir. Bu verilere göre 139. sırada Lao Halkı Demokratik Cumhuriyeti, 140. sırada Kongo, 141. sırada Zambiya, 142. sırada Bangladeş ve Sao Tame ve Principe, 143. sırada Ekvator Ginesi yer almaktadır.

Gelir eşitsizliğinde bu sıralama 5 ülke arasında değişmektedir. Birinci sırada Sao Tame ve Principe, ikinci sırada Zambiya, üçüncü sırada Kongo, dördüncü sırada Bangladeş ve beşinci sırada ise Lao Halkı Demokratik Cumhuriyeti yer almaktadır. (Ekvator Ginesi'nin verileri olmadığı için sıralamaya dâhil edilmemiştir.)

Gelir dağılımında adalet sıralamasında birinci sırada Bangladeş, son sırada ise Zambiya yer almaktadır. (Ekvator Ginesi'nin verileri olmadığı için sıralamaya dâhil edilmemiştir.)

Tablo 12: Düşük İnsani Gelişme Endeksinde İlk 5 Ülke

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
145 Nepal	0.540	18.3	32.6
146 Pakistan	0.537	11.0	30.0
147 Kenya	0.535	36.0	47.7
148 Svaziland	0.530	37.6	51.5
149 Angola	0.526	50.0	42.7

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014 s.168-171.

Düşük İnsani Gelişme gösteren ülkeler arasında ilk 5 ülke tablo 12 de verilmiştir. Bu verilere göre 145. sırada Nepal, 146. sırada Pakistan, 147. sırada Kenya, 148. sırada Svaziland ve 149. sırada Angola yer almaktadır.

Gelir eşitsizliğinde bu sıralama 5 ülke arasında değişmektedir. Birinci sırada Angola, ikinci sırada Svaziland, üçüncü sırada Kenya, dördüncü sırada Nepal ve son sırada Pakistan yer almaktadır.

Gelir dağılımında adalet sıralamasında birinci sırada yer alan ülke Pakistan iken, son sırada yer alan ülke Svaziland'dır.

Tablo 13: Düşük İnsani Gelişme Endeksinde Son 5 Ülke

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
183 Sierra Leone	0.374	31.0	35.4
184 Çad	0.372	21.0	39.8
185 Orta Afrika Cumhuriyeti	0.341	28.1	56.3
186 Kongo (Demokratik Cumhuriyeti)	0.338	31.2	44.4
187 Nijer	0.337	17.9	34.6

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014 s.168-171.

Düşük İnsani Gelişme gösteren ülkeler arasında son 5 ülke tablo 13 de verilmiştir. Bu verilere göre 183. sırada Sierra Leone, 184. sırada Çad, 185. sırada Orta Afrika Cumhuriyeti, 186. sırada Kongo, 187. sırada Nijer yer almaktadır.

Gelir eşitsizliğinde bu sıralama 5 ülke arasında değişmektedir. Birinci sırada Kongo, ikinci sırada Sierra Leone, üçüncü sırada Orta Afrika Cumhuriyeti, dördüncü sırada Çad ve beşinci sırada Nijer yer almaktadır.

Gelir dağılımında adalet sıralamasında ilk sırada yer alan ülke Nijer iken, son sırada yer alan ülke Orta Afrika Cumhuriyeti 'dir.

Tablo 14: İnsani Gelişme İndeksinde Türkiye'nin Ülkeler arasındaki Yeri

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
65 Panama	0.765	35.8	51.9
67 Venezüella (Bolivaryan Cumhuriyeti)	0.764	28.4	44.8
68 Kostarika	0.763	34.3	50.7
69 Türkiye	0.759	21.8	40.0
70 Kazakistan	0.757	12.7	29.0
71 Meksika	0.756	34.6	47.2

Kaynak: UNDP, Human Development Report 2014 s.168-171.

İnsani Gelişme Endeksinde Türkiye'nin yer aldığı ülkeler grubu Yüksek İnsani Gelişme gösteren ülkelerdir. **Türkiye** Yüksek İnsani Gelişme Endeksinde **69. sırada** yer almaktadır.

Gelir Eşitsizliği sıralamasında Türkiye verilerine yakın olan ülkeler arasında, birinci sırada Panama, ikinci sırada Meksika, üçüncü sırada Kostarika, dördüncü sırada Venezüella, **beşinci sırada Türkiye** ve son sırada Kazakistan yer almaktadır.

Gelir dağılımında eşitliğin sıralaması Türkiye'nin verilerine yakın ülkeler arasında yapıldığında, gelir dağılımı adaletli olan ülke Kazakistan, **ikinci sırada Türkiye**, üçüncü sırada Venezüella, dördüncü sırada Meksika, beşinci sırada Kostarika ve son sırada ise Panama yer almaktadır. Tüm ülkelerin yer aldığı tablolar ekte verilmiştir.

Sonuç olarak, günümüzde ülkeler arasında gelir seviyelerinde olağanüstü bir eşitsizlik bulunmaktadır. Ülkeler arasında var olan olağanüstü büyük bir gelir eşitsizliği, ne yazık ki yaşam standartlarında ve refahta da büyük farklılıklar anlamına gelmektedir.

Dünya gelir eşitsizliği, ülkeler arasındaki farkın uçurum boyutunda artmasıyla beraber yükselmiştir. Bunun yanı sıra, dünya ekonomisi daha küresel hale gelmiştir

ve küreselleşme bütün ülkeler arasındaki eşitsizliği artırmıştır. Gelir eşitsizliği yukarıda verilen verilerden görüldüğü gibi gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke farkı gözetmeksizin oluşmaktadır. Çok Yüksek İnsani Gelişme gösteren ve gelir dağılımında en adaletli ülkeler arasında gelişmiş ülkeler grubunda yer alan Avrupa Ülkeleri yer almaktadır. Düşük İnsani Gelişme gösteren ve buna bağlı olarak da gelir dağılımında en adaletsiz ülkeler arasında gelişme yolunda ya da gelişmemiş ülkeler grubunda yer alan Afrika Ülkeleri yer almaktadır.

Gelişme yolunda olan ülkelerde, gelir dağılımının gelişmiş ülkelere göre daha adaletsiz dağılmasının birçok sebebi vardır. Bu sebeplerden en önemlisi, tarım kesiminin ekonomideki ağırlığı ve nüfusun büyük kesiminin bu sektörde çalışmasıdır. Gelişmiş ülkelerde, gelir dağılımının daha adil bir şekilde dağılmasında uygulanan sosyal politikalar yanında, ücretliler kesiminin payının artması ve özelleştirmeler sonucunda servetin alt ve orta gelir gruplarına yayılmasının önemli etkileri vardır⁹⁵.

⁹⁵ Savaş Erdoğan, “1980-2000 Yılları Arasında Türkiye’de Gelir Dağılımı”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2002, s.27.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ İLE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Bu bölümde 1980-2013 dönemi için Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin iktisadi büyüme ile arasındaki ilişkinin yönünü ve büyüklüğünü ortaya koyabilmek için ekonometrik uygulama yapılmıştır. Bu aşamada izlenilecek yol sırası ile birim kök testi (Dickey-Fuller(ADF)), eş bütünleşme testi (Johansen), nedensellik testi (Granger), VAR (Vector Autoregression) modelinin tahmin edilmesidir.

3.1.MODELDE KULLANILAN VERİLERİN ELDE EDİLMESİ

Bu çalışmada 1980-2013 yılları arasında yıllık veriler kullanılarak Türkiye’de, gelir dağılımı eşitsizliği ile büyüme arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır. Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler çeşitli kaynaklardan yararlanılarak elde edilmiştir. Gini katsayısı ve Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla’nın cari fiyatlarla büyüme hızı oranları için Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr) resmi sitesinde yer alan veriler kullanılmıştır. Ayrıca gini katsayısı için kullanılan verilerin yıl aralıkları Ufuk DUMLU ve Özle AYDIN’IN “Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini” adlı çalışmadan yararlanılarak tahmin edilmiştir ve Toplam İç Borç Stoku (GSYİH’ ya oranlı) verileri için Kalkınma Bakanlığı (www.kalkinma.gov.tr) resmi sitesinde bulunan verilerden kullanılmıştır. Devlet Harcamaları (toplam harcamalardan transfer harcamaları arındırılarak GSYİH’ ya oranlanmıştır) için Kalkınma Bakanlığı (www.kalkinma.gov.tr) resmi sitesinde bulunan Konsolide Bütçe Dengesi (GSYİH’ ya oranlı) İstatistikleri kullanılmıştır. Yıllık Reel Faiz oranları, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası sitesinde veri dağıtım sisteminde yer alan tasarruf mevduatı faiz oranının yıllık enflasyon oranından arındırılmasıyla hesaplanmıştır.

3.2.MODELİN KURULMASI ve VERİLER

Ülkelerarası bir karşılaştırma söz konusu iken modern ticaret teorisi gereğince her ülke farklı faktör donatımına sahip olsa da eşdeğer bir üretim fonksiyonu ülkeleri temsil edebilmektedir⁹⁶. Bu çalışmada da model oluşturulurken bugün de ampirik olarak kullanılan en basit ve en kapsamlı üretim fonksiyonu olan Cobb-Douglas dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Cobb-Douglas üretim fonksiyonu, üretim faktörleri ile üretim miktarı arasındaki ilişkiyi, üretim faktörlerinin üretim miktarına olan bağımsız etkilerini, emek ve sermayenin üretimde ne kadar yoğun olarak kullanıldığını ve ölçeğe göre getiriye veren geniş kullanımlı bir uygulama aracıdır (K. C. Border, 2004, Bao Hong Tan, 2008).

Fonksiyon genel olarak,

$$Q = A.L^{\alpha}.K^{\beta}$$

Şeklinde yazılabilir. Burada;

Q: Üretimin fiziki miktarı

L: İş gücü miktarı

K: Sermaye miktarı

A, α ve β parametrelerdir.

A parametresi teknolojiyle ilgilidir. α parametresi eldeki sermaye miktarı sabitken, işgücünde %1'lik bir artışın toplam üretimi % kaç artıracığını gösterir. Böylece α üretimin işgücü esnekliğidir. Benzer şekilde, β parametresi de eldeki işgücü miktarı sabitken, sermayede %1'lik bir artış karşısında üretimin % kaç artacağını gösterir. Böylece β üretimin sermaye esnekliğidir. Cobb-Douglas üretim fonksiyonunda $\alpha + \beta$ ölçeğe göre getiriye ifade eder. Buna göre,

$\alpha + \beta = 1$ ise ölçeğe göre sabit getiri,

$\alpha + \beta < 1$ ise ölçeğe göre azalan getiri,

$\alpha + \beta > 1$ ise ölçeğe göre artan getiri söz konusu olmaktadır⁹⁷.

⁹⁶ Anne Osborn Krueger, "Factor Endowments and Per Capita Income Differences among Countries" *The Economic Journal*, Vol. 78, No.311, s. 641, 1968.

⁹⁷ Orhan KÜÇÜK, "Faktör Esnekliği ve Ölçeğe Göre Getiri: Kobi'lerde Karşılaştırmalı Bir Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Uygulaması", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2011, 15 (2):355-356.

Ölçeğe göre sabit getiri koşulu kullanılan üretim fonksiyonunda (t) zamanının çıktıya doğrudan etki yapmadığını, bu etkinin sermaye, teknoloji ve emek vasıtasıyla, yani üretim faktörlerince şekillendiği görülmektedir. Bir başka ifade ile fonksiyon zaman unsurunu içermediğinden statik bir fonksiyon olma özelliğini taşır. Fakat zaman unsuru, bir yandan teknolojik değişim yoluyla, diğer yandan da konjonktürel dalgalanmalar nedeniyle üretim fonksiyonunun şeklini ya da katsayıların değerini etkileyebilmektedir. Bundan dolayı, Cobb-Douglas üretim fonksiyonuyla ilgili olarak yapılacak bir hesaplamanın ancak belli bir teknolojik gelişme düzeyi ve az çok benzer konjonktürel koşullar için geçerli olduğu söylenebilmektedir⁹⁸.

Genişletilmiş Solow Modeli'nde (Augmented Solow Model) N. Gregory Mankiw, David Romer ve David N. Weil'in ortak çalışmasında önerilmiş olan Cobb Douglas tipi üretim fonksiyonudur⁹⁹. Bu fonksiyonun tercih edilme nedeni ise ölçeğe göre sabit getiriler varsayımının uygulamasında kolaylık sağlamasıdır. Üretimin (t) zamanında olduğu bu fonksiyon;

$$Y(t) = K(t)^\alpha (A(t)L(t))^{1-\alpha} \quad 0 < \alpha < 1 \text{ şeklindedir}^{100}.$$

Bu denklemde A(t), zaman içerisinde oluşacak emek ve sermaye dışındaki tüm değişiklikleri içermektedir. A; K ve L'den bağımsız olarak zamanla değişmektedir.

Çalışmada kullanılan söz konusu model VAR (Vektör Otoregresyon) modelidir. VAR modeli Sims'in öncü çalışmasından sonra uygulamalı ekonometri ve özellikle makro ekonomi ve finans konularında yapılan araştırmalarda yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Model, modele katılan bütün değişkenlerin kendi ve diğer değişkenlerin gecikmeli değerleri üzerine tanımladığı basit çok boyutlu bir zaman serisi öngörü modelidir. VAR modeli,

$$Y_t = \alpha_{10} + \sum_{i=1}^p \alpha_{11i} Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_{12} X_{t-i} + u_{1t}$$

⁹⁸ Tunç, Mehtap, "Kalkınmada İnsan Sermayesi Yaklaşımları ve Türkiye'de İnsan Sermayesi Boyutunun Analizi" *Doktora Tezi*, İzmir, s.116, 1997.

⁹⁹ Mankiw, N. G., Romer, D., Weil, N., D., "A Contribution To The Empirics of Economic Growth" *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107, No.2, s. 416, 1992.

¹⁰⁰ Mankiw, N. G., Romer, D., Weil, N., D., 1992, s.409.

$$Y_t = \alpha_{20} + \sum_{i=1}^p \alpha_{21i} Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_{22} X_{t-i} + u_{2t}$$

şeklinde ifade edilebilir. Burada α_{i0} sabit terim, α_{ijk} i'nci denklemdeki j'inci değişkenin k gecikmesine ait parametre, u_{it} hata terimi ve p gecikme sayısıdır. Görüldüğü gibi, denklemlerin sağ tarafındaki değişkenler aynıdır. Sabit terim, modele değişkenlerin sıfırdan farklı ortalamalara sahip olması durumunda dâhil edilir¹⁰¹.

VAR modelinde hataların kendi gecikmeli değerleriyle ilişkisiz olması varsayımı, modele herhangi bir kısıt getirmemektedir. Çünkü değişkenlerin gecikme uzunluğunun artırılmasıyla otokorelasyon sorunu ortadan kaldırılabilir. Hataların, zamanın belli bir noktasında birbiriyle ilişkili olması durumunda yani aralarındaki korelasyonun sıfırdan farklı olması durumunda ise, hatalardan birindeki değişim, zamanın belli bir noktasında diğerini etkilemektedir. Ayrıca hata terimleri, modelin sağındaki tüm değişkenlerle ilişkisizdir. Modelin sağ tarafında, sadece içsel değişkenlerin gecikmeli değerleri yer aldığı için, eş anlılık sorunuyla karşılaşmamaktadır¹⁰².

Daha genel bir VAR modeli k sayıda değişken için,

$$y_t = c + A_1 y_{t-1} + A_2 y_{t-2} + \dots + A_p y_{t-p} + u_t$$

biçiminde ifade edilir. Burada y_t (K*1) değişken vektörü, c (K*1) sabit terimler vektörü, A_i (K*K) parametre matrisi ve u_t (K*1) hata terimleri vektörüdür¹⁰³.

Ayrıca VAR modellerinde bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin yer alması, geleceğe yönelik güçlü tahminlerin yapılmasını da mümkün kılmaktadır¹⁰⁴.

¹⁰¹ Recep TARI, "Ekonometri", 3.baskı, İstanbul, 2005, s.434

¹⁰² F.B. Özgen ve B. Güloğlu, (2004), "Türkiye'de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniğiyle Analizi", *METU Studies in Development*, 31, 93-114.

¹⁰³ Tari, s.435

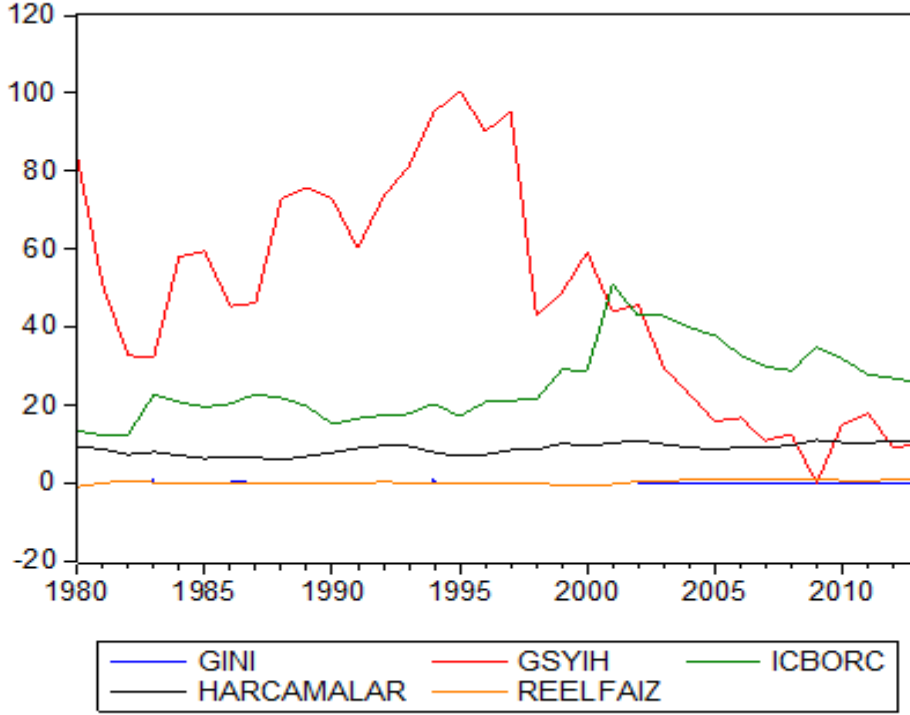
¹⁰⁴ V. KUMAR, vd. (1995), "Aggregate and Disaggregate Sector Forecasting Using Consumer Confidence Measures," *International Journal of Forecasting Elsevier*, 11(3), 361-377.

Modelde kullanılan verileri açıklayacak olursak; gelir dağılımında adaletin ya da adaletsizliğin olduğunu gösteren gini katsayısı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler olarak gayri safi yurtiçi hâsıla, toplam iç borç stoku/ gsyih, devlet harcamaları (transfer harcamalarından arındırılmış) , reel faiz oranı kullanılmıştır.

Analizlerde kullanılan LNGINI, LNH, LNGSYIH, LNIB ve LNRFF kısaltma ifadeleri sırasıyla gini katsayısı, devlet harcamaları, gayri safi yurtiçi hâsıla, iç borç stoku/gsyih ve reel faiz oranlarının logaritmalarının alınmış hallerini göstermektedir.

1980-2013 yılları arası verilerin zaman içinde değişimleri Şekil 2' de görüldüğü gibi incelendiğinde, gsyih' nin diğer verilere göre yüksek konjonktürel hareketler sergilediği görülmektedir. 1980-1983 yılları arası gsyih' nin büyüme hızında oldukça büyük bir düşüş yaşanmış ve 1984 yılında yakaladığı yükseliş 1985 yılına kadar sürmüştür. 1986 tekrar kısa süreli bir düşüşün ardından 1988 yılında başlayan yükseliş 1995 yılında zirveye ulaşmıştır. 1998 yılı başında enflasyonla mücadele programı açıklanmış ve bunun doğal bir sonucu olarak enflasyonu indirmek amacıyla uygulanan istikrar politikaları büyüme hızını etkilemiştir. Buna istinaden 1998 yılında yaşanan düşüş grafikte de net bir şekilde görülmektedir. 2000'li yıllara gelindiğinde de azalan eğimde devam etmiştir. Devlet harcamaları yıllar itibariyle bakıldığında hafif konjonktürel hareketler sergilemiş ve günümüze artarak ulaşmıştır. Toplam iç borç stoku 1983 ve 1987 yıllarında artış göstermiş, sonrasında hafif dalgalanmalarla 2001 yılında zirve artışını yaşamıştır. 2013 yılına gelene kadar azalmaya devam etmiştir. Reel faiz oranı enflasyonun yüksek olduğu yıllarda negatif değerli, enflasyonun düşük olduğu yıllarda da pozitif değerli hesaplanmıştır. Gini katsayısı verilerini incelediğimiz de 2002 yılı öncesi veriler belirli yıllarda hesaplandığı için 1980 sonrası tüm yılların verileri elde edilememiştir. Hesaplanan veriler değerlendirildiğinde 2005 yılında gelirin diğer yıllara göre daha adil dağıldığı gözlemlenmektedir.

Şekil 5: Gini Katsayısı, Gsyih, Tıbs/Gsyih, Harcamalar ve Reel Faiz Oranı Serileri (1980-2013)

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile oluşturulmuştur.

Değişkenler arasındaki ilişkileri belirtilen yöntem dâhilinde yapabilmek amacıyla aşağıda belirtilen sıralama takip edilmektedir:

- Modele dâhil edilecek bütün değişkenlere ilişkin durağanlığın, birim kök testleri ile araştırılması,
- Optimal gecikme uzunluğunun bilgi kriterleri kullanılarak tespit edilmesi,
- Değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkilerinin Granger nedensellik testi ile belirlenmesi,
- VAR modelinin tahmin edilerek, yapısal testlerin gerçekleştirilmesi,
- Etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmaları ile değişkenler arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi.

3.3.BİRİM KÖK TESTİ

Bu çalışmada 1980-2013 yılları verilerine ait serilerin durağan olup olmadıklarını belirlemek için öncelikle Dickey- Fuller (ADF) birim kök testi uygulanacaktır. Söz konusu durağanlık analizi yapılmadığı takdirde ekonometrik açıdan yanıltıcı sonuçlarla karşı karşıya kalınabilir.

Bu yöntemin ilk olarak duyurulması, Dickey D.A. ve W.A.Fuller'ın 1979'da 'Journal of American Statistical Association' adlı dergide yayınlanan makaleleriyle olmuştur. Yapılan uygulamalarda serinin birim kök taşıyıp taşımadığının saptanması için mutlak suretle DF (Dickey-Fuller) testinin yapılması şart niteliğinde bulunmaktadır.

Testin kullanımını açıklamak için aşağıdaki veri üreten süreç kullanabiliriz;

$$\text{Model: } y_t = py_{t-1} + ut$$

ut = stokastik hata terimi

Eşitliği aşağıdaki gibi gösterilebiliriz.

$$y_t - y_{t-1} = (p - 1)y_{t-1} + ut$$

Denklemin her iki tarafından y_{t-1} çıkarıldığında, $(p - 1) = \gamma$ olmak üzere denklem aşağıdaki şekle gelir.

$$\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + ut$$

Ho: $p=1$, H1: $p < 1$

durumunda seri durağan olur. Burada Dickey ve Fuller'ın Monte Carlo uygulamasında ortaya çıkarılan "T" (tau) istatistiği kullanılmaktadır.

Hesaplanan "T" değerinin mutlak değeri Dickey-Fuller veya McKinnon Dickey-Fuller kritik değerlerinin mutlak değerini aşıyorsa, zaman serisinin durağan olduğu hipotezini reddedemeyiz. 'Ho: $p=1$ ' reddedilirse zaman serisi durağandır.

Dickey-Fuller'in ortaya koyduğu üç denklem türü bulunmaktadır;

- Sabitsiz trendsiz Dickey-Fuller denklemi : $\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + ut$
- Sabitli trendsiz Dickey-Fuller denklemi : $\Delta y_t = a + \gamma y_{t-1} + ut$
- Sabitli trendli Dickey-Fuller denklemi: $\Delta y_t = a + bt + \gamma y_{t-1} + ut$

Üç regresyonun birbirinden farkı a ve b gibi deterministik elemanlar içermesidir. Bu denklemde yer alan γ parametresinde ' $\gamma = 0$ ' eşitliğinin sağlanması " y_t "nin birim kök içerdiğini göstermektedir.

Birim kökün varlığının sınanması için kullanılan iki hipotez kullanılmaktadır.

Bunlar;

H1: $\gamma < 0$ ($p < 1$) (seride birim kök yoktur.) (seri durağandır.)

Ho: $\gamma = 0$ ($p = 1$) (seride birim kök vardır.) (seri durağan değildir.)

Hipotezlerinin oluşturulduktan sonra mevcut model içinde sınanması şu şekilde olmaktadır;

Dickey-Fuller testinin uygulanmasında “ $\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + u_t$ ” regresyonunda yer alan γ parametresinin sahip olduğu ‘t’ değerinin, Dickey-Fuller’a özel olarak hazırlanan “T” istatistik tablo değeri ile karşılaştırılarak, önceden hazırlanan Ho ve H1 hipotezlerine göre birim kökün varlığı tespit edilmektedir.

Yukarıda ele alınan DF test modelinin içerdiği kabul edilen otoregresif süreç sayısı AR (1) kabul edilmektedir. Ancak her zaman serisinde durum böyle olmamaktadır. Bundan dolayı Dickey D.A. ve W.A.Fuller’ın (1981) ‘de ‘Econometrica’ dergisinde yayınlanan makalelerinde bu konuyu işlermişler ve mevcut olan test denklemini en genel haliyle şu şekilde kullanmaktadırlar:

ADF denklemleri (en geniş ADF denklemleri) :

$$\Delta y_t = a + bt + \gamma y_{t-1} + c \sum \Delta y_{t-1} + u_t$$

Son şekli oluşan regresyon günlük yaşamda kullanılan zaman serilerinin birim kök taşıyıp taşımadığını açıklamada daha yüksek işlevsellik kazanmıştır¹⁰⁵.

¹⁰⁵ <http://www.deu.edu.tr/userweb/onder.hanedar/dosyalar/Metin.pdf> (16ağustos 2015)s.6-7

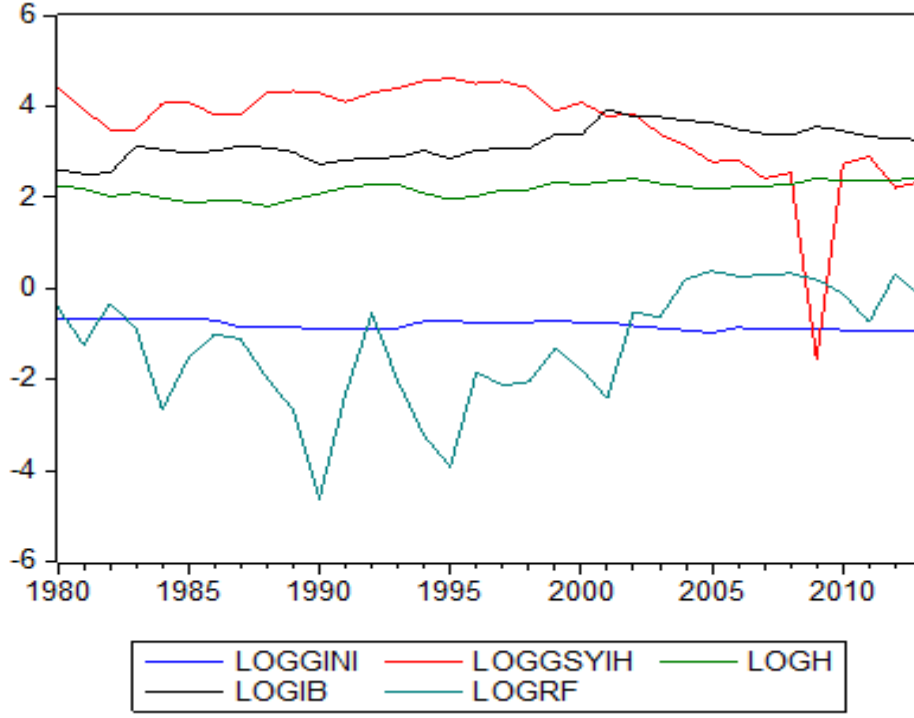
Tablo 15:ADF Birim Kök Testi

Değişkenler		ADF(sabitsız ve trendsiz)	ADF(trend ve sabit)
LNGİNİ	Düzy	0.672 (0)	-2.107 (0)
	1.Fark	-5.787* (0)	-5.748* (0)
LNGSYİH	Düzy	-0.892 (1)	-3.859 (0)
	1.Fark	-9.174* (0)	-8.936* (0)
LNH	Düzy	0.197 (0)	-3.140 (0)
	1.Fark	-4.726* (0)	-4.678* (0)
LNİB	Düzy	0.394 (0)	-1.988 (0)
	1.Fark	-6.472* (0)	-6.627* (0)
LNRF	Düzy	-1.727 (0)	-3.179 (0)
	1.Fark	-6.140* (1)	-6.083* (1)
Kritik Değer %1		-2.639	-4.309
Kritik Değer %5		-1.951	-3.574
Kritik Değer %10		-1.610	-3.221
Not: * p<0.05			

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 15, Türkiye'nin gini katsayısı, gsyih, harcamalar, toplam iç borç stoku ve reel faiz oranı değişkenlerine ait ADF birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Uygulanan test sonucunda serilerin birim köke sahip olması durağan olmadıklarını göstermektedir. Bu nedenle değişkenlerin birinci dereceden farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Durağan hale gelen serilerin grafiğı şekil 6' da gösterilmiştir.

Şekil 6: Birinci dereceden farkları alınmış Gini Katsayısı, Gsyih, Harcamalar, İç Borç Stoku ve Reel Faiz Oranı Serileri (1980-2013)

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile oluşturulmuştur.

3.4.GECİKME UZUNLUĞUNUN BELİRLENMESİ

Bu çalışmada seriler arasında uzun dönemli ilişkiyi tespit etmek adına Johansen eşbütünleşme testi uygulanacaktır. Bu test aracılığıyla sahte nedensellik ilişkisinin önüne geçilebilecektir.

Johansen yönteminin ilk aşaması değişkenlerin gecikme uzunluğunun belirlenmesi olması nedeniyle, gecikme uzunlukları belirlenen kriterlere göre hesaplanmış olup tablo 16'da gösterilmiştir. Buna göre en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmüştür.

Tablo 16: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-44.04196	NA	1.48e-05	3.065122	3.294144	3.141037
1	29.85452	120.0818*	7.10-07*	-0.009092	1.383220*	0.464577*
2	56.40019	34.84119	7.29e-07	-0.087512*	2.431722	0.747543

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

*Kriter tarafından seçilen gecikme uzunluğunu gösterir.

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

3.5. EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ

Uygulanan ADF testi sonucunda serilerin aynı dereceden durağan oldukları belirlenmiştir ve aralarındaki ilişkiye gerçek bir ilişki denilebilir. Bu tespitin ardından seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek, yani serilerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmediklerini tespit etmek amacıyla Johansen Eşbütünleşme testinden yararlanılmaktadır. Uygulanan koentegrasyon test istatistiği, seriler arasındaki uzun dönem ilişkinin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Fakat değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü göstermemektedir. Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü tespit etmek amacıyla Granger nedensellik testinden yararlanılmaktadır.

Uygulanan Johansen Eşbütünleşme testi sonuçları tablo 17-18'de gösterilmiştir.

Tablo 17: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları

Ho Hipotezi	Özdeğer İstatistiği	İz İstatistiği	% 5 Kritik Değer	Olasılık**
$r=0^*$	0.665304	75.10772	60.06141	0.0016
$r\leq 1^*$	0.578732	41.17720	40.17493	0.0395

Not: İz Testi 0.05 düzeyinde 2 eşbütünleşme denklemi olduğunu gösterir.
***0.05 düzeyinde hipotezin reddedildiğini gösterir.**
****MacKinnon - Haug-Michelis (1999)p değerleridir.**

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 18: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları

Ho Hipotezi	Özdeğer İstatistiği	Max-Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık**
$r=0^*$	0.665304	33.93052	30.43961	0.0179
$r\leq 1^*$	0.578732	26.79909	24.15921	0.0215

Not: Max-Özdeğer testi 0.05 düzeyinde 2 eşbütünleşme denklemi olduğunu gösterir.
***0.05 düzeyinde hipotezin reddedildiğini gösterir.**
****MacKinnon-Haug-Michelis (1999)p değerleridir.**

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

H0: $r= 0$ (seriler arasında eşbütünleşme yoktur.)

H1: $r\leq 0$ (seriler arasında eşbütünleşme vardır.)

Eşbütünleşme testi sonuçları incelendiğinde, H1 hipotezi kabul edilerek gini katsayısı, gayri safi yurtiçi hâsıla, toplam iç borç stoku/ gsyih, devlet harcamaları (transfer harcamalarından arındırılmış) ve reel faiz oranı serileri arasında anlamlı bir eşbütünleşme tespit edilmiştir. İz istatistikleri ve Max-Özdeğer istatistikleri bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğunu gösterir.

3.6.GRANGER NEDENSELLİK TESTİ

Uzun dönemde birlikte hareket ettikleri belirlenen değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkisi, Granger nedensellik testi ile araştırılmıştır. Bu test, aşağıdaki iki regresyonun tahminine dayanmaktadır:

$$Y_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j Y_{t-j} + u_{1t}$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m \lambda_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j Y_{t-j} + u_{2t}$$

Burada, u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerinin aralarında korelasyon olmadığı kabul edilmektedir. Ancak yukarıdaki eşitliklerde Y 'nin, kendi geçmiş değerlerinin yanı sıra X_t 'nin kendisi ve geçmiş değerleri ile de ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Genel olarak, gelecek geçmişi öngöremeyeceğine göre, eğer X değişkeni Y 'nin (Granger) nedeni ise; X 'deki değişimler Y 'deki değişimlerden önce gerçekleşmelidir. Bu nedenle, Y 'nin diğer değişkenlerle (kendisinin geçmiş değerleri de dahil olmak üzere) gerçekleştirilen regresyon denkleminde (Y 'nin bağımlı değişken olduğu durumda), eğer X 'in geçmiş ve gecikmeli değişkenleri denkleminde yer alıyorsa ve bunlar Y 'nin öngörüsünü anlamlı bir şekilde artırabiliyorsa, X, Y 'nin (Granger) nedenidir denilebilir¹⁰⁶.

Bu test ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi açıklanmaya çalışılmaktadır. Elde edilen sonuçlar Tablo 19'da sunulmuştur.

¹⁰⁶ Faik Bilgili, vd. (2007), "Büyüme, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yurtiçi Yatırımlar Arasındaki Etkileşim", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2), 127-152.

Tablo 19: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı değişken: Gini Katsayısı			
	Ki-kare	df	olasılık
Gsyih	1.324	2	0.516
Devlet Harcamaları	3.953	2	0.138
Toplam İç Borç	8.499	2	0.014**
Reel Faiz	2.386	2	0.303
Genel	13.990	8	0.082*
Bağımlı değişken: GSYİH			
Gini katsayısı	0.398	2	0.820
Devlet Harcamaları	0.523	2	0.769
Toplam İç Borç	2.033	2	0.362
Reel Faiz	4.693	2	0.096*
Genel	8.477	8	0.388
Bağımlı değişken: Devlet Harcamaları			
Gini katsayısı	1.166	2	0.558
Gsyih	0.852	2	0.653
Toplam İç Borç	0.990	2	0.609
Reel Faiz	3.203	2	0.202
Genel	6.807	8	0.558
Bağımlı değişken: Toplam İç Borç			
Gini katsayısı	4.595	2	0.100
Gsyih	0.850	2	0.653
Devlet Harcamaları	4.793	2	0.091*
Reel Faiz	0.521	2	0.770
Genel	10.491	8	0.232
Bağımlı değişken: Reel Faiz			
Gini katsayısı	1.062	2	0.588
Gsyih	2.638	2	0.267
Devlet Harcamaları	2.023	2	0.364
Toplam İç Borç	2.921	2	0.232
Genel	10.068	8	0.260

Not: * p<0.01, ** p<0.05, *p<0.10**

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 19'daki Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre, Toplam İç Borç' dan Gini Katsayısı'na doğru tek yönlü, Reel Faiz' den Gsyih' ya doğru tek yönlü ve Devlet Harcamaları'ndan Toplam İç Borç' a doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu görülmektedir.

3.7. VAR ANALİZİ

VAR modelleri kullanılarak değişkenler arasındaki ilişkiler, etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması teknikleri ile incelenebilmektedir. Vektörel bir sistem içerisinde incelenen değişkenler arasındaki değişimlerin birbirlerine verecekleri tepkileri ve değişkenlerin varyanslarındaki değişimin kaynaklarını da şekilde görebilmek mümkün olmaktadır¹⁰⁷.

Sims'in(1980), değişkenler arasında içsel-dışsal ayırımı yapmadan modelleme yapma üzere geliştirdiği VAR modelinde yer alan tüm değişkenler içseldir. Değişkenlerin içsel sayılması nedeniyle VAR modeli eşanlı bir modeldir¹⁰⁸. VAR modelinde, güçlü önsel kısıtlamalar olmaksızın içsel değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler tahmin edilmektedir¹⁰⁹. Dolayısıyla, bu yaklaşımda hangi değişkenin içsel değişken hangi değişkenin dışsal değişken olacağı zorunluluğunun olmaması ve modellerin kurulmasında sıkı ekonomik kurama bağlı kalınmaması uygulayıcılara büyük kolaylık sağlamaktadır¹¹⁰.

¹⁰⁷ Dr. Okşan KİBRİTÇİ ARTAR, "Türkiye'de Para Politikası Kararlarının Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi: Vektör Otoregresyon(VAR) Analizi", Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı 1, Aralık 2011, s. 10

¹⁰⁸ D.N. Gujarati, (1995) "Basic Econometrics" 3th Press, McGraw-Hill. s.746

¹⁰⁹ W.W. Chareza, and D.F. Deadman, (1993) "New Directions in Econometric Practice" USA, Edward Elgar. s.181-182

¹¹⁰ R. Davidson, and J.G. MacKinnon, (1993) "Estimation and Inference in Econometrics" London, Oxford University Press, s.685

Tablo 20: VAR Modeli

Değişkenler	LNGINI	LNGSYIH	LNH	LNIB	LNRF
LNGINI(-1)	0.539	-2.352	0.048	-0.368	0.120
	(0.207)	(4.203)	(0.418)	(0.749)	(4.284)
	[2.604]	[-0.559]	[0.115]	[-0.491]	[0.027]
LNGINI(-2)	0.125	2.281	-0.273	1.089	2.274
	(0.180)	(3.674)	(0.365)	(0.654)	(3.744)
	[0.695]	[0.621]	[-0.747]	[1.664]	[0.607]
LNGSYIH(-1)	0.010	0.091	-0.014	-0.021	-0.372
	(0.011)	(0.225)	(0.022)	(0.040)	(0.230)
	[0.880]	[0.404]	[-0.620]	[-0.520]	[-1.620]
LNGSYIH(-2)	0.006	0.047	-0.012	0.030	0.071
	(0.010)	(0.207)	(0.021)	(0.037)	(0.211)
	[0.609]	[0.230]	[-0.589]	[0.826]	[0.334]
LNH(-1)	-0.039	-1.684	0.928	-0.012	-0.341
	(0.115)	(2.346)	(0.233)	(0.418)	(2.391)
	[-0.339]	[-0.718]	[3.981]	[-0.028]	[-0.143]
LNH(-2)	0.159	1.193	-0.202	0.531	2.194
	(0.111)	(2.263)	(0.225)	(0.403)	(3.306)
	[0.431]	[0.527]	[-0.898]	[1.316]	[0.951]
LNIB(-1)	-0.022	1.387	-0.057	0.592	-1.212
	(0.057)	(1.165)	(0.116)	(0.208)	(1.188)
	[-0.387]	[1.189]	[-0.494]	[2.851]	[-1.020]
LNIB(-2)	-0.075	-1.731	0.107	0.167	1.985
	(0.059)	(1.214)	(0.121)	(0.216)	(1.237)
	[-1.255]	[-1.426]	[0.886]	[0.772]	[1.604]
LNRF(-1)	-0.007	-0.310	0.004	0.022	0.494
	(0.010)	(0.207)	(0.021)	(0.037)	(0.211)
	[-0.765]	[-1.496]	[0.205]	[0.593]	[2.340]
LNRF(-2)	0.016	-0.202	-0.036	-0.022	-0.229
	(0.010)	(0.210)	(0.021)	(0.037)	(0.214)
	[1.523]	[-0.960]	[-1.741]	[-0.590]	[-1.070]
C	-0.276	4.388	0.316	0.205	-4.393
	(0.177)	(3.603)	(0.358)	(0.642)	(3.672)
	[-1.557]	[1.218]	[0.883]	[0.320]	[-1.196]
R²	0.838	0.547	0.803	0.821	0.626
F istatistiği	10.904	2.537	8.603	9.651	3.514

Not: Parantez içindeki değerler standart hata değerlerini vermektedir.
Köşeli parantez içindeki değerler t istatistiklerini vermektedir.

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

Tahmin edilen VAR modeli için, bağımlı değişkeni gini katsayısı olarak alınırsa denklem, matematiksel formda şu şekilde yazılabilir:

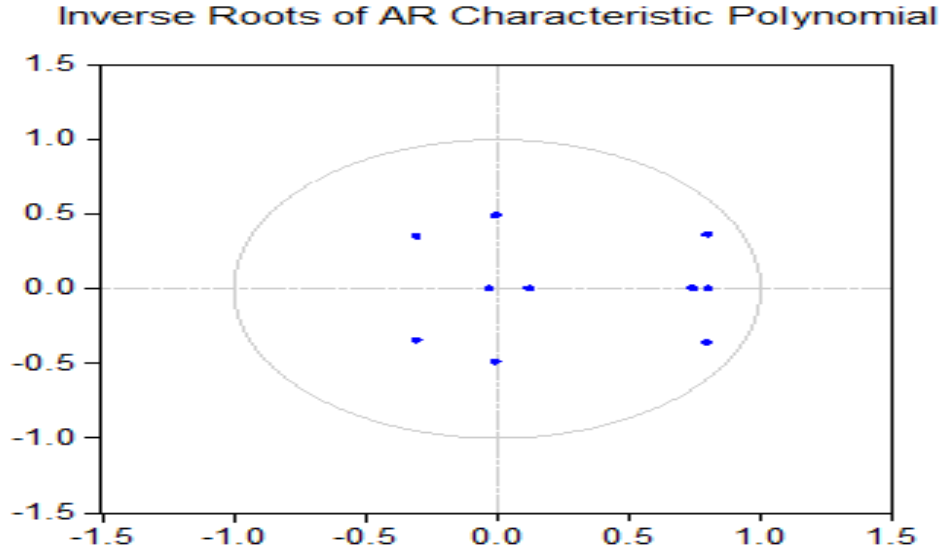
$$\begin{aligned} \text{LNGINI} = & 0,539*\text{LNGINI}(-1) + 0,126*\text{LNGINI}(-2) + 0,010*\text{LNGSYIH}(-1) \\ & + 0,007*\text{LNGSYIH}(-2) - 0,040*\text{LNH}(-1) + 0,160*\text{LNH}(-2) - 0,023*\text{LNIB}(-1) - \\ & 0,075*\text{LNIB}(-2) - 0,008*\text{LNRF}(-1) + 0,0158*\text{LNRF}(-2) - 0,277 \end{aligned}$$

Bağımlı değişkeni büyüme olarak alınırsa denklem, matematiksel formda şu şekilde yazılabilir:

$$\begin{aligned} \text{LNGSYIH} = & - 2,352*\text{LNGINI}(-1) + 2,282*\text{LNGINI}(-2) + \\ & 0,092*\text{LNGSYIH}(-1) + 0,048*\text{LNGSYIH}(-2) - 1,685*\text{LNH}(-1) + 1,194*\text{LNH}(-2) + \\ & 1,387*\text{LNIB}(-1) - 1,731*\text{LNIB}(-2) - 0,311*\text{LNRF}(-1) - 0,205*\text{LNRF}(-2) + 4,389 \end{aligned}$$

Bu çalışmada VAR modelinden elde edilen sonuçlar Tablo 20’de sunulmuş ve gelir dağılımı adaletsizliği ve büyüme sırasıyla bağımlı değişkenler seçilerek matematiksel formları katsayıları yuvarlanarak yukarıda belirtilmiştir. VAR modeli parametrelerinin doğrudan yorumlamadan Etki-Tepki ve Varyans ayrıştırması analizleri yapılarak bu değişkenlerle ilgili çıkan sonuçlar yorumlanacaktır. Yapısal açıdan VAR modelinin bir sorun içerip içermediğini tespit etmek amacıyla da otokorelasyon-LM, normal dağılım ve White değişen varyans testlerinin yapılması gerekmektedir.

Şekil 7: Var Modeli Durağanlık Grafiği

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile oluşturulmuştur.

Tahmin edilen modele ait AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çember içerisindeki konumu incelendiğinde, modelin durağanlık açısından hiçbir sorunu olmadığını ortaya koymuştur.

Tablo 21: Otokorelasyon- LM Testi Sonuçları

Gecikme uzunluğu	LM-İstatistiği	Olasılık
1	18.419	0.968
2	14.651	0.910
3	20.191	0.737
4	24.929	0.467
5	34.119	0.105
6	22.990	0.578
7	21.156	0.684
8	35.826	0.074
9	19.748	0.760
10	14.966	0.942
11	12.890	0.978
12	27.219	0.345

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

VAR modelindeki hata terimlerinin birbirleri ile ilişkili olup olmadıklarını belirlemek amacıyla yapılan Tablo 21'deki LM testi sonuçlarına göre, gecikme düzeylerinde otokorelasyonun olmadığını göstermektedir.

Tablo 22: Normal Dağılım Testi Sonuçları

Bileşen	Jarque-Bera	df	Olasılık
1	2.588	2	0.274
2	55.198	2	0.000
3	5.204	2	0.074
4	3.113	2	0.211
5	3.089	2	0.213
Joint	69.193	10	0.000

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

Jarque-Bera Testinde hipotezler;

H_0 =normal dağılımlıdır.

H_1 =normal dağılımlı değildir,

şeklinde oluşturulur. Ki-kare değeri olan 5,991 ile karşılaştırıldığında tüm değişkenlerin değerleri bu değerden küçük olduğunda H_0 reddedilemez. Sonuç normal dağılımlı olur.

Tablo 22'de uygulanan test sonuçlarında varsayımlardan biri hariç diğerlerinin ki-kare değerinden küçük olduğu görülmektedir. Ki-kare değerinden büyük olan varsayımda tanımlama hatası yapılmıştır. Ancak VAR modelleri doğrusal olduğu için fonksiyonel form içermez. Bu nedenle tanımlama hatası incelemesi yapılmaz.

Tablo 23: White Değişen Varyans Testi

Ki-kare	df	Olasılık
314.848	300	0.266

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

White Değişen Varyans Testi'nde;

H_0 =değişen varyans yoktur.

H_1 =değişen varyans vardır.

şeklinde oluşturulan hipotezler sonucunda modelin Ki-Kare değeri toplamda değişen varyansa sahip olup olmadığını başka bir ifadeyle hata teriminin varyansının tüm gözlemler için aynı olduğunu gösteren probability (olasılık) değeri 0.05'den büyük olduğunda H_0 reddedilemez.

Tablo 23'de uygulanan test sonucunda olasılık değeri 0.05'den büyük olduğu için H_0 kabul edilir. Değişkenler arasında değişen varyans yoktur.

3.8. ETKİ-TEPKİ FONKSİYONLARI VE VARYANS AYRIŞTIRMASI

Etki-tepki fonksiyonları, rassal hata terimlerinden birindeki bir standart hatalık şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini yansıtır. Bir makro ekonomik büyüklüğün üzerinde en etkili değişkenin hangisi olduğu Varyans ayrıştırması ile etkili bulunan bu değişkenin politika aracı olarak kullanılabilir olup olmadığı ise, etki-tepki fonksiyonları ile belirlenir¹¹¹. Diğer bir ifadeyle etki-tepki analizi bir değişkende meydana gelecek rastgele bir şokun sistemdeki diğer değişkenler üzerindeki etkisini analiz etmekte ve bu bakımdan ekonomik politikalara yön vermede önemli bir işlev görmektedir. Hareketli ortalama vektörü (VMA) gösterimi, Sims (1980)'in yönteminde, şokların VAR sisteminin içerdiği değişkenler üzerindeki etkilerinin zaman yolunun çizilmesine olanak tanımaktadır.

Etki-tepki fonksiyonu iki değişkenli VAR matris formunda,

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} y_{t-1} \\ z_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_{1t} \\ e_{2t} \end{bmatrix}$$

Hareketli ortalama sunumu $\{\varepsilon_{yt}\}$ ve $\{\varepsilon_{zt}\}$ serileri açısından,

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{y} \\ \bar{z} \end{bmatrix} + \sum_{i=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \Phi_{11(i)} & \Phi_{12(i)} \\ \Phi_{21(i)} & \Phi_{22(i)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt-1} \\ \varepsilon_{zt-1} \end{bmatrix}$$

Veya daha özet formda,

$$x_t = \mu + \sum_{i=0}^{\infty} \Phi_i \varepsilon_{t-i} \quad \text{şeklinde yazılabilir.}$$

¹¹¹ Ferhat ÖZGEN, Bülent Başkan/GÜLOĞLU, "Türkiye'de iç Borçların iktisadi Etkilerinin VAR Tekniği ile Analizi," METU Studies In Development, Vol.31, 2004, s.97.

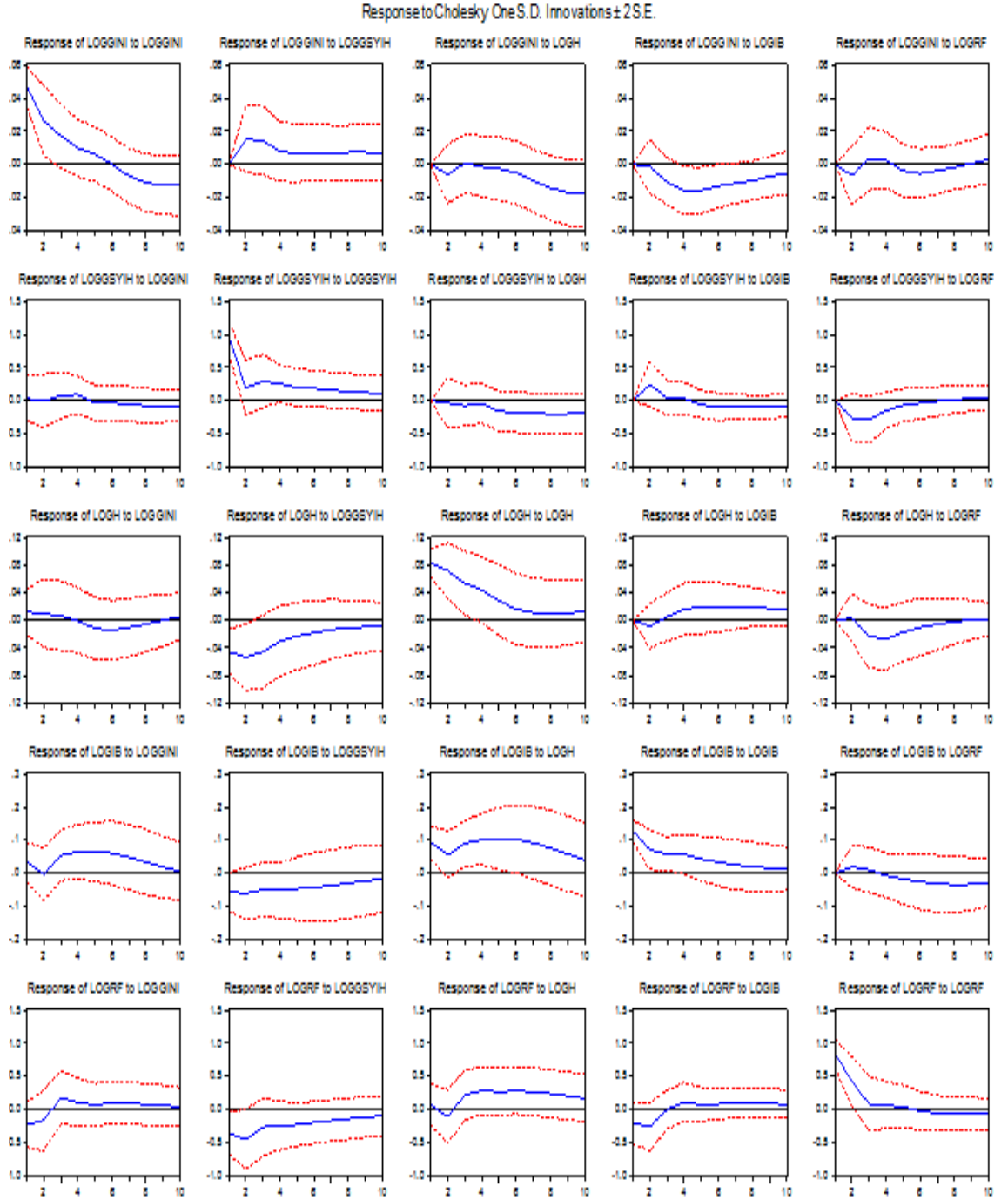
Bu hareketli ortalama sunumu özellikle y_t ve z_t serileri arasındaki karşılıklı etkileşimi incelemek için yararlı bir araçtır. Φ_i 'nin katsayıları $\{\varepsilon_{yt}\}$ ve $\{\varepsilon_{zt}\}$ şokları y_t ve z_t serilerinin tüm zaman yolu üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak için kullanılabilir. Burada dört eleman $\Phi_{jk}(0)$ etki çarpanlarıdır. Örneğin; $\Phi_{12}(0)$ $\{\varepsilon_{zt}\}$ 'deki bir birimlik bir değişimin y_t üzerindeki ani etkisidir. Aynı şekilde $\Phi_{11}(1)$, $\Phi_{12}(1)$ sırasıyla $\{\varepsilon_{yt-1}\}$ ve $\{\varepsilon_{zt-1}\}$ 'deki bir birim değişimlerin y_t üzerindeki bir dönemlik etkileridir. Dört terimden ibaret olan bu katsayılar kümesi $\Phi_{11(i)}$, $\Phi_{12(i)}$, $\Phi_{21(i)}$, $\Phi_{22(i)}$ etki-tepki fonksiyonları olarak adlandırılır. Etki-tepki fonksiyonları grafiksel olarak $\{y_t\}$ ve $\{z_t\}$ serilerinin değişik şoklar karşısındaki tepkileri şeklinde çizilmektedir¹¹².

Şekil 8'de etki-tepki grafiklerini incelersek, ilk olarak değişkenlerin 10 dönem içindeki hareketlerinin incelendiği görülmekte ve grafiklerin yatay ekseninde tepkinin süresini, dikey ekseninde ise tepkini boyutunu göstermektedir. Grafiklerdeki sürekli çizgiler modelin hata terimlerindeki bir standart hatalık şoka karşı bağımlı değişkenin tepkisini, kesikli çizgiler ise ± 2 standart hata için güven aralıklarını belirtmektedir¹¹³.

¹¹² S. Barışık ve F. Kesikoğlu (2006), "Türkiye'de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 VAR, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayırıştırması)", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64 (4), 59-82.

¹¹³ Sibel SELİM, Emine Türkan Ayvaz Güven, "Türkiye'de Enflasyon, Döviz Kuru ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi" *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Bahar 2014, Cilt:10, Yıl:10, Sayı:1, s.197.

Şekil 8: Etki-Tepki Grafikleri

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile oluşturulmuştur.

Şekil 8'deki Etki-Tepki grafikleri incelendiğinde gini katsayısı kendi şoklarına karşı azalarak pozitif yönde tepki ile adaletsizliği azaltarak ilerlemektedir. Bu pozitif tepkiler altıncı döneme kadar devam etmekte sonrasında negatif yönde

seyir izleyerek adaletsizlik artmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğindeki bir birimlik değişim ekonomik büyüme üzerindeki tepkisi pozitif yönde hareket ederken beşinci dönemde yön değiştirerek ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğindeki bir birimlik değişimin devlet harcamaları üzerindeki tepkisi pozitif yönlü olarak dördüncü döneme kadar devam etmektedir. Dördüncü dönemden sonra negatif yönde ilerleyip, dokuzuncu dönemde tekrar pozitif yönde tepkiler vermektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğindeki bir birimlik değişimin toplam iç borç üzerindeki tepkisi pozitif yönlü olarak ikinci döneme kadar azalan eğilim göstermektedir. En düşük seviyesini ikinci dönemde gördükten sonra altıncı döneme kadar artarak, altıncı dönemden onuncu döneme kadar azalarak pozitif yönde tepkiler göstermektedir. Son olarak gelir dağılımı eşitsizliğindeki bir birimlik değişimin reel faiz oranı üzerindeki tepkisi neredeyse üçüncü döneme kadar negatif yönde seyir izlemekte, en yüksek seviyesini üçüncü dönemde gördükten sonra onuncu döneme kadar pozitif yönde tepkiler vermektedir.

Etki-Tepki grafiklerinde yer alan diğer makro değişkenlerin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki tepkilerini inceleyelim. İlk olarak ekonomik büyüme meydana gelen bir birimlik değişim gelir dağılımı eşitsizliğini kısa dönemde artarak pozitif yönde etkileyip adaletsizliği azaltmakta, uzun dönemde yine pozitif yönde fakat sabit eğilim ile etkilemektedir. Devlet harcamalarında meydana gelen bir birimlik değişim gelir dağılımı eşitsizliğini negatif yönde etkilemekte ve adaletsizliği körükleyerek uzun dönemde daha fazla arttırmaktadır. Toplam iç borç da meydana gelen bir birimlik değişim gelir dağılımı eşitsizliğini kısa dönemde negatif yönde etkilemekte, uzun dönemde negatif yönlü etkileme devam etmektedir. Son olarak reel faiz oranlarında meydana gelen bir birimlik değişim ikinci döneme kadar negatif yönlü etkileyerek adaletsizliği arttırmakta, ikinci dönemden sonra meydana gelen pozitif yönlü artış dördüncü döneme kadar devam etmektedir. Uzun dönemde gelir dağılımını negatif yönde etkileyerek adaletsizliği arttırmaktadır.

Tablo 24: Varyans Ayrıştırması Analiz Sonuçları

	S.E	LNGINI	LNGSYIH	LNH	LNIB	LNRF
Dönem	Gini katsayısı değişkeni için Varyans Ayrıştırması Sonuçları					
1	0.047	100.000	0.000	0.000	0.000	0.000
2	0.057	90.389	7.124	1.078	0.045	1.362
3	0.062	83.392	11.378	0.919	2.865	1.445
4	0.065	77.395	11.628	0.878	8.665	1.434
5	0.068	72.256	11.754	0.954	13.376	1.659
6	0.070	68.146	12.152	1.415	16.116	2.169
7	0.072	64.541	12.313	3.240	17.596	2.308
8	0.076	61.296	12.212	6.529	17.793	2.168
9	0.079	58.441	11.978	10.514	17.084	1.981
10	0.083	55.931	11.712	14.324	16.084	1.948
Dönem	Gsyih değişkeni için Varyans Ayrıştırması Sonuçları					
1	0.958	0.110	99.889	0.000	0.000	0.000
2	1.042	0.103	87.982	0.114	5.412	6.388
3	1.126	0.588	81.962	0.581	4.752	12.116
4	1.169	1.091	80.873	0.694	4.468	12.872
5	1.199	1.133	79.347	2.462	4.485	12.573
6	1.231	1.164	77.447	4.456	4.895	12.038
7	1.261	1.310	75.434	6.520	5.243	11.493
8	1.291	1.629	73.108	8.702	5.586	10.973
9	1.318	1.948	70.961	10.646	5.862	10.583
10	1.341	2.225	69.128	12.278	6.046	10.323
Dönem	Devlet harcamaları değişkeni için Varyans Ayrıştırması Sonuçları					
1	0.095	1.595	22.350	76.055	0.000	0.000
2	0.132	1.429	28.194	69.912	0.389	0.075
3	0.151	1.272	30.360	65.496	0.406	2.265
4	0.164	1.090	29.331	63.424	1.357	4.798
5	0.170	1.486	29.004	61.594	2.489	5.426
6	0.173	2.088	28.892	59.985	3.491	5.543
7	0.176	2.356	28.720	58.815	4.606	5.503
8	0.177	2.399	28.536	57.968	5.691	5.406
9	0.179	2.362	28.364	57.398	6.552	5.323
10	0.180	2.429	28.155	57.019	7.151	5.245
Dönem	Toplam iç borç değişkeni için Varyans Ayrıştırması Sonuçları					
1	0.171	3.688	10.845	29.314	56.154	0.000
2	0.203	2.638	16.544	28.108	51.873	0.837
3	0.242	6.830	16.134	33.873	42.421	0.741
4	0.281	10.348	15.469	38.104	35.468	0.611
5	0.314	12.549	14.625	41.660	30.340	0.826
6	0.341	13.738	13.921	44.412	26.666	1.262
7	0.360	14.036	13.516	46.193	24.342	1.912
8	0.373	13.887	13.256	47.247	22.959	2.649
9	0.380	13.580	13.117	47.759	22.232	3.312
10	0.384	13.329	13.053	47.898	21.910	3.809

Dönem	Reel Faiz değişkeni için Varyans Ayrıştırması Sonuçları					
1	0.977	5.684	13.421	0.604	4.607	75.683
2	1.199	5.670	22.987	1.139	7.717	62.487
3	1.262	7.168	25.049	4.009	6.958	56.814
4	1.327	7.121	26.051	8.234	6.975	51.618
5	1.377	6.859	26.983	11.326	6.763	48.068
6	1.425	6.947	27.094	14.418	6.673	44.867
7	1.468	6.987	26.872	16.900	6.774	42.467
8	1.500	6.941	26.595	18.699	6.904	40.860
9	1.523	6.869	26.361	19.929	7.035	39.806
10	1.540	6.795	26.180	20.720	7.167	39.137

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

VAR modelinin hareketli ortalamalar bölümünden elde edilen varyans ayrıştırması değişkenlerin kendilerinde ve diğer değişkenlerde meydana gelen şokların kaynaklarını yüzde olarak ifade eder. Kullanılan değişkenlerde meydana gelecek bir değişimin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının diğer değişkenlerden kaynaklandığını gösterir. Bir değişkende meydana gelen değişimlerin büyük bölümü kendisindeki şoklardan kaynaklanıyorsa, bu değişkeni n dışsal olarak hareket ettiğini gösterir. Varyans ayrıştırması değişkenlere arasındaki nedensellik ilişkilerinin derecesi konusunda da bilgi verir¹¹⁴. Varyans ayrıştırmasında değişkenlerin sıralaması önemlidir. Makro değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı amaçlayan bir yaklaşımdır¹¹⁵.

Tablo 24' deki Varyans ayrıştırması sonuçlarını incelersek, ilk olarak Gini Katsayısı'nın Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre, 1. dönemde meydana gelecek değişme sadece kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu durum gini katsayısının en dışsal değişken olduğunu gösterir. Diğer değişkenlerin Gini Katsayısını 1. dönemde etkilemediği gözlemlenebilir. 2. dönemden sonra diğer değişkenlerin etkileri ortaya çıkmaktadır ve en çok etki eden değişken Gsyih olduğu görülmektedir. Ancak zaman geçtikçe de etki miktarları değişmesinden dolayı, 10. döneme gelindiğinde en çok etki eden değişken Toplam İç Borç olarak görülmektedir. Uzun dönemde tüm değişkenlerin Gini Katsayı'sına etkileri dikkate alındığında, Toplam İç Borç %16.08, Devlet Harcamaları % 14,3, Gsyih % 11,7 ve Reel Faiz % 1,9 olarak görülmektedir. Gsyih için varyans ayrıştırması sonucu etki oranlarına göre sırasıyla 10. dönemde

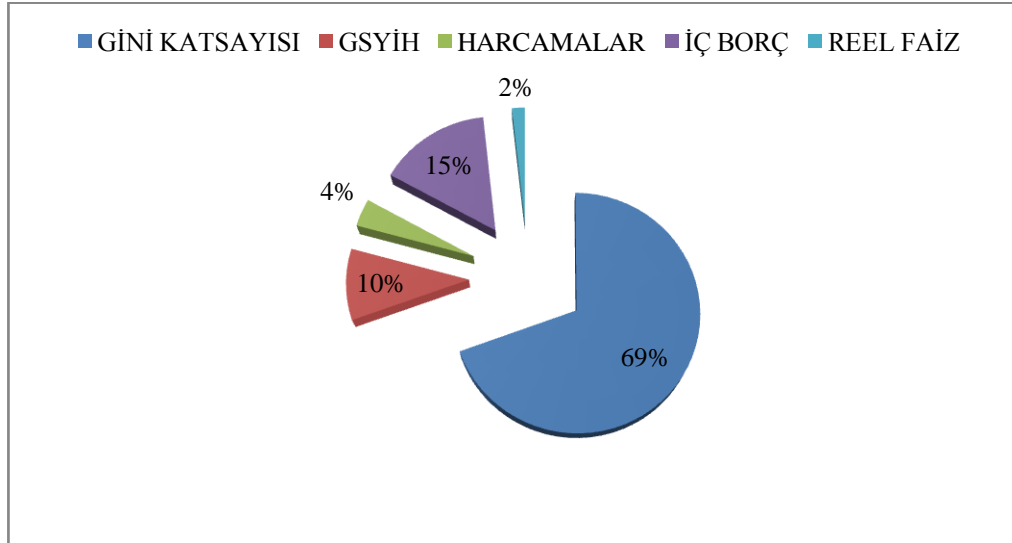
¹¹⁴ Walter ENDERS, (1995), Applied Econometric Time Series, (New York: Iowa State University),s.311

¹¹⁵ Recep TARI, "Ekonometri", 3.baskı, İstanbul, 2005, s.453.

Devlet Harcamaları % 12,2, Reel Faiz % 10,3, Toplam İç Borç % 6 ve Gini Katsayısı % 2,2 olarak görülmektedir. Devlet Harcamaları için Varyans ayrıştırması sonucu incelendiğinde, 10.dönemde kendisinden kaynaklı değişimden sonra en yüksek Gsyih % 28olarak görülmektedir. Onu takip eden Toplam İç Borç %7, Reel Faiz % 5,2 ve en az etki oranı % 2,4 ile Gini Katsayısı'dır. Toplam İç Borç için Varyans ayrıştırması sonucu ise Toplam İç Borç' da ki değişim kendisinden(% 21,9) daha fazla olarak Devlet Harcamaları % 47 ile etki etmektedir. Gini Katsayısı (% 13,3) ile Gsyih (% 13) hemen hemen aynı oranda etki etmektedir. Reel Faiz ise % 3,8 oranında etki etmektedir. Son olarak Reel Faiz için Varyans ayrıştırması sonucu incelendiğinde Gsyih % 26, Devlet Harcamaları % 20,7, Toplam İç Borç % 7 ve Gini Katsayısı % 6,7 oranında etki ettiği görülmektedir.

Son olarak 10 dönemlik ortalama bazında gini katsayısının diğer değişkenler üzerindeki etkileri şekil 9' da gösterilmektedir.

Şekil 9: Gini Katsayısı Etkileri Varyans Ayrıştırması

Kaynak: Ekonometri paket programı Eviews ile yapılan test sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur.

Sekil 9' da görüldüğü üzere varyans ayrıştırması sonuçlarına göre gelir dağılımı eşitsizliğinin değişimini %69'luk kısmını kendisi olmak üzere sırasıyla iç borç, gsyih, harcamalar ve reel faiz değişkenleri tarafından açıklanmaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliği konusu her zaman gündemde olan ve tartışılan bir konudur. Ancak gelir dağılımında var olan olumsuzluk, özellikle 1980 sonrasında uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla daha da olumsuz bir noktaya gelmiştir. Türkiye’de gelir dağılımının 1980 yılı öncesi ve sonrasında ölçülen verilere göz atıldığında; özellikle 1980’li yıllardan sonra giderek daha eşit olmayan bir duruma gelmiş olması dikkat çekmektedir. Yine de Türkiye, gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı dünya genelinin koşullarında, kendi gelir dağılımını belli kriz ve durgunluk dönemleri dışında koruyabilmiş fakat dünya ülkelerinin gelir dağılımı eşitsizlik değerleri karşısında ise yetersiz kalmıştır.

İlk bölümde kavramlar ele alındığında görülen farklı iktisat okulları tarafından farklı zamanlarda, içinde buldukları sosyo-ekonomik şartlara bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanmış olduklarıdır. Ancak genel olarak; gelir, üretim süreci sonucunda elde edilen parasal ya da nesnel getiri olarak; gelir dağılımı ise, toplam gelirin, üretime katılan faktörler arasında paylaşımı olarak tanımlanmaktadır. Üretime katılan faktörlerin toplam gelirden adil ve dengeli pay alamaması durumunda ise, gelir dağılımı sorunu ortaya çıkmakta ve bu durum gelir dağılımı eşitsizliği ya da adaletsizliği olarak nitelendirilmektedir. Gelir dağılımı ülkede yaşayan bireyler arasında bölüşülürken farklı türlere ayrılmaktadır. Çalışmada sekiz farklı tür ele alınmaktadır. Gelir dağılımı türleri arasındaki ilişki de önemlidir. Kişisel gelir dağılımında alt gelir grupları aleyhine bir bozulma, fonksiyonel gelir dağılımında emek aleyhine, sektörel gelir dağılımının tarım aleyhine, bölgesel gelir dağılımının da tarım bölgeleri aleyhine yönelik bozulma gelir dağılımı eşitsizliğini etkilemektedir. Bu yüzden gelir dağılımında eşitsizliği giderici politikaların uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, uygulanacak politikaların seçimi için bozukluğun derecesinin ve hangi grupların milli gelirden aldığı payın azalmış olduğu yapılacak çeşitli araştırmalarla tespit edilmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalarla gelir dağılımı eşitsizliğinin diğer değişkenler üzerinde etkisinin olup olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımı konusunda önemli olan bir diğer konu da gelir dağılımı eşitsizliğinin ne şekilde ölçüldüğü konusudur. İktisat literatüründe birçok metot kullanılmıştır. Çalışmada yedi farklı metot ele alınmıştır. Gelir dağılımının tarihsel gelişimi incelenerek bu sorunun günümüze kadar ne şekilde geldiği ve hangi iktisat okullarının gelir dağılımı konusunu ele aldığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Son olarak gelir dağılımını belirleyen ve bu dağılımı bozan faktörler ele alınarak bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci bölümde ise gelir dağılımının kavramsal çerçevesine bağlı kalınarak Türkiye'nin bu çerçeve kapsamında verileri çeşitli kaynaklardan elde edilerek şekil ve tablolar yardımıyla gösterilmiştir. Türkiye'nin Dünya ülkeleri arasındaki konumu incelenmiştir. İnsani gelişme endeksi (HDI)'nde Türkiye'nin yer aldığı ülkeler grubu yüksek insani gelişme gösteren ülkeler grubu olmuş ve bu grup da 69. sırada yer almaktadır. Aynı grup içinde yapılan gelir dağılımında adalet sırasında 19. Sırada yer almaktadır.

Son olarak üçüncü bölümde ekonometrik analiz uygulanmıştır. Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliğinin makro ekonomik değişkenler üzerinde meydana getirdiği etkileri test etmek amacıyla yapılmış olan ve 1980-2013 dönemini kapsayan ekonometrik çalışmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir;

Bu çalışmada model oluşturulurken bugün de amprik olarak kullanılan en basit ve en kapsamlı üretim fonksiyonu olan Cobb-Douglas dikkate alınarak oluşturulmuştur. Cobb-Douglas üretim fonksiyonu, üretim faktörleri ile üretim miktarı arasındaki ilişkiyi, üretim faktörlerinin üretim miktarına olan bağımsız etkilerini, emek ve sermayenin üretimde ne kadar yoğun olarak kullanıldığını ve ölçüğe göre getiriye veren geniş kullanımlı ir uygulama aracıdır.

Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna dayandırılarak oluşturulan VAR modeli analizinde bütün değişkenlerin durağan olup olmadıklarını test etmek amacıyla birim kök testi uygulanmıştır. Yapılan test sonucunda durağan olmadıkları saptanmış ve birinci dereceden farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Durağan hale gelen seriler aralarında sahte nedensellik ilişkisinin önüne geçebilmek adına en uygun gecikme uzunluğu belirlenmiş ve bu uzunluğun 1 olduğu görülmüştür.

Var analizinde ispatlanan ilişkileri desteklemek ve yönlerini tespit etmek amacıyla uygulanan Granger Nedensellik testi uygulanmış ve bu test sonuçlarına göre;

Türkiye' de toplam iç borç stoku/gsyih' dan gini katsayısına, reel faiz'den gsyih' ya ve devlet harcamaları' ndan, toplam iç borç stoku/gsyih' ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri olduğuna dair bulgular tespit edilmiştir. VAR analizinde gelir dağılımı eşitsizliğini temsil eden gini katsayısı ile büyümeyi temsil eden gsyih verileri arasında direkt nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Fakat yapılan varyans ayrıştırması sonuçlarına göre gelir dağılımı eşitsizliğinin uzun dönemde büyüme

oranlarını etkilediği gözlemlenmiştir. Büyüme oranlarını uzun dönemde etkileyen değişkenler etki sıralamasına göre sırasıyla; devlet harcamaları, reel faiz oranları, toplam iç borç stoku/gsyih ve gini katsayısıdır.

Değişkenlerin arasındaki nedensellik ilişkileri saptandıktan sonra VAR modeli tahmin edilerek yapısal testler gerçekleştirilmiştir.

Son olarak etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmaları ile değişkenler arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Makro değişkenlerin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki tepkileri incelendiğinde, ilk olarak ekonomik büyüme de meydana gelen artış gelir dağılımı eşitsizliğini kısa dönemde pozitif yönde etkilemekte ve adaletsizliği azaltmakta, uzun dönemde yine pozitif yönde fakat paralel bir şekilde etkilemektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğindeki artış ekonomik büyüme üzerindeki tepkisi pozitif yönde hareket ederken beşinci dönemde yön değiştirerek ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir. Devlet harcamalarında meydana gelen artış gelir dağılımı eşitsizliğini negatif yönde etkilemekte ve adaletsizliği körükleyerek uzun dönemde daha fazla arttırmaktadır. Toplam iç borç da meydana gelen artış gelir dağılımı eşitsizliğini kısa dönemde ve uzun dönemde negatif yönlü etkilemektedir. Son olarak reel faiz oranlarında meydana gelen bir birimlik değişim ikinci döneme kadar negatif yönlü etkileyerek adaletsizliği arttırmakta, ikinci dönemden sonra meydana gelen pozitif yönlü artış dördüncü döneme kadar devam etmektedir. Uzun dönemde gelir dağılımını negatif yönde etkileyerek adaletsizliği arttırmaktadır.

Varyans ayrıştırması sonuçlarından gini katsayısının varyans ayrıştırması sonuçlarını incelersek, 1. dönemde meydana gelecek değişime sadece kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu durum gini katsayısının en dışsal değişken olduğunu gösterir. Diğer değişkenlerin gini katsayısını 1. dönemde etkilemediği gözlemlenebilir. 2. dönemden sonra diğer değişkenlerin etkileri ortaya çıkmaktadır ve en çok etki eden değişken gsyih yani büyüme olduğu görülmektedir. Ancak zaman geçtikçe de etki miktarları değişmesinden dolayı, 10. döneme gelindiğinde en çok etki eden değişken Toplam iç borç olarak görülmektedir. Devletin iç borçlanma gerekliliği arttıkça gelir dağılımı adaletsizliğinin de arttığı anlamına gelmektedir. Uzun dönemde tüm değişkenlerin gini katsayı'sına etkileri dikkate alındığında, toplam iç borç %16.08, devlet harcamaları % 14,3, gsyih % 11,7 ve reel faiz % 1,9 olarak görülmektedir.

Yapılan araştırma sonucunda gelir dağılımı eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasında direkt bir ilişki bulunmaması ancak aralarında uzun dönemde ortaya çıkan etkiden dolayı Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliği sorununun giderilmesi için

istikrarlı bir büyümenin sağlanması gerekliliği görülmektedir. Bunun için ise, yatırımların rant alanları yerine üretken yatırımlara yönlendirilmesi sağlanmalı ve yatırım artışı için reel faizlerin gelişmiş ülkeler seviyesine inmesi gerekmektedir. Bu durum dışlama etkisini azaltır. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanması ve eğitimin seviyesi ve kalitesinde var olan farklılıklar giderilmelidir. Bu durum devlet ve özel okulların arasında oluşan farkların giderilmesi için de önemlidir. Kırsal alanlarda tarıma yönelik sanayi kuruluşları kurulmalı ve desteklenmelidir. İstihdam artışı için emek piyasasında işgücüne nitelik kazandırılmalı ve mesleki eğitime önem verilmelidir. Çünkü nitelikli iş gücünün olduğu toplumda üretim artışı gerçekleşecektir. Rekabetin etkin bir şekilde işlemesi ayrıca politik istikrar ve güven ortamı sağlanmalıdır. Bunun dışında kayıt dışı ekonominin yaygınlaşması etkin vergi tahsilâtını önleyeceği için kayıt dışı ekonomi önlenmelidir.

Toplumda veya ekonomide ortaya çıkan birçok problem, sosyal hayatı büyük ölçüde tehdit etmektedir. Bu problemlerin çözümü için atılacak en önemli adım ise, gelir dağılımı adaletinin sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar VURAL, Makro Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Coşkun Can Aktan(Ed.), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.

AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Yasar VURAL. “Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk Sorunu İle Mücadelede Vergi Tarifesinin Belirlenmesi: Artan Oranlı Mı, Yoksa Düz Oranlı Vergiler Mi?”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Coşkun Can Aktan (ed.), Hak-İs Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002.

AKTAŞ (Kaya), Gülhan. “*Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

AKYÜZ, Ferhat. “1980 Sonrası Dönemde Türkiye’deki Gelir Dağılımı Dengesizliği ve Yoksulluğun Boyutlarını Etkileyen Faktörlerin incelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi SBE, 2002).

ALESİNA, Alberto ve Roberto PEROTTİ, "Income Distribution, Political Instability and Investment", European Economic Review, Vol:40, (1996).

ALKIN, Erdoğan .“Gelir ve Büyüme Teorisi”, İÜ yayınları, Yayın No:3466, İstanbul, 1987.

ALKIN, Erdoğan. “Gelir ve Büyüme Teorisi”, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1992.

ANİNAT, Eduardo ve diğerleri. "Adressing Equity Issues in Policy Making, Lessons from the Chilean Experience"., Vito Tanzi, Chu Ke-Young ve Gupta Sanjaaev (Ed.). Economic Policy and Equity içinde. Washinton, DC: IMF, 1999.

ASLAN, Eren. “*Türkiye Ekonomisi*”, Birinci Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2006.

BARIŞIK, S. ve KESİKOĞLU, F. (2006), “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 VAR, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayırıştırması)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64 (4).

BAYRAMIÇ, Mehmet Hakan, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümleri” ,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2006.

BİLEN, Mahmut ve İbrahim Güran YUMUŞAK, “Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkileri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.1. p p.77-96, ISSN: , DOI: , 2000.

BİLGİLİ, Faik vd. (2007), “Büyüme, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yurtiçi Yatırımlar Arasındaki Etkileşim”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2).

BİLGİLİ, Yüksel. “İktisat Okulları”, 8.bası, İstanbul, 2012

CHAREZMA, W.W. and D.F. DEADMAN. (1993) “New Directions in Econometric Practice” USA, Edward Elgar.

ÇELEN, Ali İhsan.“Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımı ve Bu Dağılımı Etkileyen Faktörler”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Temmuz, 2009.

DANIŐOĐLU, A.Ç. “ Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 2005.

DAVIDSON, R. and J.G. MACKINNON, (1993) “Estimation and Inference in Econometrics” London, Oxford University Press.

DİNLER, Zeynel. “İktisada Giriş”, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2006.

DİNLER, Zeynel. “İktisat”, Ekin Kitapevi, birinci basım, Bursa, 2007.

DİVİTÇİOĞLU, Sencer. Değer ve Bölüşüm Marksist İktisat ve Cambridge Okulu, İÜ yayınları NO: 2168, İstanbul 1976.

DPT, Gelir Dağılımını İyileştirme ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2599, ÖİK:610, Ankara, 2001.

DPT, Gelir Dağılımını İyileştirme ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2599, ÖİK:610, Ankara, 2001.

DURMAZ, Esra. “Afyonkarahisar İl Merkezinde 2008 Yılı Kişisel Gelir Dağılımı” , Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2010

EĞİLMEZ, Mahfi ve Ercan KUMCU, “Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması”, 9.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

ENDERS, Walter. (1995), Applied Econometric Time Series, (New York: Iowa State University).

ERDOĞAN, Savaş. “1980-2000 Yılları Arasında Türkiye’de Gelir Dağılımı”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2002..

ERSEZER, Devrim. “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri”, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2004.

ERSOY, Arif. “İktisadi Düşünceler Tarihi”, İzmir: Akyol Nesriyat ve Matbaacılık, 1990.

ERSUNGUR, Nihat. “Türkiye’de Nüfus Olgusu ve Gelir”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.

ERTEK, Tümay. “Temel Ekonomi” , İstanbul, 2007.

FRİEDMAN, Milton. Kapitalizm ve Özgürlük, Çeviri: Doğan Erberk, Nilgün Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul, 1988.

GALLİ, R. ve R.van der HOVEN, (2001), 'Is inflation bad for income inequality: the importance of the initial rate of inflation', ILO Employment Paper, No. 2001/29.

GEZİCİ, Ferhan ve Geoffrey HEWINGS. “Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey”, *Regional Economics Application Laboratory, Working Papers*, No: Real 01-T-13, November 2001.

GUJARATI, D.N. (1995) “Basic Econometrics” 3th Press, McGraw-Hill.

GÜÇLÜ, Sami, Mahmut BİLEN. “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, sayı.6, Eylül-Ekim, 2005.

HEPAKTAN, Erdem ve Asil AKLAYA, “Türkiye’de Gelir Dağılımının Bölgesel Yönden İncelemesi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.VIII, Y.y., S.2, 200, 1.

<http://www.deu.edu.tr/userweb/onder.hanedar/dosyalar/Metin.pdf> (16ağustos 2015)

İŞİĞİÇOK, Erkan. “Kişisel Gelir Dağılımındaki Eşitsizliği Belirlemede Kullanılan İstatistiksel Ölçüler”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt.14, Sayı.1-2, Mart-Kasım 1993.

İHTİYAÇ YAYINCILIK. “Uluslar arası İktisat, Kalkınma ve Büyüme, İktisadi Doktrinler Tarihi, Türkiye Ekonomisi”, İhtiyaç Yayıncılık, Ankara, 2012.

DEĞER, K. “Ticari Liberalizasyon ve Gelir Dağılımı: Gelişmekte olan Ülkeler Üzerine Bir Analiz”, *SBF Dergisi*, 2006, 61-2.

KARAKAYALI, Hüseyin ve İlkay DİLBER, “Büyüme ve Kalkınma Teorileri”, Manisa, Emek Matbaacılık ve Yayıncılık San. Ve Tic. Ltd. Şti. , 2013.

KARAKAYALI, Hüseyin. “Ekonomi Kuramı”, Emek Matbaacılık, 7. Basım, Manisa, 2007.

KARAKAYALI, Hüseyin. “*Makro Ekonomi*”, 5.Basım, Manisa, 2005.

KARAKAYALI, Hüseyin. “Makro Ekonomi”, Emek Matbaası, Manisa, 2005.

KARLUK, Rıdvan. “Türkiye Ekonomisi Tarihsel gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim”, Beta Yayınları, 5. Basım, İstanbul-1997.

KARLUK, Rıdvan (2005), “Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm”, İstanbul: Beta Basım.

KARLUK, S. Rıdvan. “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm” 10. Baskı, İstanbul: Beta, 2005.

KAZGAN, Gülten. “Türkiye’de Gelir Bölüşümünü Bozan Etmenler ve İyileştirilmesine Yönelik Politikalar”, İstanbul: TOBB Yayınları, 1992.

KEPENEK, Yakup ve Nurhan YENTÜRK. “Türkiye Ekonomisi”, Remzi Kitapevi, 11. Basım, Kasım 2000.

KİBRİTÇİ ARTAR, Okşan. “Türkiye’de Para Politikası Kararlarının Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi: Vektör Oto regresyon(VAR) Analizi”, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı 1, Aralık 2011.

KONUKMAN, A. ve C. ÇİFTÇİ, “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt:19, Özel Sayı, 2008.

KÖK, Recep. “İktisadi Düşünce (Kavramların Analitik Evrimi)”, Anadolu Matbaacılık, İkinci Baskı, İzmir 2000.

Krueger, Anne, O., “Factor Endowments and Per Capita Income Differences among Countries” *The Economic Journal*, Vol. 78, No.311, 1968.

KUMAR, V. vd. (1995), "Aggregate and Disaggregate Sector Forecasting Using Consumer Confidence Measures," *International Journal of Forecasting Elsevier*, 11(3).

KÜÇÜK, Orhan, "Faktör Esnekliği ve Ölçeğe Göre Getiri: Kobi'lerde Karşılaştırmalı Bir Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Uygulaması", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2011, 15 (2).

KUŞTEPELİ, Yeşim. "Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi", www.nuveforum.net/attachments/4174d1214325568-gelir-sbe-pdf (24 Ekim 2010).

LEWİS, W. Arthur. "The Theory of Economic Growth", New York, USA: Harper Torchbooks; Harper and Row, 1970.

MİYNAT, Mustafa. "Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1980 Sonrası Türkiye Örneği)", Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003.

OĞUS, A. "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı", IV. İktisat Kongresi, İzmir, 2004.

ÖZATAŞER, Mustafa. "Ekonomi Bilimi-1", İzmir, 2013.

ÖZGEN, Ferhat, Bülent Başkan/GÜLOĞLU. "Türkiye'de iç Borçların iktisadi Etkilerinin VAR Tekniği ile Analizi," *METU Studies In Development*, Vol.31, 2004.

ÖZMUCUR, Süleyman. "Türkiye'de Gelir Dağılımı Vergi Yüğü ve Makroekonomik Göstergeler", İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1996.

ÖZTÜRK, Lütfü. "Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (IBSS) Göre Eşitsizlik Endeksleri İle Bir Analiz: 1965- 2001",

Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.y. , S.10, Kasım, 2005.

CONCEIÇÃO, P. ve P. FERREIERA, “The Young Person’s Guide to the Theil Index: Suggesting Intuitive Interpretations and Exploring Analytical Applications”, *UTIP Working Paper*, Number 14, 2000.

RANİS, Gustav, Frances STEWART, Alejandro RAMÍREZ. “Economic Growth and Human Development”, edi. Fukuda-Parr, Sakiko; Kumar, A.K. Shiva, *Readings in Human Development*, s. 61-84, Oxford University Press. 2005.

SARI, Ramazan. “Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (2).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Sosyal Sektörlerde Gelişmeler, Ankara, Haziran 2000.

SELİM, Sibel, Emine Türkan AYVAZ GÜVEN. “Türkiye’de Enflasyon, Döviz Kuru ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Bahar 2014, Cilt:10, Yıl:10, Sayı:1.

SEYİDOĞLU, Halil. “İktisat Biliminin Temelleri”, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2006.

SÖNMEZ, Mustafa. “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği”, 1. Basım, İstanbul: İletişim yayınları, 1990.

TARİ, Recep, “Ekonometri”, 3.baskı, İstanbul, 2005.

THEIL, Henry. “Economics and Information Theory”, *North-Holland Publications*, Amsterdam, 1967

TUNCER, Yalçın. “Bölgelerarası Benzeşme ve Türkiye: 1963-1973”, Birinci Baskı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1978.

TUNÇ, Mehtap, “Kalkınmada İnsan Sermayesi Yaklaşımları ve Türkiye’de İnsan Sermayesi Boyutunun Analizi” *Doktora Tezi*, İzmir, 1997.

TÜİK (1988-1999); <http://www.tuik.gov.tr>

TÜİK, “Gayri Safi Katma Değer”, Bölgesel Sonuçlar, 2004-2011.

TÜİK, Bölgesel Sonuçlar 2004-2011, Nisan 2014.

TÜRKİYE KAMU-SEN, Gelir Dağılımı Adaletine Yönelik Ekonomik Politikalar, Ankara: Kamu-Sen Arge Merkezi, 2010.

UYSAL, Yasar. “Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikasının Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)”, DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Temmuz-Ağustos-Eylül, 1999.

UZUNHASANOĞLU, 2007, s.3 Aktaran: Kamu-Sen, 2010.

ÜÇDOĞRUK, Şenay, K. M. ÖZCAN ve Y. Z. ÖZCAN. “ Türkiye’de Gelişmişlik Endeksine Göre Seçilmiş İllerde Gelir Farklılıklarını Belirleyen Etmenler”, Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi.

YILMAZ, Ömer. “Bölgesel Eşitsizlik: Türkiye Örneği”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak-Şubat: C.15, 2001, S.1-2..

YUMUŞAK, İbrahim Güran ve Mahmut BİLEN, “Gelir Dağılımı–Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt.1, Sayı.1, 2000.

EKLER

EK: 1**Dünya Ülkelerinin İnsani Gelişme Endeksleri(sıralı), Gelir eşitsizliği ve Gini Katsayısı Verileri**

	İnsani Gelişme Endeksi (HDI)	Gelir Eşitsizliği	Gini Katsayısı
	Değer 2013	% 2013	2003-2012
Çok Yüksek İnsani Gelişme Endeksi			
1.Norveç	0.944	10.7	25.8
2.Avustralya	0.933	16.6	..
3.İsviçre	0.917	13.2	33.7
4.Hollanda	0.915	11.8	30.9
5.Amerika	0.914	35.6	40.8
6.Almanya	0.911	14.8	28.3
7.Yeni Zelanda	0.910
8.Kanada	0.902	13.9	32.6
9.Singapur	0.901
10.Danimarka	0.900	13.3	..
11.İrlanda	0.899	13.3	34.3
12.İsveç	0.898	12.4	25.0
13.İzlanda	0.895	11.6	..
14.Birleşik Krallık	0.892	18.8	36.0
15.Hong Kong, Çin (SAR)	0.891
15.Kore (Cumhuriyeti)	0.891	18.4	..
17.Japonya	0.890	13.5	..
18.Liechtenstein	0.889
19.İsrail	0.888	19.6	39.2
20.Fransa	0.884	14.2	..
21.Avusturya	0.881	13.8	29.2
21.Belçika	0.881	12.3	33.0
21.Lüksemburg	0.881	13.1	30.8
24.Finlandiya	0.879	10.8	26.9
25.Slovenya	0.874	10.6	31.2
26.İtalya	0.872	19.8	36.0
27.İspanya	0.869	22.1	34.7
28.Çek Cumhuriyeti	0.861	11.3	..
29.Yunanistan	0.853	16.2	34.3
30.Brunei Darüsselam	0.852
31.Katar	0.851	..	41.1
32.Kıbrıs	0.845	14.9	..
33.Estonya	0.840	17.4	36.0
34.Suudi Arabistan	0.836
35.Litvanya	0.834	18.6	37.6
35.Polonya	0.834	17.9	32.7
37.Andora	0.830

37.Slovakya	0.830	11.5	26.0
39.Malta	0.829	14.1	..
40.Birleşik Arap Emirlikleri	0.827
41.Şili	0.822	36.0	52.1
41.Portekiz	0.822	19.9	..
43.Macaristan	0.818	13.1	31.2
44.Bahreyn	0.815
44.Küba	0.815
46. Kuveyt	0.814
47.Hırvatistan	0.812	17.6	33.7
48.Letonya	0.810	19.8	34.8
49.Arjantin	0.808	28.1	44.5
Yüksek İnsani Gelişme Endeksi			
50.Uruguay	0.790	27.1	45.3
51.Bahamalar	0.789	24.5	..
51.Karadağ	0.789	11.3	28.6
53. Belarus(Beyaz Rusya)	0.786	11.1	26.5
54.Romanya	0.785	17.3	27.4
55.Libya	0.784
56.Umman	0.783
57.Rusya Federasyonu	0.778	22.9	40.1
58.Bulgaristan	0.777	18.8	28.2
59.Barbados	0.776
60.Palau	0.775	23.0	..
61.Antigua ve Barbuda	0.774
62.Malezya	0.773	..	46.2
63.Morityus	0.771	19.8	..
64.Trinidad ve Tobago	0.766	21.9	..
65.Lübnan	0.765	30.0	..
65.Panama	0.765	35.8	51.9
67.Venezüella(Bolivaryan Cumhuriyeti)	0.764	28.4	44.8
68.Kostarika	0.763	34.3	50.7
69.Türkiye	0.759	21.8	40.0
70.Kazakistan	0.757	12.7	29.0
71.Meksika	0.756	34.6	47.2
71.Seyşeller	0.756	..	65.8
73.Saint Kitts ve Nevis	0.750
73.Sri Lanka	0.750	19.6	36.4
75.İran(İslam Cumhuriyeti)	0.749	46.6	38.3
76.Azerbeycan	0.747	4.5	33.7
77.Ürdün	0.745	21.1	35.4
77.Sırbistan	0.745	13.5	29.6
79.Brezilya	0.744	39.7	54.7
79.Gürcistan	0.744	25.9	42.1
79.Grenada	0.744
82.Peru	0.737	30.6	48.1
83.Ukrayna	0.734	10.9	25.6
84.Belize	0.732	37.9	53.1

84..Makedonya Cumhuriyeti	0.732	21.8	43.6
86.Bosna Hersek	0.731	19.2	36.2
87.Ermenistan	0.730	14.3	31.3
88.Fiji	0.724	22.6	42.8
89.Tayland	0.722	34.0	39.4
90.Tunus	0.721	..	36.1
91.Çin	0.719	29.5	42.1
91.Saint Vincent ve Grenadine Adaları	0.719
93.Cezayir	0.717
93.Dominik	0.717
95.Arnavutluk	0.716	18.3	34.5
96.Jamaika	0.715	30.1	45.5
97.Saint Lucia	0.714
98.Kolombiya	0.711	41.5	55.9
98.Ekvator	0.711	32.1	49.3
100.Surinam	0.705	37.3	52.9
100.Tonga	0.705
102.Dominik Cumhuriyeti	0.705	29.3	47.2
Orta İnsani Gelişme Endeksi			
103.Maldivler	0.698	23.2	37.4
103.Moğolistan	0.698	12.3	36.5
103.Türkmenistan	0.698
106.Samoa	0.694
107.Filistin,Devlet	0.686	15.0	35.5
108.Endonezya	0.684	17.7	38.1
109.Botsvana	0.683	55.5	..
110.Mısır	0.682	14.2	30.8
111.Paraguay	0.676	34.6	52.4
112.Gabon	0.674	20.4	41.5
113.Bolivya (Çokuluslu devlet)	0.667	36.1	56.3
114.Moldova (devlet)	0.663	18.9	33.0
115.El Salvador	0.662	34.0	48.3
116.Özbekistan	0.661	20.1	36.7
117.Filipinler	0.660	25.2	43.0
118.Güney Afrika	0.658	..	63.1
118.Suriye ArapCumhuriyeti	0.658	18.3	35.8
120.Irak	0.642	16.1	30.9
121.Guyana	0.638	24.4	..
121.Vietnam	0.638	14.6	35.6
123.Cape Verde(Yeşil Burun)	0.636	28.0	50.5
124.Mikronezya(Federal devleti)	0.630	63.1	61.1
125.Guatemala	0.628	42.5	55.9
125.Kırgızistan	0.628	24.1	33.4
127.Güneybatı Afrika	0.624	68.3	63.9
128. Timor-Leste	0.620	17.8	..
129.Honduras	0.617	46.8	57.0

129.Fas	0.617	23.0	40.9
131.Vanuatu	0.616	18.5	..
132.Nikaraguay	0.614	31.0	40.5
133.Kiribati	0.607	48.4	..
133.Tacikistan	0.607	15..0	30.8
135.Hindistan	0.586	16.1	33.9
136.Bhutan	0.584	25.1	38.1
136. Kamboçya	0.584	20.3	36.0
138.Gana	0.573	27.2	42.8
139.Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti	0.569	16.8	36.7
140.Kongo	0.564	30.3	47.3
141.Zambiya	0.561	42.6	57.5
142.Bangladeş	0.558	28.3	32.1
142.Sao Tame ve Principe	0.558	44.2	50.8
144.Ekvator Ginesi	0.556
Düşük İnsani Gelişme Endeksi			
145.Nepal	0.540	18.3	32.8
146.Pakistan	0.537	11.0	30.0
147.Kenya	0.535	36.0	47.7
148.Svaziland	0.530	37.6	51.5
149.Angola	0.526	50.0	42.7
150.Myanmar	0.524
151.Ruanda	0.506	39.6	50.8
152.Kamerun	0.504	23.1	38.9
152.Nijerya	0.504	34.5	48.8
154.Yemen	0.500	17.6	37.7
155.Madagaskar	0.498	36.1	44.1
156.Zimbabve	0.492	35.8	..
157.Papua Yeni Gine	0.491
157.Solomon Adaları	0.491	26.3	..
159.Komor Adaları	0.488	..	64.3
159.Tanzanya(BirleşikDevleti)	0.488	20.9	37.6
161.Moritanya	0.487	21.2	40.5
162.Lesoto	0.486	47.0	52.5
163.Senegal	0.485	22.7	40.3
164.Uganda	0.484	27.3	44.3
165.Benin	0.476	23.6	38.6
166.Sudan	0.473	..	35.3
166.Togo	0.473	23.5	39.3
168.Haiti	0.471	48.4	59.2
169.Afganistan	0.468	10.8	27.8
170.Cibuti	0.467	21.7	40.0
171.Fildişi Sahili	0.452	28.1	41.5
172.Gambiya	0.441	26.9	47.3
173.Habeş	0.435	9.5	33.6
174.Malavi	0.414	24.6	43.9
175.Liberya	0.412	19.0	38.2
176.Mali	0.407	..	33.0

177.Guinea-Bissau	0.396	32.5	35.5
178.Mozambik	0.393	28.4	45.7
179.Guinea	0.392	31.1	39.4
180.Burundi	0.389	13.2	33.3
181.Burkina Faso	0.388	24.2	39.8
182.Eritrea	0.381
183.Sierra Leone	0.374	31.0	35.4
184.Çad	0.372	21.0	39.8
185.Orta Afrika Cumhuriyeti	0.341	28.1	56.3
186.Kongo(Demokratik Cumhuriyeti)	0.338	31.2	44.4
187.Nijer	0.337	17.9	34.6

Kaynak: Human Development Report 2014, ss. 168-171.

EK:2**Dünya Ülkelerinin Gini Katsayıları (En adaletli gelir dağılımından en adaletsiz gelir dağılımına doğru sıralı)**

Ülkeler	Gini Katsayısı	Ülkeler	Gini Katsayısı
Çok Yüksek İnsani Gelişme Endeksi		Yüksek İnsani Gelişme Endeksi	
1.İsveç	25.0	1.Ukrayna	25.6
2.Norveç	25.8	2.Belarus(Beyaz Rusya)	26.5
3.Slovakya	26.0	3.Romanya	27.4
4.Finlandiya	26.9	4.Bulgaristan	28.2
5.Almanya	28.3	5. Karadağ	28.6
6.Avusturya	29.2	6. Kazakistan	29.0
7.Lüksemburg	30.8	7.Sırbistan	29.6
8.Hollanda	30.9	8.Ermenistan	31.3
9.Slovenya	31.2	9. Hırvatistan	33.7
9.Macaristan	31.2	10. Arnavutluk	34.5
10.Kanada	32.6	11.Ürdün	35.4
11.Polonya	32.7	12.Tunus	36.1
12.Belçika	33.0	13.Bosna Hersek	36.2
13.İsviçre	33.7	14. Sri Lanka	36.4
13.Hırvatistan	33.7	15. İran(İslam Cumhuriyeti)	38.3
14.Yunanistan	34.3	16.Tayland	39.4
14.İrlanda	34.3	17.Türkiye	40.0
15.İspanya	34.7	18.Rusya Federasyonu	40.1
16.Letonya	34.8	19.Gürcistan	42.1
17.Birleşik Krallık	36.0	19.Çin	42.1
17.İtalya	36.0	20.Fiji	42.8
17.Estonya	36.0	21. Makedonya Cumhuriyeti	43.6
18.Litvanya	37.6	22.Venezüella(Bolivaryan Cumhuriyeti)	44.8
19.İsrail	39.2	23.Uruguay	45.3
20.Amerika	40.8	24.Jamaika	45.5
21.Katar	41.1	25.Malezya	46.2
22.Arjantin	44.5	26.Dominik Cumhuriyeti	47.2
23.Şili	52.1	26.Meksika	47.2
		27.Peru	48.1
		28.Ekvator	49.3
		29.Kostarika	50.7
		30.Panama	51.9
		31.Surinam	52.9
		32.Belize	53.1
		33.Brezilya	54.7
		34.Kolombiya	55.9
		35.Sevşeller	65.8

Orta İnsani Gelişme Endeksi		Düşük İnsani Gelişme Endeksi	
1.Mısır	30.8	1.Afganistan	27.8
1.Tacikistan	30.8	2.Pakistan	30.0
2.Irak	30.9	3.Nepal	32.8
3.Bangladeş	32.1	4.Mali	33.0
4. Moldova(devlet)	33.0	5.Burundi	33.3
5.Kırgızistan	33.4	6.Habeş	33.6
6.Hindistan	33.9	7.Nijer	34.6
7.Filistin Devleti	35.5	8.Sudan	35.3
8. Vietnam	35.6	9.Sierra-Leone	35.4
9.Suriye Arap Cumhuriyeti	35.8	10.Guinea-Bissau	35.5
10.Kamboçya	36.0	11.Tanzanya(BirleşikDevlet)	37.6
11.Moğolistan	36.5	12.Yemen	37.7
12.Özbekistan	36.7	13.Liberya	38.2
12.Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti	36.7	14.Benin	38.6
13.Maldivler	37.4	15.Kamerun	38.9
14. Bhutan	38.1	16.Togo	39.3
14.Endonezya	38.1	17. Guinea	39.4
15.Nikaraguay	40.5	18.Burkina Faso	39.8
16. Fas	40.9	18.Çad	39.8
17. Gabon	41.5	19.Cibuti	40.0
18.Gana	42.8	20.Senegal	40.3
19.Filipinler	43.0	21.Moritanya	40.5
20.Kongo	47.3	22.Fildişi Sahili	41.5
21.El Salvador	48.3	23.Angola	42.7
22.Cape Verde	50.5	24. Malavi	43.9
23.Ruanda	50.8	25.Madagaskar	44.1
24.Paraguay	52.4	26.Uganda	44.3
25.Guatemala	55.9	27.Kongo(Demokratik Cumhuriyeti)	44.4
26.Bolivya(Çok uluslu devlet)	56.3	28.Mozambik	45.7
27.Honduras	57.0	29.Gambiya	47.3
28.Zambiya	57.5	30.Kenya	47.7
29.Mikronezya(Federal Devleti)	61.1	31.Nijerya	48.8
30.Güney Afrika	63.1	32.Ruanda	50.8
31.Güneybatı Afrika	63.9	33.Svaziland	51.5
		34.Lesoto	52.5
		35.Orta Afrika Cumhuriyeti	56.3
		36.Haiti	59.2
		37.Komor Adaları	64.3

Kaynak: Human Development Report 2014 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.